

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI

Diplomski rad

INTERPOLACIJA MUZIČKE AKADEMIJE
U ZAGREBU

Marina Kralj

Mentori: dipl. ing. arh., dr. sc. Zlatko Jurić, red. prof.
dr. sc. Ivana Tomas, viši asistent

ZAGREB, 2018.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu

Diplomski rad

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski studij

INTERPOLACIJA MUZIČKE AKADEMIJE U ZAGREBU

Interpolation of Academy of Music in Zagreb

Marina Kralj

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 120 stranica, 24 reprodukcija, 26 priloga. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: interpolacija, Milan Šosterić, Muzička akademija, Trg Republike Hrvatske, Zagreb

Mentor: dipl. ing. arh., dr. sc. Zlatko Jurić, red. prof., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i dr. sc. Ivana Tomas, viši asistent, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: dipl. ing. arh., dr. sc. Zlatko Jurić, dr. sc. Ivana Tomas, dr. sc. Marko Špikić

Datum prijave rada: _____

Datum predaje rada: _____

Datum obrane rada: _____

Ocjena: _____

SAŽETAK

Interpolacija Muzičke akademije u Zagrebu izazvala je mnoštvo mišljenja i rasprava pošto se radi o osjetljivom uklapanju zgrade u povijesni kontekst Trga Republike Hrvatske. S ciljem razjašnjenja cjelokupne problematike koja se uz nju veže, u ovom sam se radu usmjerila na okolnosti interpoliranja.

Zgrada Muzičke akademije interpolirala je kao djelo 21. stoljeća u Trg Republike Hrvatske koji je gotovo u cijelosti formiran u 19. stoljeću. Stjecajem okolnosti na zapadnoj strani trga ostala je prazna parcela. Nakon brojnih propalih projekata, u konačnici je najavljeno da će zgradu za zagrebačko poduzeće *Željpo*h (kasnije *Ferimport*) projektirati Stanko Fabris.

Fabrisova zgrada svojom je izvedbom ubrzo postala primjerom neuspješne arhitekture i urbanizma. Poduzeće je u proljeće 2000. godine završilo u stečaju, a zgrada je stavljena na prodaju. U veljači 2003. najavljeno je da će Grad Zagreb otkupiti zgradu i potpuno je adaptirati za potrebe Muzičke akademije. U raspisani natječaj uvršten je prijedlog konzeratora o obnovi zgrade u skladu s izvornom idejom Stanka Fabrisa kao svjedočanstvu arhitekture šezdesetih godina.

Prilikom za rehabilitaciju Fabrisovog djela, dobio je arhitekt Milan Šosterič iz Zagreba. Njegova je građevina je, kao cjelina, formirana iz dvije dilatacije. U arhitekturu zgrade kao konstitutivne uvodi pet elemenata: ortogonalnu strukturu Ferimporta, nadgrađe koje izvana vidimo kao oplošje u duginom spektru, potom rizalit izveden ispred Akademije, trostranu vrlo usku i dugačku iglu i, kao peti element, kuglu.

Šosteričev je rad izazvao različite reakcije. Kritika se osvrće na nekoliko aspekata jednako vezanih uz gradnju, ali i uz samu zgradu Muzičke akademije. U ovom je radu kritika grupirana prema nekoliko najčešćih tema o kojima se pisalo u medijima pa se tako obrađuje kritika raspisanog natječaja za izgradnju Muzičke akademije, prijavljenih radova i donesene odluke. Pružen je i osvrt na likovno oblikovanje zgrade i njene okolice, a prikazani su i navodi koji se odnose na zastarjelost koncepta i vremensku neprilagođenost Šosteričevog djela.

Ključne riječi: interpolacija, Milan Šosterič, Muzička akademija, Trg Republike Hrvatske, Zagreb

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ja, Marina Kralj, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul Konzervatorstvo diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom Interpolacija Muzičke akademije u Zagrebu rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, (veljača, 2018.)

Vlastoručni potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. INTERPOLACIJA	2
3. RAZVOJ TRGA.....	5
4. PRAZNA PARCELA.....	8
5. STANKO FABRIS I ŽELJPOH	12
5.1. FERIMPORT	13
5.2. POKUŠAJ REVALORIZACIJE	15
6. SMJEŠTAJ MUZIČKE AKADEMIJE	17
7. NATJEČAJ.....	19
8. MILAN ŠOSTERIČ	22
9. ZGRADA MUZIČKE AKADEMIJE	26
9.1. OSNOVNI PODACI O ZGRADI	26
9.2. FERIMPORT VS. MUZIČKA AKADEMIJA.....	28
9.3. LIKOVNI ELEMENTI.....	30
10. KRITIKA	35
10.1. NATJEČAJ	35
10.1.1. NEODGOVARAJUĆA PARCELA	35
10.1.2. ZAŠTITA FABRISOVE ZGRADE	37
10.2. LIKOVNO OBLIKOVANJE	40
10.2.1. RIZALIT	40
10.2.2. KUGLA.....	42
10.2.3. IGLA	44
10.2.4. NADGRADE	45
10.3. SIMBOLI.....	46
10.4. ZASTARJELOST KONCEPTA	48

10. 5. ARHITEKTONSKA KVALITETA.....	50
11. ZAKLJUČAK	54
PRILOZI.....	56
SLIKOVNI MATERIJAL.....	83
POPIS ARHIVSKIH IZVORA I LITERATURE	105
POPIS PRILOGA.....	110
POPIS SLIKOVNOG MATERIJALA.....	112

1. UVOD

Pitanje interpolacije u arhitekturi oduvijek vuče za sobom mnoštvo mišljenja i rasprava. Kao čin naknadnog umetanja ili uvrštavanja objekata, interpolacija kod ljudi izaziva brojne emocije. Nepoznate stvari i velike promjene uzrokuju stres kojeg ljudi izbjegavaju vežući se uz ono njima poznato i blisko pa čovjek prirodno i intuitivno reagira protiv novog.¹ Zato je zadatak interpolacije, uz pomirbu nove i stare arhitekture, prevladati i subjektivne kriterije i emocije koji sudjeluju u prihvaćanju neke nove građevine kod ljudi.

I zgrada Muzičke akademije u Zagrebu je, kao interpolacija u samom središtu grada, prošla kroz žučne rasprave struke i javnosti. Brojni su stručnjaci osudili izvedbu smatrajući da rješenje nije zadovoljilo očekivanja, tvrdeći da se radi o lošoj arhitekturi koja nije u dijalogu s ostatkom trga. S druge strane, zgrada je nastala kao dugoočekivani odgovor na potrebe institucije Muzičke akademije koja se nakon gotovo sto godina podstanarstva okupila pod jednim krovom, čime je olakšan rad studentima i profesorima. Mnogi ju vide kao dašak svježine i hrabar iskorak u ambijent starog grada. Arhitektonsko-likovnim izrazom pronašla je mjesto u slici grada te istovremeno doprinijela njegovoj sadržajnoj raznolikosti.

Mišljenja ima mnogo i često su dijametralno suprotna i duboko ukorijenjena u subjektivnim pozicijama. Kako bi se barem djelomično razjasnila cjelokupna problematika uklapanja zgrade Muzičke akademije u povijesni kontekst Trga Republike Hrvatske, u ovom ću se radu pobliže osvrnuti na okolnosti njenog interpoliranja. Na samom početku odredit ću pojam interpolacije te ukratko prikazati razvoj trga i povijest parcele na kojoj je izgrađena kako bi se dobio uvid u okružje u kojem je nastala, kao i u pokušaje koji su joj prethodili. Opisat ću uvjete natječaja, projekt te samu izgradnju zgrade i nužne prilagodbe projekta, temeljeći rad na izjavama arhitekta zgrade Milana Šosterića prikupljenima u polustrukturiranom intervjuu. Prikazana će biti i kritika koja je uslijedila pri završetku zgrade, ali i odjek koji je zgrada ostvarila u javnosti.

Time se nadam ostvariti zaokruženu cjelinu prikaza interpoliranja u važno mjesto grada Zagreba koje ne prestaje biti dijelom svakodnevnih previranja.

¹ Petrinović, 2002: 1

2. INTERPOLACIJA

Pojam interpolacije dolazi od francuske riječi *interpoler*, što znači umetnuti, a odnosi se na matematičko nalaženje međuvrijednosti u nizu stanoviti vrijednosti ili naknadno umetanje u neki tekst riječi ili fraza koje ne pripadaju autoru, tj. na svojevrsni umetak, uklopljenu rečenicu.² Koristi se iz više različitih znanstvenih disciplina, primjerice u teoriji književnosti, matematici, ali i arhitekturi gdje označuje intervencije u već definiranom prostoru, neovisno o porijeklu praznine koju ispunjava. Interpolacija se može prošireno definirati kao: „/.../ *ujednačavanje prostornih odnosa unutar postojećeg tkiva, ubacivanjem novih prostornih volumena ili elemenata da bi se povezali razdvojeni dijelovi i postigla cjelovitost dojma, da bi se eventualno neutralizirala posljedica djelovanja nekih vanjskih činitelja u prostoru kao što su požar, potres, rat ili neka druga elementarna nepogoda, koji su mogli devastirati ili razrahaliti cjelovitost ambijenta*“.³

Interpolacija se može promatrati i na mikroplanu, kao intervencija na jednom objektu, ukoliko je prekinut kontinuitet prostorne opstojnosti objekta kao cjeline. Do toga može doći zbog djelovanja vanjskih činitelja, promjene ili gubitka namjene, a pritom je cilj intervencije uspostavljanje nove prostorne kohezije objekta. U širem se smislu, interpolacija može odnositi na zadiranje u prostornu konturu stare gradske jezgre i to u odnosu prema neposrednoj okolini, prema širem ambijentu i prema jezgri u cjelini.⁴ Arhitektonske interpolacije su, kao ciklički proces u izgradnji i oblikovanju grada, karakteristika urbanih cjelina te postoje otkad postoji i arhitektura kao takva. Ricov stoga ističe da je interpolacija trajan proces u smislu neprekidnog dovršavanja grada koji je po svom karakteru viseznačan, slojevit i kompleksan te određen faktorima vremena, prostora i dimenzije.⁵ Upravo je zato svaka interpolacija jedinstvena i nezavisna, svaka je različita i zahtijeva individualizirani pristup, a ono što je zajedničko svim interpolacijskim zahvatima, ili bi barem trebalo biti, jest kreativni proces koji prethodi realizaciji. Maroević kreativni proces dijeli u tri faze koje obuhvaćaju:

- valoriziranje postojećeg, koje može biti objektivno i subjektivno,
- identificiranje s prostorom, odnosno autorov pokušaj pronicanja u bit prostornih odnosa u ambijentu,

² Maroević, 1976: 6

³ Maroević, 1976: 7

⁴ Maroević, 1986: 198-199

⁵ Ricov, 1997: 1

- vlastito izražavanje, to jest kreativnost i osobni pečat arhitekta.⁶

Unutar kompleksnog programa interpolacije, zahtjev za usklađivanjem s ambijentalnom okolinom samo je jedan dio spektra. Filipović naglašava da bi okolina, ambijent, kao i neposredni susjedni objekti, trebali biti samo poticaj za inspiriranje arhitektonskog djela. Iako je zahtjev za usklađivanjem visoko postavljen, interpolacija se ipak smatra prvenstveno arhitektonskim zadatkom pri kojem je nužno subjektivno reagiranje autora na postojeći ambijent kako ne bi novim djelom narušio postojeće stanje, već ga slojevito dopunio i obogatio.⁷ Sposobnost arhitekta, maštovitost, kreativni domet i procjena vlastitih mogućnosti na određenoj lokaciji utječu na kvalitetu interpolacije, kao i na odabir metoda, odnosno načina pristupa pojedinom interpolacijskom zahvatu.⁸ Odabrane metode temelje se na utvrđenim zakonitostima, a variraju od faksimila do kontrasta.

Metoda faksimila smjestila se na granici s metodama rekonstrukcije zbog „/.../ ponavljanja arhitekture koja je na određenom mjestu stajala i pridonosila cjelovitosti ambijenta“.⁹ S druge strane, Maroević naglašava da se metodom interpolacije može smatrati samo onda kada „/.../ omogućuje stanovito, iako relativno skućeno, kreativno interpretiranje zatečene situacije“.¹⁰ Prema tome, faksimil ovisi o nijansama o kojima piše Maroević u svom kapitalnom djelu *Sadašnjost baštine*. On napominje da ako se radi o zgradi koja je sama po sebi bila spomenik kulture, onda se nikako ne može govoriti o interpolaciji. Granični slučaj bi bila zgrada koja je svojim gabaritom i oblikovanjem urasla u spoznaju o određenom ambijentom da bi njezinim gubitkom taj ambijent izgubio jednu od svojih bitnijih kvalitativnih odrednica. A pravu primjenu faksimila vidi ako je posrijedi zgrada koja je pridonosila zaokruživanju cjelovitosti, ali više kao kamenčić u mozaiku nego kao bitan element likovnog doživljaja.¹¹ Metodi faksimila se pritom može prići u rasponu od potpunog ponavljanja svih prostornih i oblikovnih elemenata nestale zgrade pa do ponavljanja gabarita kao faksimila temeljnoga prostornog odnosa s mogućim drugim rješenjem oblikovanja detalja i ploha.

Metoda prilagođavanja primjenjuje se ondje gdje prestaje faksimil. Arhitekt tako negira ideju faksimila kako bi drukčije valorizirao prostor i arhitekturu u koju ulazi. Maroević ističe

⁶ Maroević, 1986: 206-209

⁷ Filipović, 1983: 45

⁸ Maroević, 1986: 201-220

⁹ Maroević, 1986: 210-220

¹⁰ Maroević, 1986: 210-220

¹¹ Maroević, 1986: 210-220

da je ta metoda zapravo pokušaj što manjeg naglašavanja nove arhitekture, kojim se nova arhitektura pokušava učiniti što neutralnijom te vizualno i strukturalno što povezanijom s ambijentom. Novo je djelo izraženo jezikom svoga vremena, gabaritom vješto izbalansirano, a oblikovanjem nužno racionalno. Iako se metoda često primjenjuje, ne daje uvijek uspješne rezultate jer nije lako zadržati korektan odnos prema ambijentu i ostvariti dobru arhitekturu.¹²

Metoda naglašavanja se ne primjenjuje odviše često. Ona se u biti nastavlja na metodu prilagođavanja, no razlika je što u određenom trenutku „/.../ autor smatra da je potrebno naglasiti neki element vlastite arhitekture kako bi se uspostavio ravnopravni odnos.“¹³ Do naglašavanja dolazi kako bi se ostvarila nova kvaliteta cjeline koja onda u novom prostornom odnosu dobiva odgovarajuću protutežu postojećoj situaciji. Maroević navodi kako se naglašavanje može kretati od potenciranja položaja, značenja i gabarita nove arhitekture do naglaska na drugačijoj strukturi ili oblikovanju detalja. Do potrebe za naglašavanjem dolazi u trenutku neravnoteže i tada arhitekt koji je svjesno ili intuitivno osjetio postojanje takvog debalansa, reagira pokušajem uspostavljanja ravnoteže svojim naglaskom. Do problema dolazi u slučaju da arhitekt koji intervenira nije dovoljno osjetljiv te svojom intervencijom prevrši mjeru.¹⁴

Najdelikatnija i krajnja interpolacijska metoda je metoda kontrasta. Radi se o afirmaciji potpuno suvremene kreativne ideje koja je zapravo jako blizu promašaju i punoj devalorizaciji ambijenta. Stoga se ta metoda nije često primjenjivala i rezervirana je samo za one najbolje. Sama se metoda može možda ponajbolje definirati opisno pa Maroević napominje da se tu radi o težnji za suprotnim: „To znači da se u vodoravne gabarite uđemo vertikalom, da u linije zatvorenih zidnih masa unesemo punu transparentnost, da u smirene i definirane strukture unesemo nemir, i tako bismo mogli veoma dugo nizati.“¹⁵ U tom postupku nepodređivanja i nadjačavanja govora sredine u koju se ulazi, postoje opasnosti u pogrešnoj procjeni. Uvijek potrebno imati precizan i koncizan izričaj, odnosno imati što za reći i to dosljedno provesti jer svaki ustupak može biti koban i dovesti do neuspješnog rezultata.¹⁶

¹² Maroević, 1986: 211

¹³ Maroević, 1986: 213

¹⁴ Maroević, 1986: 214

¹⁵ Maroević, 1986: 216

¹⁶ Maroević, 1986: 216

3. RAZVOJ TRGA

Zgrada Muzičke akademije interopolirala je kao djelo 21. stoljeća u Trg Republike Hrvatske koji je gotovo u cijelosti formiran u 19. stoljeću.

Trg se razvija i počinje poprimati svoj današnji izgled od 1855. i 1856. godine izgradnjom nove zgrade za potrebe zemaljske bolnice sa školom za primalje Milosrdnih sestara na južnim gradskim livadama (tRH, 14).¹⁷ Zgrada je građena u vrijeme Bachova apsolutizma pa je, da bi se istaknula modernizacijska gesta centralističko uređene države, Ministarstvo projekt dodjelilo bečkom arhitektu Ludwigu von Zettlu. Nakon ulaska Monarhije u financijsku krizu, to se pokazalo kao dodatna otežavajuća okolnost za zgradu koja postaje simbol omraženog apsolutizma, ponajprije zbog autoritarnog nametanja odozgo i ignoriranja zemaljskih političkih vlasti, ali i zbog visokih troškova izgradnje te nekonzumirane namjene.¹⁸ Gradske su potrebe već premašivale gabarite zgrade pa objekt zapravo nikad nije služio kao bolnica, izuzme li se kratak period 1866. godine za vrijeme austrijsko-pruskog rata.¹⁹ Tako se izdužena trokatnica, danas jedan od najmonumentalnijih primjera *neoromanike* u arhitekturi Zagreba, koristila kao gimnazija, izložbeni prostor za Prvu dalmatinsko-hrvatsko-slovensku gospodarsko-šumarsku izložbu i kao tvornica duhana, dok sjedište Sveučilišta u Zagrebu i Pravnog fakulteta postaje 1882. godine i zadržava tu funkciju do danas.²⁰

Ostatak se trga gradi postepeno. Naglašeno utilitarne sadržaje protoindustrijske, tehničke sredine, poput postrojenja gradske plinare te gradskih službi, s vremenom zamjenjuju urbani sadržaji i oblici čime dolazi do razvitka ideje o uređenju javnog prostora i izgradnje urbane arhitekture. Jedno od takvih sadržaja bilo je prvo zagrebačko klizalište koje se 1974. godine javlja na južnom rubu trga, na mjestu današnjeg *Hrvatskog sokola* (tRH, 5-6). Trg tako dobiva novo, društveno obilježje i postaje novim središtem Donjega grada.²¹

Iste je godine, na sjevernoistočnoj strani trga, izgrađena i više puta preuređivana zgrada u kojoj je danas *Školska knjiga* (Masarykova, 28), dok se pak 1877. godine na istočnoj strani gradi dvokatna neorenesansna palača *Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva* (tRH, 2-3) kojoj je, na izvorni projekt Franje Kleina, između 1922. i 1924. nadograđen treći kat i

¹⁷ Knežević, 1996a: 42

¹⁸ Knežević, 2010: 14

¹⁹ Knežević, 2011: 163

²⁰ Knežević, 1996a: 595-596

²¹ Knežević, 1996b: 47

adaptiran drugi prema projektu arhitekta Velimira Stiasnya.²² Dovršetakom palače, trg službeno dobiva ime *Sajmište* zbog tržišta stoke koje se na njemu odvijalo i koje je znatno utjecalo na neuređenost i provincijalni karakter trga. Ipak, palača svojim sadržajem i prigodnim programima pridonosi privlačenju novih javnih sadržaja, ali i privatnih ulagača.²³ U to je doba u zgradi Opće bolnice bila smještena tvornica duhana, kojoj je 1879. godine otkazan ugovor pa se tri godine kasnije u nju se useljava Sveučilište. To je utjecalo na razvitak ideje i sve glasnijim zahtjevima za premještanjem stočnog sajmišta i perivojnim uređenjem trga.²⁴

Novi korak u transformaciji trga činila je izgradnja zajedničkog doma gimnastičkog društva *Hrvatski sokol* (tRH, 5) i pjevačkog *Kolo* (tRH, 6) od 1883. do 1885. godine. Dio doma koji je pripadao *Hrvatskom sokolu* građen je prema projektu Aleksandra Seća i Ferde Kondrata, dok je Marija Antolec gradio dio kojeg je koristilo pjevačko društvo. Zgrada netipičnim izborom stila i materijala upućuje na namjenu te nastoji uspostaviti dijalog sa sveučilišnom zgradom, ponajprije raščlanjenjem pročelja. Društveni, ali i politički sadržaj doma, nadmašio je nepretencioznu i jednostavnu arhitekturu koja se stilski oslanja na uzore utilitarnih gradnji sredine stoljeća.²⁵

Na zapadnoj je pak strani, prema projektu Hermanna Bolléa između 1887. i 1892. godine izgrađena historicistička zgrada *Obrtne škole* (tRH, 10-11) i *Muzeja za umjetnost i obrt* (tRH, 9-11) u stilu njemačke neorenesanse. Radi se o reprezentativnoj trokatnici rizalitno istaknutih bočnih krajeva i središnjeg dijela pročelja koja se odlikuje monumentalnim dimenzijama i bogatstvom arhitektonske plastike. Projekt škole određen je vizijom trga kao kulturnog centra Zagreba u kojem se nalaze sjedišta nacionalnih kulturnih i obrazovnih institucija.

Tako se već 1888. godine gradi *Hrvatski učiteljski dom* (tRH, 4) prema projektu Lea Hönigsberga koji monumentalnu neorenesansnu dvokatnicu s dva pročelja smješta na istočnu stranu trga i tako izražava svijest o budućnosti trga.²⁶

Kao simbolički čin promjene, prvotno pokrenute smještanjem Sveučilišta u zgradu Opće bolnice, a zatim i izgradnjom Muzeja za umjetnost i obrt, Obrtne škole i Hrvatskog

²² Knežević, 1996a: 602

²³ Knežević, 1996b: 49

²⁴ Knežević, 1996a: 596

²⁵ Knežević, 1996b: 92

²⁶ Knežević, 1996b: 168

učiteljskog doma, Sajmište je 1888. godine preimenovano u *Sveučilišni trg*. Konačno izmještanje stočnog sajma 1890. godine, koje je do tad trg označivalo kao periferijsku sredinu, dodatno utječe na daljnju izgradnju i razvitak trga.²⁷ Tada započinje projekt uređenja Sveučilišnog trga za *Jubilarnu gospodarsko-šumarsku izložbu* koja se održala 1891. godine. U isto se vrijeme počinje graditi i velika ugaona dvokatna zgrada na sjeverozapadnom dijelu trga prema projektu Kune Waidmanna (Frankopanska ul. 26 – Prilaz Gjüre Deželića 2). Zgrada je bila namijenjena za *Narodne novine*, a danas je u njoj smješten *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*.

Prostor poprima fizionomiju gradskog trga kada je veliki zemaljski projekt izgradnje škola i prosvjetnih institucija Izidora Kršnjavoga aktualizirao gradnju kazališta.²⁸ Ban grof Khuen Héderváry unatoč brojnim polemikama o izboru lokacije, donosi 6. travnja 1894. godine odluku o lokaciji Hrvatskoga zemaljskog kazališta na Sveučilišnom trgu.²⁹

Za projektante kazališta (tRH, 15) odabrani su bečki arhitekti Hermann Helmer i Ferdinand Fellner, autori brojnih kazališnih zgrada na širem prostoru srednje Europe. Gradnja je započela u svibnju 1894., a kazalište je otvoreno u listopadu 1895., za vrijeme najavljenog trodnevnog posjeta cara Franje Josipa I. Monumentalna slobodno stojeća zgrada u neobaroknom stilu s elementima neorenesanse, postavljena je u središte trga, a s obiju duljih strana kazališta uređeni su jednaki cvjetni travnjaci kao dekorativni okvir.³⁰

U sljedećim se godinama trg počinje ubrzano razvijati i širiti pa je 1899. godine na sjevernoistočnoj strani trga, na uglu današnje Masarykove ulice izgrađena dvokatna trgovačko-stambena zgrada *Rudovits* s Kazališnom kavanom u prizemlju (tRH, 1 - Masarykova ul., 27), a 1902. godine slijedila je secesijska zgrada prema projektu arhitekta Vjekoslava Bastla poznata kao *Trgovačko obrtnička komora* (tRH, 8) te najamna stambena zgrada *Frank* (trg Mažuranića, 1 - Andrije Hebranga, 33) koju izvodi Viktor Kovačić 1912.-1913. godine kao neorenesansnu palaču.

Od 1908. godine prostor između Sveučilišta i Kazališta bio je kritiziran zbog sve gušćeg i kaotičnijeg prometa. Smještanje znamenitog djela Ivana Meštrovića *Zdenac života* 1912.

²⁷ Knežević, 1996b: 108

²⁸ Knežević, 2011: 179

²⁹ Knežević, 1996a: 597

³⁰ Knežević, 2011: 179-180

godine prema projektu Ignjata Fischera, pokazalo se kao vrijedno prometno rješenje kojim je ujedno povezano kazalište i Sveučilište, a trg je ujedno poprimio i reprezentativni karakter.³¹

Knežević napominje kako danas, kao jedan od osam trgova *Lenucijeve potkove*, Trg Republike Hrvatske čini autentično gradograditeljsko ostvarenje kojeg obilježavaju svojstveno središnji urbani sadržaji i visoka razina estetskog oblikovanja.³² Kroz povijest trga, mijenjali su se i njegovi nazivi.³³ Još je do nedavno nosio naziv *Trg maršala Tita* koji ga je najduže služio, od 1946. pa do rujna 2017. godine. U posljednjih su desetak godina sve aktualnijim postajali zahtjevi o promjeni imena koje je predvodila inicijativa *Krug za trg*. Konkretni korak poduzeo je Odbor Gradske skupštine Grada Zagreba u srpnju 2017. godine kada je predloženo da se *Trg maršala Tita* preimenuje u *Trg Republike Hrvatske*. Odlukom većine glasova u zagrebačkoj Gradskoj skupštini, promjena imena u Trg Republike Hrvatske usvojena je 1. rujna 2017. godine.³⁴

4. PRAZNA PARCELA

Historicističkom izgradnjom trg je postao sadržajno jasno definiran te urbanistički i arhitektonski dovršen. Ipak, stjecajem okolnosti na zapadnoj strani, na uglu trga i *Prilaza Gjüre Deželića*, ostala je prazna parcela.³⁵ Za vrijeme gradnje susjedne zgrade *Obrtne škole i Muzeja za umjetnost i obrt* zamišljeno je da se ta palača protegne u punoj širini zapadne strane trga, no zbog propalog financijskog dogovora između grada i vlasnika uglovne parcele, to nije ostvareno.³⁶ Zemljište je izvlašteno kada su Muzej i Škola već bili dovršeni pa je od 1910. godine predviđeno da se na praznoj parceli izgradi Oficirski dom koji bi sa zgradom Narodnih novina (Frankopanska 26 - Prilaz 2) činio monumentalni ulaz u zapadni dio grada.³⁷

³¹ Knežević, 2011: 188

³² Knežević, 1996b: 9

³³ 1878. trg pred tvornicom duhana imenovan Sajmište; 1888. Sajmište preimenovano u Sveučilišni trg; 1912. Sveučilišni trg preimenovan u Wilsonov trg; 1927. Wilsonov trg preimenovan u Trg kralja Aleksandra I.; 1941. Trg kralja Aleksandra I. preimenovan u Trg I.; 1945. Trg I. preimenovan u Kazališni trg; 1946. Kazališni trg preimenovan u Trg maršala Tita; 2017. Trg maršala Tita preimenovan u Trg Republike Hrvatske (Knežević, 1996a: 595 – 599)

³⁴ Mamić, 2017: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/skupstina-odlucila-zagreb-ostao-bez-titova-trga-hasanbegovic-ovo-je-povijesni-trenutak-ostojic-ko-je-sljedeci-hrvat-kojem-cete-uzeti-ulicu/6509143/> (pregledano 2. rujna 2017.)

³⁵ Uzelac, 2014: 26

³⁶ Žunić, 2014, *Provokacija kao metoda*, <http://www.matica.hr/vijenac/536/Provokacija%20kao%20metoda/> (pregledano 12. lipnja 2017.)

³⁷ Jurić, Vukadin, 2011: 19

Arhitektonskim se rješenjem Oficirskog doma do Drugog svjetskog rata bavio čitav niz arhitekata i to u velikom stilskom rasponu, od secesije, neohistoricizma, neoklasicizma pa do moderne.³⁸ Jedan od najranijih projekata potpisuje arhitektonski atelje „Ehrlich & Kovačić“³⁹ kod kojeg se u oblikovanju i arhitektonskoj kompoziciji očituje tradicionalna figuracija kasnog historicizma, a zgrada je frontalno naglašena prema trgu istakom središnjeg rizalita na istočnom pročelju.⁴⁰

Ehrlich nakon razvrgnuća partnerstva nastavlja raditi na brojnim varijantama Oficirskog doma. Iz dvije sačuvane perspektivne skice i perspektivnog prikaza bez vremenske datacije, a koje se prema komparaciji oblikovanja i arhitektonske kompozicije projekata u njegovom opusu smještaju oko 1921.-1923. godine, vidi se da je zadržao kompaktan volumen, ali sada bez istaknutog središnjeg rizalita na istočnom pročelju.⁴¹

Sljedeću varijantu Ehrlich izvodi s Albinjem 1924. – 1926. godine i u njoj mijenja namjenu iz uredske zgrade u zgradu sa ugostiteljsko-zabavnom namjenom po svim katovima.⁴² Odustalo se od naglašene frontalnosti istočnog pročelja prema trgu, dok je u tradicionalna figuracija kasnog historicizma i dalje prisutna.⁴³

Figurativna arhitektonska i skulpturalna plastika postupno nestaje i zamjenjuje se sve snažnijim pojednostavljivanjem u oblikovanju plohe i volumena što je vidljivo u Ehrlich-Kauzlarić projektima u razdoblju od 1926. do 1930. godine. U obje se varijante radi o kompaktnom kubusu s potpuno ostakljenim prizemljem, a dolazi i do primjene suvremenih nosivih konstrukcija koje zamjenjuju tradicionalne tehnologije građenja i zidane nosive konstrukcije.⁴⁴

Rješenja sa sličnim povijesnim reminiscencijama ponudili su Amadeo Cernelutti za poduzeće „Braća Cernelutti“ (1926.) te Vilko Ebert (1927.). Oni se u arhitektonskoj kompoziciji vraćaju na klasicistički izraz upotrebljavajući vokabular stupovnih redova i narativnost tradicionalne figuracije klasicizma 1920-ih godina u Zagrebu.⁴⁵ Obojica predlažu i

³⁸ Knežević, 2003a, Povijesni prikaz projektiranja za parcelu Trg maršala Tita 12, elaborat u sklopu natječajnog programa za arhitektonsko rješenje Muzičke akademije u Zagrebu.

³⁹ Knežević, 1996: 200-242

⁴⁰ Jurić, Vukadin, 2011: 20

⁴¹ Jurić, Vukadin, 2011: 20

⁴² Jurić, Vukadin, 2011: 21

⁴³ Jurić, Vukadin, 2011: 22

⁴⁴ Jurić, Vukadin, 2011: 23

⁴⁵ Jurić, Vukadin, 2011: 24

znatno povećanje visine i volumena zgrade čime ona postaje pretjerano naglašena u odnosu na susjedne zgrade.⁴⁶

Zatim su slijedila dva rješenja Jurja Denzlera iz 1934. i 1938. godine u kojima je primijenio okvirnu nosivu armiranobetonsku konstrukciju, a čime su omogućene velike ostakljene površine prozora. Novija varijanta projekta u kojoj zamišlja kompakti kubus s minimalno istaknutim središnjim rizalitom pomiruje reducirani klasicizam i racionalizam internacionalne moderne arhitekture.⁴⁷

Najosebujuniji projekt izrađuje Vladimir Turina 1937. godine, odmah po završetku studija. U obje varijante tlocrt zgrade istovjetan je s tlocrtom parcele, a arhitektonsku kompoziciju čine dva vertikalna volumena visine deset i dvanaest katova, dok je frontalnost zgrade naglašena različito oblikovanim istacima na istočnom pročelju.⁴⁸

Sačuvane su i dvije nedatirane fotomontaže Alfreda Albinija za koje se procjenjuje da su nastale 1930-ih godina. U oba slučaja radi se o kubusu s uvučenim zadnjim katom i terasom. U obradi plohe konzolnog središnjeg istaka na istočnom pročelju zgrade dominiraju ostakljene plohe. Suzdržanost i frontalnost prisutne su u arhitektonskoj kompoziciji, no dolazi do izostanka monumentalnosti.

Osnovni je problem svih projekata bio smjestiti u novu građevinu u već dovršenu povijesnu jezgru.⁴⁹ Dok su suvremeni arhitekti prema historicizmu imali negativan stav, arhitekt Ivan Zemljak 1954. godine objavljuje kritički tekst o urbanističkoj i arhitektonskoj vrijednosti zgrada i Trga maršala Tita. U tekstu se pita je li bolje interpolirati suvremenu zgradu ne obazirući se na urbane vrijednosti ili se prilagoditi nekim ograničenjima koja proizlaze iz postojećeg konteksta.⁵⁰ Njegovo je mišljenje da unošenje „*.../ tuđeg elementa u gotovu sredinu može dovesti do sukoba izraza pa i devalvacije sredine /.../*“ i stoga se protivi stvaranju kontrasta između interpolirane suvremene zgrade i povijesnog ambijenta gradskog trga.⁵¹

Osvrćući se na potrebu popunjavanja prazne parcele na tadašnjem Trgu maršala Tita, Zemljak je upozorio da buduća uglovna zgrada „*.../ ne smije biti ni velika, ni gola, ni*

⁴⁶ Jurić, Vukadin, 2011: 25

⁴⁷ Jurić, Vukadin, 2011: 27

⁴⁸ Jurić, Vukadin, 2011: 27

⁴⁹ Škreblin, 2014: <http://www.h-alter.org/vijesti/o-muzickoj-akademiji-i-arhitektonskom-izrazu> (pregledano 10. srpnja 2017.)

⁵⁰ Jurić, Vukadin, 2011: 31

⁵¹ Zemljak, 1954: 1

stereometrijski primitivna. /.../ Ono se ne smije oduprijeti šturom i sirovom vehemencijom redovitih suvremenih produkata, da tvrdim maljem smlavi osjetljivu starinu. /.../ Suviše tvrdi suvremeni uložak u tijelo ove tvorevine mogao bi ispasti kao proteza oboljele cjeline. Naći organski članak između vremena i mjesta mnogo je teže, ali i neophodno.“⁵² Buduća bi interpolacija trebala predstavljati dovršetak postojeće povijesne izgradnje i morala bi se „/.../ pojaviti skalom sličnih osjetljivosti za volumen, za visinski uspon i proporcije, sa zahvatom u tektoniku, toplinom epiderme. Ne smije se pojaviti objekt negacije nego, naprotiv, odaziv impulsu koji tu djeluje, objekt s likovnim naponom koji bi bio biše od puke tektonske pojave, otmjen i od duha, /.../“⁵³

Nakon Drugog svjetskog rata odustalo se od ideje o Oficirskom domu, no i dalje se javljaju poduzeća koja na toj parceli žele graditi poslovne ili stambene građevine. Jedno od tih poduzeća bilo je i tadašnji *Jugopetrol* za kojeg arhitekt Drago Ibler 1954. godine nudi najradikalnije i najpoznatije rješenje. Njegov se projekt sastojao od dvanaesterokatnog stambeno-poslovnog nebodera i još jedne niže poslovne zgrade koje je postavio u modernistički suodnos okomito i vodoravno položenog kvadra.⁵⁴

Osjetljivost interpolacije nebodera u povijesnu jezgru prepoznao je i Zavod za urbanizam NOGZ-a koji je potom zatražio stručno mišljenje arhitekta Ivana Zemljaka i Božidara Tušeka. Oni su definirali programske uvjete i zbog velike ambijentalne vrijednosti postojećeg trga preporučili da se arhitektonsku kompoziciju nove zgrade „/.../ *proporcijom, plastikom i bojom projektira tako da 'što manje ošteti' postojeće pozitivno likovno stanje Trga*“.⁵⁵ Radi objektivnosti, zatraženo je i dodatno mišljenje od Društva arhitekata Hrvatske i Društva urbanista Hrvatske, a njihovom je raspravom 1956.-1957. godine došlo do stvaranja nekih novih radikalnih prijedloga.

Arhitekti Turina i Rašica zaključili su da je Trg maršala Tita urbanistički i arhitektonski nedovršen i predložili su rušenje zgrada Sveučilišta, Kola i Sokola i njihovu zamjenu novogradnjama.⁵⁶ Vasiljević i Lay nastoje pomiriti interese svih sudionika pa navode da postojeće informacije nisu dovoljne za objektivnu ocjenu Iblerovog projekta, no da bi neboder mogao biti dobar prijedlog ako se riješi širi urbanistički sklop.⁵⁷ Mišljenje koje je prevladalo

⁵² Zemljak, 1954: 1

⁵³ Zemljak, 1954: 1

⁵⁴ Jurić, Vukadin, 2011: 32

⁵⁵ *** 1962: 4

⁵⁶ Jurić, Vukadin, 2011: 33

⁵⁷ Jurić, Vukadin, 2011: 34

je ono Nevena Šegvića i Josipa Seissela koji predlažu dovršavanje prostora današnjeg Trga Republike Hrvatske izgradnjom uglovnice. Ona treba biti horizontalno položen volumen, visinski usklađen s okolnim zgradama i ponešto uvučen od regulatorne linije kako bi nova zgrada imala mali trg (plazu). Njihov je prijedlog i raspisivanje općeg javnog natječaja za izbor najboljeg urbanističkog i arhitektonskog projekta do kojeg je došlo 22. ožujka 1958. godine nakon što je Zavod za urbanizam NOGZ-a izradio konačno stručno mišljenje u kojem je predložena promjena namjene buduće zgrade od poslovno-stambene iz Iblerovog projekta u kulturno-znanstvenu koja bi bila bolje usklađena s namjenama postojećih zgrada na trgu.⁵⁸

Na natječaj su se javili Vladimir Turina, Božidar Rašica i Ivan Vitić koji su zagovarali obilata rušenja kao glavno sredstvo za pretvaranje postojećeg povijesnog u suvremeni gradski prostor. Na uglu Prilaza i Trga Republike Hrvatske arhitekt Rašica predviđa zgradu arhitektonske kompozicije sastavljene od visokog vertikalnog i niskog horizontalnog kvadra, dok Vladimir Turina i Ivan Vitić na istom mjestu zamišljaju volumen istovjetan s kasnijim prijedlogom Stanka Fabrisa.⁵⁹

5. STANKO FABRIS I ŽELJPOH

Naposljetku, projekt nebodera Drage Iblera nije izveden zbog blokiranja financijskih sredstava investitora, no već se 1957. godine pojavljuje novi investitor, poduzeće *Grafika*. Projekt je bez provedenog arhitektonskog natječaja dodijeljen Stanku Fabrisu koji je morao poštovati usvojene zahtjeve Zavoda za urbanizam NOGZ-a na temelju Šegvić-Seisselovog izvještaja. U skladu sa zahtjevima projektirao je poslovno-stambenu zgradu s prizemljem, polukatom i četiri kata s terasom na ravnom krovu, dok je uvučeni peti kat činila lagana valovito izlomljena nadstrešnica prilagođena visini Muzeja. Prednji poslovni dio zgrade oblikovan je pravilnim rasterom ostakljenog-aluminijskog pročelja, stražnji stambeni dio imao je izmaknuti ritam prozora i obojene plohe parapeta, a nad ulazom u zgradu nalazila se nadstrešnica kao reminiscencija na portik.⁶⁰

⁵⁸ Jurić, Vukadin, 2011: 34

⁵⁹ Jurić, Vukadin, 2011: 37

⁶⁰ Jurić, Vukadin, 2011: 41

Fabris je bio sklon eksperimentiranju staklom i oblikovnom redukcijom mievskog tipa, a nije se suzdržavao ni od upotrebe kolorita.⁶¹ Takve je stavove nedvojbeno usvojio studirajući arhitekturu u Bruxellesu na Nacionalnoj visokoj školi arhitekture i dekorativnih umjetnosti (École nationale supérieure des Arts Décoratifs), gdje je diplomirao 1939. godine u klasi Henryja van de Veldea.⁶² Nakon toga, vraća se u Hrvatsku te radi u Splitu i Zagrebu, kao projektant u Projektnom zavodu Hrvatske te kao voditelj APB Zagreb.⁶³ U Enciklopediji hrvatske umjetnosti arhitekt Zdenko Kolacio navodi kako Fabris: „*U skladu s nazorima funkcionalističke arhitekture i internacionalnoga stila u graditeljstvu gradi suvremene zgrade.*“⁶⁴ Diljem Hrvatske i šire izvodi brojne stambene objekte, školske zgrade, javne zgrade i industrijske objekte, te industrijske vinarije.⁶⁵ Među njima može se izdvojiti stambeni blok na Bačvicama i sudska palača u Splitu, zgrada u Ulici grada Vukovara 52 u Zagrebu te zgrada Ferimporta u Zagrebu. Dobitnik je i brojnih nagrada poput *Nagrade grada Zagreba* (1972) te nagrada za životno djelo *Vladimir Nazor* (1981) i *Viktor Kovačić* (1995).⁶⁶ Bačić o njemu zaključuje: „*Prema mišljenju brojnih stručnjaka i teoretičara, ne može se zanemariti da se radi o arhitektu velikoga i neospornoga kreativnog potencijala koji se ne boji zauzeti autentičan stav u povijesnom perimetru.*“⁶⁷ Njegova je kreativnost osobito vidljiva na zgradi Ferimporta, prema kojoj je, slijedom okolnosti, ostao zapamćen u negativnom kontekstu.

5.1. FERIMPORT

Poduzeće *Grafika*, za koje je Fabris izradio projekt, odustalo je od gradnje, no javili su se drugi potencijalni investitori poput *Kemikalije*, *Astre* i *Naftaplina*, a u konačnici najavljeno je da će zgradu na praznoj parceli tadašnjeg Trga maršala Tita graditi zagrebačko poduzeće *Željpoh* (kratica od: Željeznarsko poduzeće Hrvatske) koje ubrzo mijenja ime u Ferimport. Odobrenjem lokacije u lipnju 1960. godine određeno je da: „*/.../ zgradu treba uvući 4 metra prema zapadu od regulacijske linije Muzeja za umjetnost i obrt, nužno je poštivati sjevernu regulacijsku liniju zgrada na Prilazu i visina vijenca mora približno odgovarati visini vijenca*

⁶¹ Bačić, 1999: 95

⁶² Uchytel, Barišić Marenić, Kahrović, 2009: 94

⁶³ Bačić, 1999: 100

⁶⁴ ***, 1995: 46

⁶⁵ ***, 1996a: 337

⁶⁶ Bačić, 1999: 95

⁶⁷ Bačić, 1999: 95

Muzeja za umjetnost i obrt“.⁶⁸ Fabris je, uz suradnike ing. Mariju Sibilu i ing. Petra Barišića kao statičara, prilagodio projekt za *Grafiku*. Nova je zgrada zamišljena kao jedinstven kubus plavičaste staklene ovojnice, s prizemljem i pet katova te uvučenim šestim katom koji je zamijenio valovitu nadstrešnicu. Konstrukcija je pritom bila predviđena od armiranog betona, a čitav prizemni dio rastvoren čistim staklenim plohami.⁶⁹ Fabris je, kao i Drago Ibler, planirao pasaž između zgrade Željpoša i Muzeja za umjetnost i obrt koji bi išao smjerom zapad-istok prema Medulićevoj ulici.⁷⁰ Pasaž naposljetku nije ostvaren, a u svibnju 1961. odobren je glavni projekt uz preporuku da: „/.../ *staklena ploha pročelja ne smije izlaziti iz regulacijske linije susjedne zgrade na Prilazu, a nadgradnju šestog kata s terasom trebalo bi što više sniziti*“.⁷¹

Neposredno nakon što su počeli radovi u rujnu 1961., u građevinskoj dozvoli od 14. listopada 1961. donešena je odluka o odgodi izvedbe nadgradnje sve do dovršetka grubih građevinskih radova. Od nadgradnje se naposljetku odustalo te uvučeni šesti kat nije izgrađen. To nije bila jedina intervencija u prvobitni projekt. Izmijenjen je i tlocrt koji je prvotno zamišljen kao kvadrat, ali je zbog regulacijskih uvjeta pretvoren u L-oblik⁷² Nekoliko se puta mijenjao i materijal za oblogu okvira i parapeta na pročelju. Fabris je u tehničkom opisu iz 1960. godine zamislio čisti kubus sa stakleno-kamenom plohom unutar istaknutih kamenih stupića.⁷³ Zatim je kamen zamijenjen staklom, od kojeg se također odustalo pa su parapeti naposljetku napravljeni od aluminijskog lima završno obrađenog u mat sivo-plavoj boji. Na njih su pak nakon dovršenja zgrade naknadno ugrađeni smeđe eloksirani aluminijski limovi. Do te je promjene došlo zbog navodno skladnijeg uklapanja s oker-žutom bojom zgrada Hrvatskog narodnog kazališta i Muzeja za umjetnost i obrt, no nejasno je tko je i kada donio odluku.⁷⁴ Na to se kasnije oštro osvrnuo i sam Fabris u razgovoru povodom dodjele nagrade „Viktor Kovačić“ za životno djelo: „*Meni je onaj moj objekt bio ljepši kad je bio u betonu nego kad je bio završen. Prvo, nisam ga završio onako kako sam ja htio da izgleda, nego su ga drugi završili. Dok sam bio na godišnjem odmoru, promijenili su mi sve parapete. Drugo, htio sam da parapeti budu stakleni. /.../ Bez onih žaluzina i drugih gluposti po sebi.*“⁷⁵

⁶⁸ Jurić, Vukadin, 2011: 42

⁶⁹ Nadilo, 2009: 1166

⁷⁰ Knežević, 1996b: 20-29

⁷¹ Jurić, Vukadin, 2011: 42-43

⁷² Jurić, Vukadin, 2011: 43

⁷³ Jurić, Vukadin, 2011: 43

⁷⁴ Jurić, Vukadin, 2011: 45

⁷⁵ ***, 1996b: 17

Sve su te intervencije u prvobitnu zamisao utjecale na konačno viđenje interpolacije, a ujedno i na neuspjeh projekta.⁷⁶ Još za vrijeme projektiranja, zgrada je izazvala ozbiljne rasprave u stručnim i dnevnim glasilima, koje su se nastavile tijekom gradnje, ali i nakon dovršenja.⁷⁷ Gradnja je počela 14. rujna 1961., a prvi negativan medijski osvrt na projekt javio se već u studenom u časopisu Telegram. Učestali napadi i osporavanja te brojne kritike poput onih povjesničara umjetnosti Grge Gamulina i Milana Preloga i arhitekta Vladimira Turine dovele su do sazivanja plenuma arhitekta i urbanista iz Saveza arhitekata Hrvatske, Društva arhitekata Zagreba i Urbanističkog društva Zagreba.⁷⁸ Na tom je plenumu projekt ocijenjen promašenim. Uz nepoštivanje historicističke okoline, glavne su zamjerke bile da je zgrada previsoka i nametljiva, neprilagođena funkcijom, da rad nije izabran natječajem te da je zaobiđeno mišljenje konzervatora.⁷⁹

Iako je arhitekturom pripadala svome vremenu i bila primjer tada već manje-više standardne arhitekture poslovnih zgrada, istaknula se ulaskom u historicistički ambijent kao njemu strano tijelo, neprimjerena oblikovanjem i funkcijom.⁸⁰ Zgrada je ubrzo postala primjerom neuspješne arhitekture i urbanizma i obilježena kao „/.../ najružnija zgrada Zagreba i socijalizma“. ⁸¹ Kao tadašnja najkontroverznija interpolacija u zagrebačkom gradskom centru bila je predmet izrugivanja građana i najvećeg dijela struke što je u potpunosti zasjenilo ostatak opusa arhitekta Fabrisa.⁸² Negativnoj reputaciji pridonijelo je loše elementarno održavanje, financijska propast vlasnika i nedostatak sredstava za obnovu, zbog čega je zgrada godinama stajala demolirana i izvan funkcije.⁸³

5.2. POKUŠAJ REVALORIZACIJE

⁷⁶ Žunić, 2014, *Provokacija kao metoda*, <http://www.matica.hr/vijenac/536/Provokacija%20kao%20metoda/> (pregledano 12. lipnja 2017.)

⁷⁷ Jurić, 2007: 337

⁷⁸ Vukadin, 2007: 232

⁷⁹ Nadilo, 2009: 1166-1167

⁸⁰ Uzelac, 2014: 26

⁸¹ Lazarin, 2014, *Muzička akademija: institucija s najjadnijom infrastrukturnom poviješću*, <http://www.bilten.org/?p=2951> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

⁸² Škreblić, 2014: *O Muzičkoj akademiji i arhitektonskom izrazu*, <http://www.h-alter.org/vijesti/o-muzickoj-akademiji-i-arhitektonskom-izrazu> (pregledano 10. srpnja 2017.)

⁸³ Vukadin, 2007: 233

Ferimport je sve više propadao, a da bi se prikrilo loše stanje u kojem se zgrada nalazila, svjesno se puštalo posađene tise da se razgranaju i izrastu, umjesto da se obrezuju.⁸⁴ Činilo se da zgradu više nitko ni ne primjećuje, a opće stanje zapuštenosti opisao je Mladen Lučić: „/.../ zgrada na sjeverozapadnom uglu trga doima se poput aveti kako onako napuštena i sablasnog izgleda stoji iza visokih borova koji je bezuspješno pokušavaju kamuflirati.“⁸⁵

Ipak, Fabrisov je Ferimport polako stjecao priznanja i afirmaciju što se moglo zapaziti u anketi časopisa „Arhitektura“ iz 1983. godine.⁸⁶ Uz uglavnom negativna mišljenja koja su nastavili predvoditi Grgo Gamulin, Radovan Ivančević, Tomislav Premerl i Milan Prelog koji ostaju dosljedni svojim ranijim mišljenjima, nakon dvadeset godina prvi su se puta pojedini stručnjaci poput Gruje Golijanina, Tomislava Odaka, Dragomira Vlahovića i Ante Marinović-Uzelca pozitivno izrazili o ispravnosti Fabrisova pristupa.⁸⁷ Upozorili su na tehnološke probleme i nezadovoljavajuću izvedbu. Svjesni da projekt nije izveden onako kako ga je Fabris zamišljao, staju u njegovu obranu evocirajući povijest njegove recepcije, uključujući ponižavanje i nepravdu nanесenu Fabrisu koji nakon Ferimporta više nije dobio šansu projektirati u Zagrebu.⁸⁸

Racionalnošću se izdvaja mišljenje Ante Marinović-Uzelca koji glavni problem prepoznaje u namjeni zgrade i statusu vlasnika te izriče svijest o utjecaju naknadnih intervencija na izvedbu projekta koji se uvelike razlikuje od onoga kako ga je Fabris zamišljao. Precizno objašnjava odnose između arhitektonske kompozicije zgrade i ambijentalnih vrijednosti tadašnjeg Trga maršala Tita jer je „/.../ nemoguće ozbiljno tvrditi da staklena i metalna fasada načelno ne ide u jedan stari i vrijedni ambijent. Rekao bih, gotovo, da je to i najbolje rješenje, jer ako nećemo raditi stilsku imitaciju, što se nadam da ipak nećemo, onda je zapravo najlakše izvući se upravo staklom i to tim više što je ambijent stisnutiji, stariji i vrediji“.⁸⁹ Jedan dio kritičara prepoznao je smionost eksperimenta i autentičnost kreacije i počeo se zalagati za zaštitu i obnovu zgrade.⁹⁰

⁸⁴ Šimpraga, 2014, *Transformacija povijesnog konteksta*, <http://pogledaj.to/arhitektura/transformacija-povijesnog-konteksta/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

⁸⁵ Ivandić, 1983: 95

⁸⁶ Polak, 2014, *Frankenstein i moderni Prometej*, <http://polak.hr/frankenstein-i-moderni-prometej/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

⁸⁷ Jurić, Vukadin, 2011: 73

⁸⁸ Kalčić, 2015, *Između neosvojenih perspektiva i urušenih vrijednosti*, 2015., <http://www.zarez.hr/clanci/izmedju-neosvojenih-perspektiva-i-urusenih-vrijednosti> (Pristupljeno: 15. lipnja 2017.)

⁸⁹ Ivandić, 1983: 95

⁹⁰ Jurić, Vukadin, 2011: 77

Zapuštenost zgrade utjecala je na gomilanje problema na sjeverozapadnom uglu trga. Prostor između zgrade, pristupnog platoa i nasada crnogorice pretvorio se u natrpano parkiralište što se pokušalo riješiti 1989.-1990. natječajem za spomenik Miroslavu Krleži, rješenjem partera zapadnog dijela trga i redizajnom zgrade Željpoša.⁹¹ Pristigli su radovi bili nezadovoljavajući i nijedan prijedlog nije izveden.⁹²

Sredinom 1990-ih razmišljalo se o zamjeni postojeće zgrade novom koja bi imala veću iskoristivu površinu. Arhitekt Dživo Dražić je za poduzeće Ferimport projektirao zgradu volumenom i visinom jednake Fabrisovoj, ali sa uključenim podzemnim garažama i ulicom između Muzeja za umjetnost i obrt i zgrade Ferimporta. Snješka Knežević oštro se suprotstavila rušenju i rekonstrukciji novom izgradnjom i istaknula da zgradu treba obnoviti.⁹³

Kada je poduzeće Ferimport u proljeće 2000. godine završilo u stečaju, zgrada je stavljena na prodaju. U veljači 2003. je najavljeno da će Grad Zagreb otkupiti zgradu i potpuno je adaptirati za potrebe Muzičke akademije. Snješka Knežević ponavlja prijedlog o obnovi zgrade u skladu s izvornom idejom Stanka Fabrisa kako bi se zgradi vratilo „/.../dostojanstvo i stilski identitet kao svjedočanstvu arhitekture šezdesetih godina, /.../“.⁹⁴ Prijedlog je zaživio u natječaju za izradu idejnog urbanističko-arhitektonskog projekta raspisanog u studenom 2003. godine kojim je predviđena „/.../autorska interpretacija novoga sadržaja unutar ograničenja koje zadaje uvažavanje Fabrisova djela“.⁹⁵

Tako je zgrada Ferimporta uključivanjem u sklop nove zgrade Muzičke akademije, dobila priliku za potpunu rehabilitaciju, čime je nedvosmisleno dana posthumna moralna satisfikacija Fabrisu za dovršenje prvotnog nauma, smatra Knežević.⁹⁶

6. SMJEŠTAJ MUZIČKE AKADEMIJE

Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu najstarija je i najveća visokoškolska glazbena ustanova u Hrvatskoj u kojoj je stalno zaposleno stotinjak profesora koji izvode nastavu

⁹¹ Jurić, Vukadin, 2011: 75

⁹² Jurić, Vukadin, 2011: 76

⁹³ Jurić, Vukadin, 2011: 76

⁹⁴ Knežević, 2003b: 19

⁹⁵ Jurić, Vukadin, 2011: 80

⁹⁶ Knežević, 2003c: 190

organiziranu u osam odsjeka za više od 500 studenata.⁹⁷ Kao institucija je izravni nasljednik muzičke škole Hrvatskog glazbenog zavoda (HGZ) koja je s radom počela 1829. godine, a koja na prijelazu u 20. stoljeće prerasta u konzervatorij. Status Akademije dobila je 1922. godine, dok je od 1979. članica Sveučilišta u Zagrebu.⁹⁸

Brojni priznati glazbenici, pedagozi i kulturni djelatnici studirali su i radili na Muzičkoj akademiji u Zagrebu te svijetom pronijeli i potvrdili ugled i visoku razinu izvrsnosti i glazbenog i pedagoškog obrazovanja. Kvaliteta obrazovanja može se tijekom godine čuti na više od 300 koncerata, produkcija i javnih priredbi, a kao poseban cilj ističe se ostvarivanje međunarodne reputacije glazbenog centra prepoznatog kao poželjna destinacija za studij i rad studentima i profesorima iz cijelog svijeta.⁹⁹

Ono što ih je oduvijek kočilo na putu prema tome i što je isticano kao najveći problem Muzičke akademije u svim fazama njezina djelovanja bio je nedostatak prostora. Već od završetka 2. svjetskog rata dolazi do naglog povećanja broja studenata što je uvjetovalo otvaranje novih odjela, ali i sve teže i skućenije uvjete rada u postojećim prostorima.¹⁰⁰

Dugi niz godina akademija je bila smještena na četiri lokacije u gradu. U Gundulićevoj se ulici održavala teorijska i glazbena nastava za više odsjeka, a u Berislavićevoj je bio smješten dekanat i studentska referada te administracija i nastava teorijskih predmeta. Glazbena i teorijska nastava počela se od 2003. godine održavati u Lučićevoj ulici, dok se u dvorišnoj zgradi u Frankopanskoj nalazila dvorana za probe orkestra, zbora i velikih komornih sastava, a tamo su se održavali i koncerti. No bilo je i razdoblja kada su se pokusi zbora održavali u zgradi HDLU-a, a teorijska nastava u podrumu Učiteljske akademije.¹⁰¹

Tako je jedna visokoškolska sveučilišna institucija bila dvadeset i tri godine raspršena na nekoliko lokacija u gradu te uvijek stisnuta i bez osnovnih uvjeta za vježbanje.¹⁰² Četiri su godine trajala nastojanja *Academie moderne* na tribinama u sklopu projekta *Zagreb kulturna prijestolnica Europe 2005* oko konačne izgradnje Muzičke akademije i okupljanja na jednoj

⁹⁷ ***, 2017a, *O muzičkoj akademiji*, MUZA, <http://www.muza.unizg.hr/o-muzickoj-akademiji/> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

⁹⁸ Kovačević, 1981: 5

⁹⁹ ***, 2017a, *O muzičkoj akademiji*, MUZA, <http://www.muza.unizg.hr/o-muzickoj-akademiji/> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

¹⁰⁰ Kovačević, 1981: 6

¹⁰¹ Nadilo, 2009: 1168

¹⁰² Quen, 2015 Polarizirajuće interpretacije, <http://www.zarez.hr/clanci/polarizirajuce-interpretacije> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

lokaciji.¹⁰³ Ideja da zgrada bude na prostoru između Paromlina i Lisinskog bila je osobito primamljiva i ostvarila je dobar odjek među glazbenicima, urbanistima i arhitektima, ali i medijima i politici, no nenadanim obratom, Sveučilište, država i ponajviše grad, kupuju Ferimport kao konačno rješenje smještaja Akademije.¹⁰⁴

Frane Parać, dekan Akademije, bio je uvjeren da je, unatoč svim nepovoljnostima, baš to pravo mjesto kamo se napokon treba smjestiti Muzička akademija. Razlozi protiv bili su da se radi o zgradi s premalo prostora, da se nalazi na bučnom prometnom uglu, da će postojeći spomenik kulture biti nepremostiva prepreka i sl.¹⁰⁵ Parać je ostao ustrajan jer se tako Akademija smješta sasvim blizu glazbenih i scenskih pozornica, a smještaj u gradskom središtu i publicitet koji lokacija dobiva predstavljali su najveće jamstvo da će zgrada biti brzo završena, što često nije slučaj pri gradnji kulturnih ustanova u Zagrebu.¹⁰⁶

Tako je nekadašnja pogubna pogreška s neprimjerenim sadržajem ispravljena, a središnje visokoškolsko učilište glazbe čini se kao idealna karika koja je još nedostajala u okviru starog trga-foruma kulture i prosvjete kao njegova konačna popuna i zaokruženje.¹⁰⁷

7. NATJEČAJ

Objava gradskih vlasti 2003. godine da će se u Ferimportovu zgradu smjestiti Muzička akademija iznenadila je mnoge. Sve se odvijalo gotovo ekspresno i činilo se da je zanemaren naizgled nesavladiv problem smještanja čitavog sadržaja Akademije s opsežnim programom u prostor nevelike kancelarijske zgrade.¹⁰⁸

Ubrzo je, 14. studenog 2003., raspisan javni, anonimni i pozivni natječaj za izradu idejnoga arhitektonsko-urbanističkog rješenja rekonstrukcije i dogradnje zgrade Muzičke akademije na lokaciji Trg Republike Hrvatske 12 i Prilaz Gjura Deželića 3. Raspisivač je bila Muzička akademija, a organizator i provoditelj Društvo arhitekata Zagreba (DAZ). Na natječaj su predana 32 rješenja o kojima je odlučivao Ocjenjivački sud na čelu sa prof.

¹⁰³ Polak, 2014, *Frankenstein i moderni Prometej*, <http://polak.hr/frankenstein-i-moderni-prometej/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

¹⁰⁴ Uzelac, 2014: 27

¹⁰⁵ Uzelac, 2014: 27

¹⁰⁶ Nadilo, 2009: 1168

¹⁰⁷ Uzelac, 2014: 27

¹⁰⁸ Nadilo, 2009: 1167

Franom Paraćem i članovima: prof. Ivanom Crnkovićem, Sašom Begovićem, dipl. ing. arh., mr. sc. Slavkom Dakićem, Vladimirom Kasunom, dipl. ing. arh., dr. sc. Snješkom Knežević i Damirom Novoselcom, dipl. ing. arh. U drugom je krugu žiriranja, sasvim razumljivo s obzirom na namjenu, presudan bio i izvještaj konzultanta za akustiku doc. dr. sc. Siniše Fajta.

109

Uoči natječaja Gradski je zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode zaključio da Ferimportovu zgradu treba očuvati i primjereno obnoviti pa je ocjenjivački sud prijavljene radove prosuđivao prema „/.../ razumijevanju složenosti forme, funkcije i simbolike prostora, reinterpretaciji djela Stanka Fabrisa i autorskom oblikovanju novih sadržaja unutar zadanih ograničenja.“¹¹⁰ Dobiveni status spomeničke zaštite bio je neočekivan s obzirom na lošiju kvalitetu zgrade i kontroverzan zbog dugotrajnih teških kritika i prijevora, a dodatno je i komplicirao već dovoljno zamršenu situaciju. Ipak, želje konzervatora bile su jasne: „/.../ integralno očuvanje i obnova zgrade, volumena i oblikovnih karakteristika, posebno oblikovnih elemenata pročelja u strukturi, karakterističnim detaljima, materijalima i završnim obradama /.../“, kao i „/.../ mogućnost rekonstrukcijskih zahvata unutar postojećeg tlocrtnog i visinskog gabarita s ciljem funkcionalne prilagodbe novoj namjeni, /.../ uz uvjet minimalnih strukturalnih i prostornih reperkusija na konstruktivnom sistemu i krovu zgrade“.¹¹¹

Prilikom za rehabilitaciju Fabrisovog djela, dobio je arhitekt Milan Šosterić iz Zagreba, s konzultantom prof. Antom Vulinom za funkciju i s još petnaestak suradnika navedenih u nagrađenom idejnom arhitektonsko-urbanističkom rješenju.¹¹² On je prema riječima žirija kreativno odgovorio na programski zahtjev da se postojeća zgrada očuva, a posebno je zadovoljstvo žirija izraženo smještanjem tehnološko-akustičkih zahtjevnih sadržaja u novom volumenu na oslobođenoj parceli u Prilazu Gjura Deželića te akustičnim vrijednostima koje su ocijenjene vrlo visokom ocjenom.¹¹³ U časopisu „Čovjek i prostor“ ističe se da: „Autor višestruko rehabilitira Fabrisovo djelo: obnovom pročelja naglašava njegove izvorne

¹⁰⁹ ***, 2004: 16

¹¹⁰ Nadilo, 2009: 1169

¹¹¹ Polak, 2014: *Frankenstein i moderni Prometej*, <http://polak.hr/frankenstein-i-moderni-prometej/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

¹¹² Arhitektura: Dario Brkljačić d. i. a., Ranko Lukas d. i. a., Nada Bralić d. i. a.; Prostorni prikazi: Zrinka Miletić d. i. a., Dora Bilić dipl. diz.; Grafička obrada pročelja: Tina Müller dipl. diz.; Konstrukcija: Branislav Škoro d. i. g., Zaštita građ. jame: Simo Svirčev d. i. g.; Tehnologija dvorane pratećih sadržaja i studija: Edin Karamahmedović dipl.ing.elekt.; Grijanje, klimatizacija i ventilacija: Petar Josipovski dipl.ing.stroj.; Elektroenergetsko napajanje: Erol Čičić dipl.ing.elekt.; Dizala: Nikola Cindrić dipl.ing.stroj.; Promet: Slobodan Đurković dipl.ing.prom. (***, 2004: 17)

¹¹³ Kalčić, 2015, *Između neosvojenih perspektiva i urušenih vrijednosti*, <http://www.zarez.hr/clanci/izmedju-neosvojenih-perspektiva-i-urusenih-vrijednosti> (Pristupljeno: 15. lipnja 2017.)

*karakteristike afirmirajući skladen vertikalni raster konstrukcije; postojeću prostornu strukturu Fabrisove zgrade štiti izborom sadržaja koji joj se mogu prilagoditi.*¹¹⁴ Na susjednoj parceli u Prilazu Gjüre Deželića smješta novu i veću dogradnju kako bi stvorio prostor za tehnološko i akustički zahtjevne sadržaje čime unutar složene forme postiže funkcionalno jedinstvo i potpuno zadovoljava kompleksne zahtjeve Muzičke akademije. Simboličkim naglascima objekata ispred zgrade Šosterič priziva likovni kontekst nastanka Fabrisove zgrade, a Fabrisovu težnju vertikali interpretira ovojnicom novog volumena koja naznačuje uzmah.¹¹⁵

Ocjenjivački sud dodijelio je i drugu nagradu te četiri jednakovrijedna otkupa, ali i jednu nagradu izvan natječaja za rješenje koje je predviđalo rušenje svih zatečenih sadržaja i gradnju potpuno nove zgrade Muzičke akademije.¹¹⁶

Druga je nagrada dodijeljena arhitektu Igoru Franiću čiji rad: *„/.../ u potpunosti čuva zgradu Ferimporta, obnavlja pročelje u skladu s uvjetima natječaja, konzervatorskim propozicijama o zadržavanju zgrade, revalorizira Fabrisovu ideju, a uspijeva novim elementima dopuniti zadani programski zadatak*“.¹¹⁷ Čistoću koncepta postiže razdvajanjem i jasnom podjelom volumena na one s akustički zahtjevnim sadržajima i one bez, a najsnažnijim se elementom nove zgrade smatra lebdeći horizontalni volumen koji ostavlja prazninu i na taj način vraća Fabrisovu terasu.¹¹⁸

Otkupljena su i četiri rješenja od kojih prvo pripada Hildegard Auf Franić, Tinu Svenu Franiću i Vanji Rister. Oni predviđaju dva volumena povezana u jedinstveni organizam komunikacijskom jezgrom. Drugi je otkup pripao Siniši Justiću iz Zagreba koji *„/.../ traženi program sažima u kompaktni novi-stari stakleni volumen*“ čime respektira Fabrisovu viziju staklene kocke.¹¹⁹ U trećem otkupu žiri je odlučio pohvaliti suvremeni pristup oblikovanju i izuzetnu razradu svih detalja, iako projekt 'Rabex' inženjeringa d.o.o., Saše Bradića i Ines Nizić ne udovoljava do kraja uvjetima natječaja.¹²⁰ Posljednji otkup je onaj Ive Berthon-Gajšak, Giovanne Comane i Renea Lisca koji obnavljaju pročelje Ferimporta afirmirajući

¹¹⁴ ***, 2004: 17

¹¹⁵ ***, 2004: 17

¹¹⁶ Nadilo, 2009: 1168-1169

¹¹⁷ ***, 2004: 18

¹¹⁸ ***, 2004: 18

¹¹⁹ ***, 2004: 20

¹²⁰ ***, 2004: 20

autoritet vertikale, dok na parceli u Prilazu predviđaju: *“/.../ diskretno kontrastnu interpolaciju sa metalnom mrežastom zavjesom koja obuhvaća čitavo pročelje.*¹²¹

Nagrada izvan natječaja dodijeljena je rješenju ATP projektiranja d.o.o., arhitektima Otti Bariću, Mladenu Hofmannu, Hrvoju Pajaliću, Jakovu Poljičku i Diani Špirić koji predlažu rušenje svih objekata, a novi kompleks raščlanjuju u dva volumena, od kojih onaj niži evocira raniji objekt.¹²²

Šosteričev je rad izazvao različite reakcije, a komentirali su ga i članovi žirija. Na javnoj raspravi u povodu natječaja Saša Begović istaknuo je kako Šosteričevo rješenje smatra agresivnim u odnosu na ono Igora Franića za koje ističe da je udovoljilo svim zadanim uvjetima i propozicijama i još dodalo urbanu vrijednost. Dekan Muzičke akademije Frane Parać napomenuo je kako su i neki drugi radovi dokazali da se na toj lokaciji može izgraditi zgrada Akademije, a da projekt Milana Šosterića: *“/.../ stoji uz bok mnogih suvremenih muzičkih akademija u Europi*“.¹²³ Član žirija Ivan Crnković uvjeren je da je Šosteričevo rješenje opravdalo 1. nagradu svojim autorskim pristupom: *“Puno radova odiše upravo arhitektonskim pristupom i porukom: 'To sam radio ja. Ja sam arhitekt.' Dva prvoplasirana rada koja sam izdvojio, manje su arhitektonska, 'arhitektova'. Za prvonagrađeni rad mi se činilo da tamo pokušava stvoriti neku sliku, a ne operirati samo kućom*“.¹²⁴ Crnković je istaknuo da je prvonagrađenom radu dao glas iz uvjerenja jednako kao i Snješka Knežević koja smatra da je arhitekt Milan Šosterić kreativno odgovorio na zahtjev za očuvanjem Fabrisove arhitekture koju je ujedno i višestruko rehabilitirao.¹²⁵

8. MILAN ŠOSTERIĆ

Milan Šosterić rođen je 4. rujna 1942. godine u Vršcu, u Vojvodini. Studij arhitekture započeo je u Skoplju, no napušta ga 1963. nakon katastrofalnog potresa te nastavlja studirati na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu kojeg završava kod profesora Vladimira Turine 1967. godine. Od tad je djelovao kao projektant u različitim arhitektonskim biroima, dok od 1993.

¹²¹ ***, 2004: 22

¹²² ***, 2004: 22

¹²³ ***, 2004: 17

¹²⁴ ***, 2004: 17

¹²⁵ Kalčić, 2015, *Između neosvojenih perspektiva i urušenih vrijednosti*, <http://www.zarez.hr/clanci/izmedju-neosvojenih-perspektiva-i-urusenih-vrijednosti> (Pristupljeno: 15. lipnja 2017.)

vodi vlastiti atelijer naziva *Mistrija*.¹²⁶ Projektirao je mnoge industrijske, stambene i poslovno-pogonske zgrade između kojih se mogu izdvojiti Tvornica kruha u Makarskoj (1971) i u Vukovaru (1976), kao i poslovno pogonski objekt „Elektre“ u Zagrebu (1981) koji je danas spomenik kulture 1. kategorije te objekt „PTT-Gradski telefon“, poznat pod novim nazivom Hrvatski telekom (1987).¹²⁷ Kraj još mnoštva izvedenih projekata, može se posebno istaknuti i trafostanica Savica u Zagrebu (2003.) te nadogradnja Zavoda za javno zdravstvo „Dr. Andrija Štampar“ u Zagrebu u Mirogojskoj ulici (2007.).¹²⁸ Dobitnik je brojnih nagrada, poput nagrade Grada Zagreba (1972.), nagrade Zagrebačkog salona i lista Borbe (1982.), nagrade Viktor Kovačić (1988.).¹²⁹

Djela prožima iznimna kreativnost, prepoznatljiv stil i slojevit vokabular, a za potrebe rada najzanimljivije su zgrade izvedene u zagrebačkom Donjem gradu i projekt *Hiperboloid* u Vlaškoj ulici koje, prema Snješki Knežević, tematiziraju odnos konteksta i kreacije, jednako kao i tradicije i inovacije.¹³⁰

Među njima se, kao kronološki prva, može spomenuti zgrada *Elektre* (ul. Izidora Kršnjavoga 3), sagrađena 1981. godine, osam godina nakon natječaja (Slika 1 i 2). Arhitektonsku kompoziciju zgrade odredila je podjela u uredski i proizvodno-pogonski dio koje Šosterič smješta u odvojene korpuse i povezuje trećim korpusom s vertikalnim komunikacijama poput stubišta, liftova i sanitarija. Uredski dio obavlja glatkom, staklenom, zrcalnom plohom, pogonski punom, plastičnom ovojnicom s vertikalno ritmiziranim elementima od eloksiranoga aluminijskog i zrcalnoga stakla te vijencem *shed-krovova*, dok sponu oblaže plemenitim kamenom.¹³¹ Knežević piše kako upravo diferencirano oblikovanje pojedinih dijelova upućuje na modernističko načelo o izvođenju forme i primjene materijala iz funkcije, dok su s druge strane, visok sjaj, izbrušenost i senzualnost, postignuti tehničko-tehnološkom perfekcijom, svojstveni za kasnomodernu opsesiju estetskom ekspresijom. Zgradu ne vidi kao samodovoljnu i proizvoljnu već naglašenu estetizaciju zgrade smatra proizvodom predodžbe o važnosti konteksta u kojem se djelo nalazi, a s kojim uspostavlja dijalog mjerom, dimenzijama, volumenom i artikulacijom. Ipak, jedinstvenost zgrade proizlazi iz prezentacije svjetla: „No začudnost i jedinstveni identitet kući pribavlja

¹²⁶ ***, 2017b, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59799> (pristupljeno: 15. lipnja 2017.)

¹²⁷ ***, 1997: 331

¹²⁸ Nadilo, 2009: 1170

¹²⁹ Penezić, 1988: 14-15

¹³⁰ Knežević, 2003c: 281

¹³¹ Knežević, 2003c: 283

*prezentacija njezine biti, svrhe i proizvoda – svjetla, time što se ona posreduje kao svjetlonosna i svjetlotvorna forma. /.../ ona svim metamorfozama koje joj omogućuju njezina transparentnost i zrcalnost, govori o svjetlu“.*¹³² Zgrada *Elektre* višeslojno je djelo čije su semantičke odlike jasne i prepoznatljive zbog čega ju Penezić smješta među antologijska djela hrvatske poslijeratne arhitekture.¹³³

Kao jedno od njegovih najkvalitetnijih djela može se izdvojiti i rekonstrukcija zgrade Gradskog telefona iz 1987. godine, danas zgrada Hrvatskog telekoma (Palmotićeve ul. 82/1), za koju je dobio *nagradu Viktor Kovačić* (Slika 3). Tom ga prilikom Vinko Penezić opisuje kao kreativca osebujnog arhitektonskog izraza, koji: *„/.../ manirom istinskog artista kontinuirano gradi prepoznatljivu arhitekturu modernističkog prosedea“.*¹³⁴ Prema Knežević, rekonstrukcijom zgrade došlo je do sadržajne i oblikovno-dizajnerske promjene. Utilitarni objekt postaje sofisticirani pogon te informacijsko-komunikacijska točka grada čime djelomično dobiva i javnu namjenu. Promjena funkcije utjecala je i na promjenu izgleda zgrade pa Šosterić pročelje oblaže crnom metalnom oplatom iz koje izbijaju bijelo uokvireni otvori poredani u ortogonalnu mrežu.¹³⁵ *„Pravilnost, ugođenost i uravnoteženost stvaraju dojam statičnosti i umirenosti. Pročelje poput artistskog manifesta pridaje kući važnost znaka. Ako je „Elektra“ metafora svjetla, „Gradski telefon“ metafora je harmonične organizacije“*, smatra Snješka Knežević.¹³⁶ Šosterić svoje djelo dodatno tumači kroz subjektivni doživljaj vremenskog konteksta projekta kojeg je obilježilo mijenjanje poretka i dekompozicija postojećega zbog čega se zgrada *Gradskog telefona* može smatrati kulturnim i vremenskim dokumentom.¹³⁷

Interpolacija stambeno-poslovne zgrade u Petrinjskoj ulici 9 (Slika 5), koja se gradila između 1993. i 1995. godine, autora Milana Šosterića s koautorom Rankom Lukasom i suradnikom Brankom Kaminski, bila je uvjetovana brojnim poteškoćama vezanima uz nepravilnu parcelu, susjedstvo neohistoricističke i modernističke zgrade te smještaj na lomu zavoja.¹³⁸ Glavno uporište prizora, veliki izbočak koji dominira pročeljem, povjesničarka umjetnosti Snješka Knežević opisuje kao: *„/.../ autonomno plastičko tijelo rafinirane forme /.../ koje poput klina izbija iz kubusa kuće, gotovo duž cijele njegove visine i snažno strši iz*

¹³² Knežević, 2003c: 283

¹³³ Penezić, 1988: 14

¹³⁴ Penezić, 1988: 14

¹³⁵ Knežević, 2003c: 286

¹³⁶ Knežević, 2003c: 287

¹³⁷ Knežević, 2003c: 287-289

¹³⁸ Knežević, 2003c: 289

njega i ulične fronte“.¹³⁹ Djelo doživljava pokrenutim što pripisuje plastičkim svojstvenostima poput krivulja, zaobljenja, kosina, kutova, nagiba i otklona, a oblikovanje pročelja iščitava na više semantičkih razina. Reprezentativno lice pročelja izvedeno je u bijeloj boji i ono služi integriranju i utvrđivanju prizora, dok je naličje naznačeno kao rez koji razdvaja. Diferencijacijom pročelja uspostavljen je dijalog sa susjedstvom.¹⁴⁰ Semantičko-estetska inovativnost zgrade izazvala je različite reakcije i radikalizirala pitanje interpolacija u Donjemu gradu, no Knežević zaključuje kao sve interpolacije na tom prostoru koje predstavljaju modernu uistinu obilježava radikalizam.¹⁴¹

Na kraju, bitno je spomenuti i projekt *Drug Store-Hiperboloid* (Slika 4) osmišljen 1994. godine pozivom na studiju o mogućnosti izgradnje stambenih kuća na četiri pacele na sjevernoj strani Vlačke ulice u dijelu od Draškovićeve prema Kvaternikovu trgu. Projekt je uključivao neizgrađen prostor parcela kuća br. 55, 57 i 59 te praznu parcelu 59a na kojima Šosterić predviđa slobodnostojeću zgradu. Parcele čine tek manji dio spone između Šalate i Vlačke koja bi se uredila kao javni park. Soliter bi privlačio ljude svojom ponudom i osigurao dinamičan život, a park bi spajao niz povijesnih kuća s platoom Šalate.¹⁴² Nadalje, pričajući o radikalnoj interpolaciji Knežević pojašnjava: „*I tu je posrijedi kontrastna prilagodba kontekstu. Šosterić respektira specifične zadonosti – slijed, mjerilo i arhitektonski identitet povijesnih kuća, koje štiti postavom i formom novog objekta, te zatečenu prostornu artikulaciju inzule dugačkim, uskim parcelama time što predviđa otvaranje poprečnih pješačkih komunikacija od Vlačke do Šalate, ne samo parkom, vezama, dvorištima i vrtovima nego i kroz objekt: stubištima, pokretnim stepenicama i dizalima, unutrašnjim i panoramskim. Najposlije respektira i valorizira vizure, ponajviše na tornjeve katedrale što ih omogućuju zakrivljenost ulice i položaj*“.¹⁴³ Futurističku viziju obilježava smiona konstrukcija staklenog, strukturiranog hiperboloida koji se rastvara uvis i ističe kao urbani znak.

Penezić zaključuje kako su Šosteričeve kuće provokativne sa naglašenim artistskim kvalitetama dodajući: „*Uz nostalgičarska poniranja u prošlost i kozmetička sređivanja oronulih ljepotica, njegov se modernistički artefakt naprosto izdvaja svojom pojavnošću, urbanom funkcijom i nesvakidašnjim kreativnim postupkom, poprimajući konotacije*

¹³⁹ Knežević, 2003c: 289-291

¹⁴⁰ Knežević, 2003c: 289-291

¹⁴¹ Knežević, 2003c: 291-292

¹⁴² Knežević, 2003c: 292-293

¹⁴³ Knežević, 2003c: 293-294

generatora urbane obnove“.¹⁴⁴ S tim se mišljenjem slaže i Uzelac koji navodi da se radi o arhitektu golemo tehnička znanja i projektantskog iskustva, snažnog profesionalnog i moralnog integriteta, ali i visokog likovnog senzibiliteta i kulture. Svakom zadatku prilazi s maksimalnom pažnjom i uvijek dostiže zavidne arhitektonske domašaje prepoznatljiva stila i slojevita vokabulara.¹⁴⁵ Osebnosti koja je izazvala brojne teorijske nagrade, međunarodnu afirmaciju, ali i osporavanja, prihvatio se i izvedbe zgrade Muzičke akademije koja je također potaknula vrijednosna izjašnjavanja i polarizacije.

9. ZGRADA MUZIČKE AKADEMIJE

9.1. OSNOVNI PODACI O ZGRADI

Novoizgrađena zgrada Muzičke akademije smještena je na lokaciji Trg Republike Hrvatske 12 i Prilaz Gjura Deželića 3 u Zagrebu. Građevina je, kao cjelina, formirana iz dvije dilatacije. Jednu predstavlja srušena zgrada Ferimonta arhitekta Stanka Fabrisa u svojim gabaritima na Trgu Republike Hrvatske, a drugu nova građevina na jugozapadnom i zapadnom dijelu objedinjene parcele u ulici Gjura Deželića, te preostalih dvorišnih površina. Postojeća kuća ima podrum, prizemlje i pet katova, a novi se dio sastoji od dva podruma, prizemlja i osam katova, uključujući instalacijsku etažu.¹⁴⁶

Čitava građevina ima bruto razvijenu površinu od 11.819 m², a sadrži brojne prostorije za nastavu, individualne vježbaonice, biblioteku i čitaonicu, dvije koncertne dvorane, multimedijски studio te još niz sadržaja poput kafića i apartmana za goste. Novi dio Akademije je većeg tlocrtnog gabarita, a pri tome je zbog obimnog programa i specifičnosti funkcije i znatno viši. U želji da se neutralizira velika visinska razlika između novog dijela zgrade i Fabrisovog djela, formiran je kromatski intenzivan „omotač“ od vertikalno disponiranih lamela koji skriva otvore i zidove te terase različitih prostora i cjelina, a koje pripadaju edukativnom dijelu akademije. Lamelasti omotač izveden je u bojama duge, dok je izbor boja na kući oslonjen na čistu kromatsku supstancu.¹⁴⁷ Šosterič je u razgovoru otkrio da je koristio efekt piramide kako bi prikrrio visinko odstupanje od okolnih zgrada: „*Najveći problem je bio u zadovoljavanju programa zadatka unutar ograničenih dimenzija parcele u*

¹⁴⁴ Penezić, 1988: 15

¹⁴⁵ Uzelac, 2014: 17

¹⁴⁶ ***, 2017c, Sveučilište u Zagrebu, <http://www.unizg.hr/> (pristupljeno: 15. lipnja 2017).

¹⁴⁷ Šosterič, 2004, Idejno arhitektonko-urbanističko rješenje

*tlocrtu i relativno ograničenih mogućnosti zbog visina. Međutim, ja sam donekle upotrijebio efekt piramide, a to znači da sam vrh kuće odmaknuo od ulice i tako je vrh kuće povučen u jugozapadni kut, tamo su najviši dijelovi kuće: strojarnica, klime, kotlovnica, i tako dalje. Inače je vrh kuće na 35 metrara, a Fabrisov je vijenac na 30 metara“.*¹⁴⁸

Ispred građevine, na otvorenom prostoru koji pripada parceli, izgrađena je povišena prilazna terasa na kojoj se nalazi, odvojena od zgrade, konstrukcija čiji je rastrer vertikalna istovjetan rasteru armirano-betonske konstrukcije u središtu zgrade arhitekta Fabrisa (Slika 11). Taj je svojesvrtni rizalit sjajno crn i nalazi se u kontrastu sa postojećom kućom koja je postala bijela. Rizalit je usklađen s osnovnim formatom, a dijelom i rasterom rizalita glavnog ulaza u Muzej umjetnosti i obrta. Prema riječima samog arhitekta, neobična je koincidencija, da se interpretacijom tog rastera u vanjskom prostoru pojavljuje lik koji je usklađen sa grafikom Ivana Picelja (Varijacija 8Y–V-92), a koja je značajna za vrijeme kada je nastao Ferimport.¹⁴⁹

U okviru cjelovitog rješavanja zapadne strane trga ispred Muzeja za umjetnost i obrt, uklanjaju se postojeće zelene površine koje su onemogućavale slobodno kretanje pješaka, osobito ispred zgrade Muzeja i na tramvajskoj stanici. Urbanističko rješenje ponudilo je jedinstvenu slobodnu površinu pločnika pa se pred zgradom Muzičke akademije izvodi rasteriranim kamenim pločama opločena površina u ravnini pločnika na kojoj je bilo planirano postavljanje *Prizemljenog sunca* Ivana Kožarića i posrebrene „igle“ trokutastog presjeka.¹⁵⁰ Šosteričeva intervencija respektira činjenicu da se na zapadnoj strani trga zadržavaju, prolaze i okupljaju pješaci, koji su smjesta posvojili tu prostranu plohu koja im osigurava dovoljno mjesta i sigurnosti (Slika 24).¹⁵¹

Iz navedenog je vidljivo da je projekt Muzičke akademije zasnovan na biti strukture Fabrisove zgrade i na uspostavljanju dijaloga sa arhitektonskim i umjetničkim stvaralaštvom vremena njenog nastanka, ali i sa neposrednim okruženjem.¹⁵² Milan Šosterič u razgovoru provedenom 27. prosinca 2017. godine detaljnije objašnjava: „U slučaju Muzičke akademije prepoznatljivi elementi tog dijaloga su formiranje portala nastalog izvlačenjem stupova i horizontala srednjeg sustava nosivih okvira konstrukcije zgrade Ferimporta ispred postojeće

¹⁴⁸ Šosterič, 2017, Razgovor s arhitektom, razgovarano: 27.12.2017., snimano od 15:00 do 16:45

¹⁴⁹ Šosterič, 2004, Idejno arhitektonsko-urbanističko rješenje

¹⁵⁰ Šosterič, 2004, Idejno arhitektonsko-urbanističko rješenje

¹⁵¹ Šimpraga, 2014, *Transformacija povijesnog konteksta*, <http://pogledaj.to/arhitektura/transformacija-povijesnog-konteksta/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

¹⁵² Šosterič, 2004, Idejno arhitektonsko-urbanističko rješenje

konstrukcije njenog pročelja, radi uspostavljanja dijaloga sa postojećim javnim zgradama na trgu, od kojih je na svakoj ulaz naglašen dominantnim rizalitom. Zatim, formiranjem višebojne ovojnice, sa dominantno zelenom bojom na glavnom pročelju uspostavljen iz dijaloga sa zgradom Kazališta, odnosno njenom visokom kupolom zelene boje te segmentiranjem sjevernog pročelja, prema prilazu Gjüre Deželića, po vertikali, u neposrednom kontaktu sa postojećim kućama u Prilazu, uspostavlja se dijalog sa mjerilom postojeće ulice. U sva tri slučaja dijalog se uspostavlja i u okviru ekvivalentnih dimenzija u prostoru. Isto vrijedi i za usklađenost ukupnih volumena pojedinačnih dominantnih objekata na Trgu i ukupnog volumena novoizgrađene Muzičke akademije.“¹⁵³

Prema njegovom se mišljenju tako: „*/.../ inferiorna i otisnuta kuća Ferimporta, uravnotežuje sa ostalim dominantnim, a međusobno heterogenim arhitektonskim pojavama poput Muzeja za umjetnost i obrt, Kazališta ili zgrade Rektorata sveučilišta.“*¹⁵⁴

9.2. FERIMPORT VS. MUZIČKA AKADEMIJA

Arhitekt Milan Šosterič prilikom projektiranja zgrade Muzičke akademije dobio je zadatak rehabilitirati Fabrisovo djelo kroz održavanje njegovih oblikovnih i stilskih obilježja uz primjenu suvremenih materijala i tehničkih rješenja (Slika 6 i 7). Šosterič je u projektu ispoštovao navedene propozicije natječaja i sačuvao volumen, visine i dimenzije graditeljskih elemenata, kao i unutrašnji i vanjski raster konstrukcije i materijala, a istim je ostavio i uglovne detalje pri tlu i vijencu te završnu horizontalu na vijencu.¹⁵⁵ U razgovoru je istaknuo: „*Žiri je zahtijevao da Fabrisova zgrada ostane sačuvana kao volumen, a ne da se sačuva u svim svojim detaljima. Stoga sam ju ja sačuvao u volumenu i strukturi, a ostalo sam promijenio. Neke sam detalje zadržao po svom izboru, primjerice karakteristične kuteve kod konstrukcije“*.¹⁵⁶

Kako je program Muzičke akademije zahtijevao što više iskoristivog prostora, radilo se na povećanju površine: „*Naime, povećala se površina, ali volumen ne. Površina kuće se povećala kroz bolje iskorištenje podruma Fabrisove zgrade, koji nije bio cjelovit i kroz još jednu etažu u dubinu, pa je to otišlo za 22%. Tako smo napravili malo veću kuću, a da nije ni*

¹⁵³ Šosterič, 2017, Razgovor s arhitektom, razgovarano: 27.12.2017., snimano od 15:00 do 16:45

¹⁵⁴ Šosterič, 2004, Idejno arhitektonsko-urbanističko rješenje

¹⁵⁵ Šosterič, 2004, Idejno arhitektonsko-urbanističko rješenje

¹⁵⁶ Šosterič, 2017, Razgovor s arhitektom, razgovarano: 27.12.2017., snimano od 15:00 do 16:45

viša, ni deblja“.¹⁵⁷ Prilikom izvođenja takozvane građevne jame za podzemne etaže došlo je do oštećenja postojeće stukture, a što je uvjetovalo rušenje Fabrisove zgrade. Šosterič je pojasnio: „/.../ za izvedbu građevne jame upotrebljava se tehnologija koja se zove mlazno injektiranje, a to znači da se upumpava pod tlakom i do petsto atmosfera, cementno mlijeko u tlo ispod postojeće zgrade i okolnih zgrada da se učvrste njihovi temelji i temeljno tlo. I sad, kad se to radi treba jako paziti da ne bi taj tlak koji se upumpava te zgrade digao. Dogodilo se da je kuća, koja je trebala ostati, da je ona u jednom dijelu /.../ došla u debalans. Jednostavno nije mogla ostati jer bi se ona slomila“.¹⁵⁸ Odluka o rušenju zgrade donijela se bez znanja arhitekta kojeg su tek naknadno obavijestili i koji je potom izradio projekt uklanjanja dijelova građevine: „Napravili smo novu armirano-betonsku konstrukciju koja je, kad se već radi nova, izračunata prema propisima koji i sada vrijede, s tim da se ništa drugo nije promijenilo: svi su podovi ostali isti, fasada je ostala ista, ostakljenje isto, obloge iste, instalacije iste, sve je isto. I stupovi su ostali na istim mjestima, samo su negdje ispali malo deblji nego što su bili prije, zbog horizontalnih sila“.¹⁵⁹

Ostvarene su i još neke razlike u odnosu na staru zgradu. Ponajviše se ističe to što je maknuo pune parapete i ponešto uvukao ostakljeno pročelje zbog protupožarnih propisa. Izmijenio je i prozore koji se sad otvaraju oko srednje okomite osi, a ne više vodoravne, a staklo je zamijenio blago refleksnim uz najveću moguću zaštitu od insolacije (Slika 9 i 10). Prema zapadu, u kontaktu s novom zgradom, na mjestu današnje kuće broj 3, formirao je dio uličnog pročelja ostakljenoga i oblikovanoga kao i na ostalim pročeljima. Povećana je vanjska prilazna terasa koju je oblikovao kao kompaktnu cjelinu na istoj visinskoj koti i koja sadrži kontinuirane stepenice prema trgu sa bočnom rampom za invalide, a pridodano je i nadgređe kao segment novoga dijela Akademije.¹⁶⁰

Prema riječima autora, svaka od navedenih razlika, doprinos je arhitektonskoj vrijednosti i izražajnosti zgrade i ima duboko opravdanje. Puni horizontalno formirani parapeti Fabrisove zgrade negirali su posljedičnim kvadratičnim prozorima priželjkivani vertikalizam pročelja, jednako kao i otvaranje prozora oko srednje horizontalne osi. Kvalitetnim refleksnim staklom riješio se problem zaštite od sunca zbog čega se moglo ukloniti naknadno dodane žaluzine na pročelju Fabrisove zgrade, a ostakljeni ulični segment zapadnog pročelja istim arhitektonskim izrazom doprinosi njenom voluminoznom doživljaju.

¹⁵⁷ Šosterič, 2017, Razgovor s arhitektom, razgovarano: 27.12.2017., snimano od 15:00 do 16:45

¹⁵⁸ Šosterič, 2017, Razgovor s arhitektom, razgovarano: 27.12.2017., snimano od 15:00 do 16:45

¹⁵⁹ Šosterič, 2017, Razgovor s arhitektom, razgovarano: 27.12.2017., snimano od 15:00 do 16:45

¹⁶⁰ Šosterič, 2004, Idejno arhitektonsko-urbanističko rješenje

Šosterič izvodi i nadgrađe, koje je postojalo u Fabrisovom projektu, a njegovim vraćanjem, zgrada Akademije postaje zaokružena cjelina kojoj je omogućeno isticanje na trgu.¹⁶¹

Tablica 1: Sličnosti i razlike između bivše zgrade Ferimporta i današnje Muzičke akademije

ISTO	RAZLIČITO
Volumen	Nema punih parapeta
Visine	Uvučeno ostakljeno pročelje
Dimenzije arhitektonskih elemenata	Otvaranje prozora oko srednje vertikalne osi
Unutarnji i vanjski raster konstrukcije i materijala	Refleksno staklo
Uglovni detalji pri tlu i pri vijencu	Ostakljeni ulični segment zapadnog pročelja
Završna horizontala na vijencu	Povećana vanjska prilazna terasa
	Nadgrađe kao dio cjeline novog dijela Akademije

Izvor: prilagođeno prema Šosterič, 2004, Idejno arhitektonsko-urbanističko rješenje

9.3. LIKOVNI ELEMENTI

Najveća se pozornost prilikom dovršetka Muzičke akademije pridala likovnoj obradi stare Fabrisove zgrade u nastojanju da se ona što više istakne.¹⁶² Šosterič u arhitekturu zgrade kao konstitutivne uvodi pet elemenata: ortogonalnu strukturu Ferimporta, nadgrađe koje izvana vidimo kao oplošje u duginom spektru, potom rizalit izveden ispred Akademije, trostranu vrlo usku i dugačku iglu i, kao peti element, kuglu. Iako njihov redoslijed pojavljivanja nije presudan, Šosterič je izjavio da je kompoziciju koju čine navedeni elementi

¹⁶¹ Šosterič, 2004, Idejno arhitektonsko-urbanističko rješenje

¹⁶² Nadilo, 2009: 1170

završio kuglom, kao savršenim kohezivnim elementom.¹⁶³ Neki od tih elemenata imaju svoje poznate semantičke pretke, primjerice struktura Fabrisove zgrade, Piceljeva grafika te, prema prvotnoj zamisli, Kožarićeva skulptura, dok su drugi naprosto pojmovi koji čine naše kulturno i civilizacijsko nasljeđe u koje pripadaju kugla, duga i igla.¹⁶⁴

Crni rizalit koja natkriljuje glavni ulaz u Akademiju ima isti ritam stupovlja kao što je unutarnji višetažni okvir zgrade, s time da je unutar te konstrukcije slika katova povišena, a ritam zadržan (Slika 11). Tako je nastala struktura koja izrazito podsjeća na jednu od grafika slikara Ivana Picelja, pripadnika *Novih tendencija*, koji je stvarao u doba projektiranja i građenja zgrade Ferimporta. Enes Quien ističe kako se u tom smislu rješenje nadovezuje na duh vremena 60-ih godina prošloga stoljeća, čime je odana počast tada dominantnom promišljanju umjetnosti kroz geometrijsku apstrakciju.¹⁶⁵ Crnom je bojom struktura u kontrastu s izrazito bijelim horizontalnim i vertikalnim stupovima kuće, a svojim položajem korelira s okolnim zgradama. Šosteričev fizički odvojen rizalit dojmom podsjeća na svojevrsni peristil i tako zamjenjuje naglašeni ulaz tipičan za antičke vile i palače te historicističke građevine na trgu, prvenstveno susjednog Muzeja za umjetnost i obrt (Slika 12).¹⁶⁶

Uz rizalit, kao jedan od likovnih naglasaka nameće se i narančasta kugla oko koje su se vodile dugotrajne rasprave i polemike (Slika 15). Šosterič je prvotno planirao tražiti premještanje *Prizemljenog sunca* Ivana Kožarića s njegove sadašnje pozicije u Bogovićevoj ulici na današnji Trg Republike Hrvatske gdje je stajalo 1970. godine. Kožariću se taj naum nije svidio te ga odbija uz objašnjenje da je na sadašnjemu mjestu djelo sraslo s ulicom i postalo njezinim zaštitnim znakom. U razgovoru je Šosterič napomenuo: „*Želio sam vratiti Kožarićevu kuglu na trg /.../ Mislio sam da će on (Kožarić) to pozdraviti. /.../ Na koncu mi je poslao poruku preko jednog od svojih ljudi da on ne pristaje zato što kugla ima potpuno drugo značenje kad je usamljena ili kad je dio nekog zajedničkog doživljaja u koji bi bila*

¹⁶³ Milovac, 2015, *Umjetnost prisvajanja, da!*, <http://www.zarez.hr/clanci/umjetnost-prisvajanja-da> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

¹⁶⁴ Milovac, 2015, *Umjetnost prisvajanja, da!*, <http://www.zarez.hr/clanci/umjetnost-prisvajanja-da> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

¹⁶⁵ Quien, 2015, Polarizirajuće interpretacije, <http://www.zarez.hr/clanci/polarizirajuce-interpretacije> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

¹⁶⁶ Quien, 2015, Polarizirajuće interpretacije, <http://www.zarez.hr/clanci/polarizirajuce-interpretacije> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

uključena. Ja sam onda rekao: „Dobro, to je argument“. No trebala mi je kugla kao kontrast toj igli“.¹⁶⁷

Šosterič je bio odlučan u naumu da ostvari svoju viziju pa je kugla ispred Muzičke akademije ipak postavljena, ali u drugoj boji, narančastoj.¹⁶⁸ „Kad sam odustao od zlatne, /.../ odlučio sam da kugla bude crvena. Eliminirao sam crvenu iz ovojnice, pa da ju vratim pomoću kugle kao jaku boju, ali kondenziranu u jednu malu formu, što će onda biti zadovoljavajuće. Međutim, u toku građenja mi je rečeno od strane gradskog nadzora da gospodin gradonačelnik ne bi htio crvenu kuglu. /.../ Bila mi je preporučena zagrebačko plava, ali ja sam trebao toplu boju“.¹⁶⁹ Iz razgovora saznajemo i da je inspiraciju dobio u prodavaonici Tomić & Co. koja se nalazila preko puta Mimare, a ispred koje je bio izložen Mini Cooper Volcanic Orange boje koju je Šosterič naposljetku upotrijebio za svoju kuglu.

Odmah uz kuglu, javlja se i posebna nakošena čelična igla o čijem su značenju mnogi nagađali: „Što se tiče te igle, njoj se davalo svakakvo značenje, od metronoma, note, do falusa, svakakve su priče istaknute u komentarima... Iako kod mene je bilo sasvim nešto drugo. Prvo je nastala obrada Fabrisove kuće. Obnova fasade u jedan bijeli pravilni raster bez parapeta, tako da se dobije forma otvora koji je izdužen, u kojem dominira visina u odnosu na širinu, jer je to važno za uklapanje u gradsku strukturu. /.../ Onda, da bih dobio da kuća prestane biti administrativna zgrada u svojoj likovnosti, jednostavno sam izvukao konstrukciju u rizalit. Kad se pojavio rizalit, onda se meni pojavila ideja /.../, izletila mi je Fabrisova vertikalna dok sam skicirao pročelje bez ovojnice. Jednostavno se pojavila i iskosila ispred i počela titrati. Ja sam to doživio kao neku vrstu provokacije, kao neku igru, kao neki ples.“¹⁷⁰ Istaknuo je i da nije znao na koji način umiriti titranje, a za savjet se obratio svom prijatelju i energetičaru Dragoljubu Pavkovu koji mu je savjetovao da vertikalu dolje proširi, a gore suzi, što je naposljetku i napravio.

Takvo se objašnjenje pomalo razlikuje od izjave koju su prenijeli brojni izvori, a u kojoj arhitekt iglu predstavlja kao rezultat zamisli koja mu se pojavila u snu: „Igla predstavlja san. To je vertikalna pomalo dijagonalno ukošena, koja je iskočila iz vertikalne kuće u snu. San je fiksira za tlo tako što ju je proširio pri dnu, a zašiljio pri vrhu i tako je postala integralnim

¹⁶⁷ Šosterič, 2017, Razgovor s arhitektom, razgovarano: 27.12.2017., snimano od 15:00 do 16:45

¹⁶⁸ Quien, 2015, Polarizirajuće interpretacije, <http://www.zarez.hr/clanci/polarizirajuce-interpretacije> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

¹⁶⁹ Šosterič, 2017, Razgovor s arhitektom, razgovarano: 27.12.2017., snimano od 15:00 do 16:45

¹⁷⁰ Šosterič, 2017, Razgovor s arhitektom, razgovarano: 27.12.2017., snimano od 15:00 do 16:45

dijelom oblikovanja i zgrade i prostora pred njom.“¹⁷¹ Sada je tu izjavu obrazložio: „/.../ meni se budnom pojavila ideja, ja sam to pričao da je to san, ali to nema veze sa snom. Htio sam se izvući iz jedne ocjene, naime Antonaeta Pasinović koje je dosta pisala o meni, u jednom je tekstu moj sistem dolaženja do rezultata opisala kao Teslin sistem, da ja vidim stvari kao što je on vidio svoje pronalaskе. Sada, da ja to izbjegnem, da ne mistificiram sebe do nekih razina na kojima realno nisam, onda sam ja ispričao da sam sanjao“.¹⁷²

Pričajući o ideji koja se nalazila iza igle, autor je izjavio: „To je prostrana čelična konstrukcija koja je otvorena i pošto se pomiče i do dvadesetak centimetara, onda su ti bridovi spojeni poput krljušti na ribi ili zmiji - preklapaju se, a samo su gore spojene. U sredini je cijev koja počinje u podrumu Muzičke akademije, a gore završava otvorenim šiljkom. E sad, koja je ideja? Ideja je uspinjujuća forma, konstrukcija koja eliminira iz prostora lošu karmu jer sam zaključio analizom da tamo povijesno ništa nije uspjelo. Kao pokušaj da se ta parcela riješi, ja sam odlučio proizvesti jedan dimnjak kroz koji će ti „vragovi“ otići u svemir koji služi kao jedan apsorber beskonačnih kapaciteta. To je osnova mojeg pristupa“ (Slika 16).¹⁷³

Prema nekim se tumačenjima igla nametnula i kao muški simbol i, iako Šosterić odbacuje intenciju upotrebe falusoidne simbolike, otkriva da je u kugli i igli otkrio ženski i muški simbol koji zajedno čine ravnotežu: „A ja sam naknadno shvatio da to (igla) simbolizira muškost i da treba učiniti kontrast. Ja sam želio Kožarićevu kuglu vratiti na trg /.../ Ispostavilo se da su narančastu kuglu najednom počele cure grliti, a poslije sam i vidio kako ljudi maltene plešu kolo oko te kugle, kako se privijaju uz nju. Onda sam ja gledao u Rječniku simbola simboličko značenje narančaste boje i pročitao da narančasta boja simbolizira ravnotežu između duha i libida. I počeo sam razmišljati o tom ženskom momentu. Otkrili smo da kugla simbolizira ženu, dakle i duh i libido“.¹⁷⁴

No mnogi iz odnosa igle i kugle očitavaju i brojna druga značenja poput dirigentske palice, metronoma ili pak note, pri čemu je kugla tijelo, a igla vrat note, dok je ovojnica u duginim bojama na vrhu zgrade njezina zastavica.¹⁷⁵

¹⁷¹ Quien, 2015, Polarizirajuće interpretacije, <http://www.zarez.hr/clanci/polarizirajuce-interpretacije> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

¹⁷² Šosterić, 2017, Razgovor s arhitektom, razgovarano: 27.12.2017., snimano od 15:00 do 16:45

¹⁷³ Šosterić, 2017, Razgovor s arhitektom, razgovarano: 27.12.2017., snimano od 15:00 do 16:45

¹⁷⁴ Šosterić, 2017, Razgovor s arhitektom, razgovarano: 27.12.2017., snimano od 15:00 do 16:45

¹⁷⁵ Quien, 2015, Polarizirajuće interpretacije, <http://www.zarez.hr/clanci/polarizirajuce-interpretacije> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

Upravo je ta ovojnica poseban slučaj, radi se o nadgrađu od aluminijskih lamela koje s istočne i južne strane služi kao poseban omotač nepravilnih oblika novoizgrađene kuće, a koji je zakrivljen i kromatski obojen duginim bojama. Izbor boja Šosterič je opravdao fizikom: „*A moja priča s bojama nema veze s proizvoljnošću, ima veze s kontrastom crnog i bijelog i sa mojim htijenjem da uključim boje duge koje su sintetizirane praktički bijela. Naime, sunčeva svjetlost je načelno bijela, ali ona se prelama pod različitim kutevima u kapljicama vode. To je atmosferska optička pojava, isto kao i fizička pojava. Ja sam imao na umu fiziku, dakle, vrlo racionalan razlog*“.¹⁷⁶ Ono što spada u neku vrstu kreacije je arhitektova želja da taj racionalni razlog ima potporu, a koju je pronašao u činjenici da Trg Republike Hrvatske ima puno neba, skoro kao nijedan u Zagrebu. Takav je prostor povoljan da se u njemu dogodi atmosferska pojava u obliku duge (Slika 18).

Naposljetku ovojnica nije izvedena u punom duginom spektru zbog molbi dekana zabrinutih zbog recepcije koje su dugine boje imale u javnosti i praktičnih prigovora Škole za primijenjenu umjetnost i dizajn. Šosterič je stoga iz spektra izdvojio boje od žute do purpurne: „*A kako se i Primijenjena škola bunila, onda sam počeo od žute. Dakle, da ne bude žuta u sredini, jer ljudi prepoznaju boje duge prema tome što je žuto u sredini. Stoga sam stavio žutu na kraj pa ide žuta, zelena, plava pa nakon toga purpurna. Tako sam zadovoljio njihovu (dekanovu) želju i želju škole. A ispalo je da se to poklapa s principima Feng shuija. To je slučajno ispalo, ja se uopće u Feng shui ne razumijem. Zatim sam i prostorije u kući ofarbao u te boje, ali naravno u diskretnoj varijanti, tako da je i unutrašnjost pratila te boje koje su gore. Interesantno, ljudima je jako ugodno. To znači da ima nešto u tome Feng shuiu*“.¹⁷⁷

Šosterič je otkrio i da sama ideja o ovojnici potječe od studije *Hiperbolid* u Vlačkoj ulici iz 1994. godine, a projektom je bilo predviđeno i da se pomoću LED (*light emitting diode*) svjetla na omotaču emitiraju i reklamne poruke Akademije, poput reklama za koncerte i sl., što do danas nije ostvareno.¹⁷⁸

Sve navedeno, glavno pročelje zgrade sa strukturom „rizalita“, kugla, kosa igla trokutastog presjeka i nadgrađe, čine nedjeljivu prostornu i likovnu cjelinu i doprinose isticanju zgrade Muzičke akademije na trgu: „*I onda se to pretvorilo u instalaciju u kojoj sudjeluje pet elemenata - sudjeluje Fabrisova struktura, sudjeluje portal koji je izvučeni Fabris, sudjeluje ovojnica kao treći element, sudjeluje igla kao četvrti i kugla kao peti - i to*

¹⁷⁶ Šosterič, 2017, Razgovor s arhitektom, razgovarano: 27.12.2017., snimano od 15:00 do 16:45

¹⁷⁷ Šosterič, 2017, Razgovor s arhitektom, razgovarano: 27.12.2017., snimano od 15:00 do 16:45

¹⁷⁸ Nadilo, 2009: 1170-1171

jedno bez drugog ne ide“.¹⁷⁹ Dok je nekima takvo rješenje zanimljivo i smatraju ga kreativno izvedenim, drugima nije „sjelo“ i nalaze mu brojne zamjerke o čemu će biti više riječi u nastavku.

10. KRITIKA

Kritika se osvrće na nekoliko aspekata jednako vezanih uz gradnju, ali i uz samu zgradu Muzičke akademije. U ovom radu kritika je grupirana prema nekoliko najčešćih tema o kojima se pisalo u medijima pa se tako obrađuje kritika raspisanog natječaja za izgradnju Muzičke akademije, prijavljenih radova i donesene odluke. Zatim, pružen je i osvrt na likovno oblikovanje zgrade i njene okolice te su prikazani navodi koji se odnose na zastarjelost koncepta i vremensku neprilagođenost Šosteričevog djela. Kritika je bila brojna, odmah po proglašenju prve nagrade na raspisanom natječaju, sljedbenici tzv. zagrebačke škole reagirali su žestoko i stvorili frontu osporavanja. Tako se ponovila situacija u kojoj se našao Stanko Fabris sa zgradom Ferimporta 1962. godine.¹⁸⁰

10.1. NATJEČAJ

O današnjoj su se zgradi Muzičke akademije podigle brojne rasprave i kontroverze, a problemi su počeli davno prije natječaja i same izgradnje. Dvije su se ključne teme osobito istaknule unutar rasprave o provedenom natječaju: prva je odabir neodgovarajuće lokacije za Muzičku akademiju, a druga je zaštita Fabrisove zgrade i njezino kontradiktorno rušenje koje je uslijedilo.

10.1.1. NEODGOVARAJUĆA PARCELA

Prva stvar koja je zametala stručnjacima i javnosti bila je odluka da se Muzička akademija smjesti na neodgovarajućoj parceli. Arhitekt Polak već 2004. godine napominje da

¹⁷⁹ Šosterič, 2017, Razgovor s arhitektom, razgovarano: 27.12.2017., snimano od 15:00 do 16:45

¹⁸⁰ Kalčić, 2015, *Između neosvojenih perspektiva i urušenih vrijednosti*, <http://www.zarez.hr/clanci/izmedju-neosvojenih-perspektiva-i-urusenih-vrijednosti> (Pristupljeno: 15. lipnja 2017.)

se lokacija dodjelila voljom „/.../ maštovitoga gradskog dužnosnika koji, /.../, uspijeva nagovoriti Muzičku akademiju na nekoliko lokacija, ponudivši joj u zamjenu među inima kao krunski dragulj upravo zgradu Ferimporta“.¹⁸¹ Istom tom 'maštovitom gradskom dužnosniku' i Poglavarstvu prebacuje neobjašnjeno odustajanje od stručno prihvaćene lokacije Muzičke akademije uz Koncertnu dvoranu Lisinski te donošenje konačne odluke „/.../ nasuprot promptnim upozorenjima arhitektonske struke na skučenost lokacije i oblikovna ograničenja Fabrisove zgrade“.¹⁸²

Upravo u odabiru lokacije koja je „/.../ od početka uvjetovala niz arhitektonskih i građevinskih postupaka /.../“¹⁸³, sociologinja Diana Magdić vidi razlog poskupljivanja zgrade na više od 200 milijuna kuna.¹⁸⁴

Isto mišljenje dijeli i Maroje Mrduljaš, teoretičar i kritičar arhitekture, koji je svoje stavove iznio prilikom organiziranog okruglog stola kojem su prisustvovali i drugi stručnjaci na kojem se raspravljalo o pitanjima koji se tiču izgradnje Muzičke akademije. Mrduljaš smatra da bi na drugoj lokaciji bili manji troškovi izgradnje, a odabranu parcelu ujedno vidi kao premalu za program Muzičke akademije koja „/.../ jednostavno sada puca po šavovima. Mogao se umjesto toga, recimo, dobiti dodatni, potrebni prostor za Muzej za umjetnost i obrt ili Školu primijenjene umjetnosti“.¹⁸⁵

Odluku o izgradnji Muzičke akademije i lošu provedbu natječaja arhitekt Mladen Škreblin oštro pripisuje društvu u kojem živimo i vladajućoj korupciji: „Ta odluka, i ponašanje Bandićevog Zavoda za zaštitu spomenika, pripadaju pseudopolitičkom, pseudodemokratskom i pseudostručnom društvu. Takva sprega može proizvoditi isključivo nedomišljene i promašene projekte, jer je od njih uvijek važnija – ideologija. A ona se u ovim krajevima - ideologija vodećih stranaka - jednostavno zove: 'A gdje sam tu ja?', odnosno korupcija.“¹⁸⁶ Smatra da je bilo nužno višestupanjsko žiriranje koje bi uključivalo raspisani referendum s potencijalnim gradskim lokacijama kako bi kroz javnu raspravu građani donijeli ključnu odluku o natječaju i financiranju nove zgrade Muzičke akademije. Prema njegovom bi

¹⁸¹ Polak, 2004: 17

¹⁸² Polak, 2004: 17

¹⁸³ Magdić, 2013, *Pompozno, blisko kiču i nedovoljno snažno*, <http://pogledaj.to/arhitektura/pompozno-blisko-kicu-i-nedovoljno-snazno/> (pristupljeno: 13. lipnja 2017)

¹⁸⁴ Magdić, 2013, *Pompozno, blisko kiču i nedovoljno snažno*, <http://pogledaj.to/arhitektura/pompozno-blisko-kicu-i-nedovoljno-snazno/> (pristupljeno: 13. lipnja 2017)

¹⁸⁵ Kiš, 2014, *Okrugli stol o zgradi Muzičke akademije u Zagrebu*, <http://www.d-a-z.hr/hr/aktualna-tema/okrugli-stol-o-zgradi-muzicke-akademije-u-zagrebu,2662.html> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

¹⁸⁶ Škreblin, 2014, *O Muzičkoj akademiji i arhitektonskom izrazu*, <http://www.h-alter.org/vijesti/o-muzickoj-akademiji-i-arhitektonskom-izrazu> (pregledano 10. srpnja 2017.)

mišljenju, građanima i natjecateljima, uz nužni stručni žiri, prepuštena bila i odluka o odabranom radu nakon niza provedenih skupova i predavanja o karakteru takvih građevina.¹⁸⁷

O neprilagođenom smještaju Muzičke akademije piše i Branimira Lazarin, glazbena kritičarka. Ona u kupnji Ferimporta vidi priliku Grada Zagreba za sudjelovanjem u budućim mešetarskim projektima koji su otežani zaštitom Fabrisove zgrade: „*U trenutku, ipak, kad se shvatilo da se zbog pravila zaštićenog kulturnog dobra ne smije do temelja rušiti Fabrisov Ferimport, jasno je da ondje neće moći niknuti novi proizvod bandićevskog javno privatnog partnerstva: onda je bolje da se nesretna prtljaga uvali očajniku, odnosno korisniku koji nema pravo izbora*“.¹⁸⁸

10.1.2. ZAŠTITA FABRISOVE ZGRADE

Kontroverzna je bila i odluka da se zaštititi Fabrisova zgrada. Polak je mišljenja da je do zaštite Fabrisove zgrade došlo neutemeljenim nalogom konzervatora te da je zgradu trebalo srušiti.¹⁸⁹

U konačnici je Fabrisova zgrada srušena zbog dotrajalosti nosive konstrukcije. Arhitekt Pavelić zbunjen je takvim slijedom zbivanja. Postavlja pitanje kako se na vrijeme nije spoznalo da je zgrada nepopravljivo dotrajala s obzirom da je odluka o nužnom rušenju donešena nakon provedenog natječaja i ishodne građevne dozvole. Također, bavi se hipotezom o isplativosti gradnje faksimila jedne osrednje građevine: „*/.../ recimo da se u svijest nadležnih uvukla sumnja i dovela u pitanje ispravnost ranije odluke da se jedna, priznajmo si to, osrednja građevina jednog od ovdašnjih velikih modernističkih arhitekata uvrsti među besmrtnu. Recimo, konačno, da je sve to skupa isprovociralo zaključak da ta zgrada ipak ne zaslužuje napor gradnje faksimila, koji je golem u svakom smislu, jer mnoge*

¹⁸⁷ Škreblić, 2014, *O Muzičkoj akademiji i arhitektonskom izrazu*, <http://www.h-alter.org/vijesti/o-muzickoj-akademiji-i-arhitektonskom-izrazu> (pregledano 10. srpnja 2017.)

¹⁸⁸ Lazarin, 2014, *Muzička akademija: institucija s najjadnijom infrastrukturnom poviješću*, <http://www.bilten.org/?p=2951> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.).

¹⁸⁹ Polak, 2004: 17-18

*druge zaštićene građevine od kojih su mnoge nedvojbeno važniji kulturni spomenici, bespovratno naočigled propadaju“.*¹⁹⁰

Na naknadno rušenje osvrće se i Polak koji u svemu tome vidi i Šosteričevu umiješanost: „*Novi izgled upućuje da je rušenje i Šosteričevo maslo, jer mu je omogućilo da izmijeni apsolutno sve elemente stare zgrade i novom strukturom ne izradi niti očekivani faksimil štćene građevine nego njenu blasfemičnu interpretaciju. Pri tome ne iskazuje prema Fabrisu nikakvo poštovanje nego ga koristi kao sredstvo provedbe vlastitog nauma, bez obzira na cijenu.*“¹⁹¹

Arhitekt i teoretičar arhitekture, Alen Žunić, nevjerojatnim apsurdom smatra činjenicu da se, nakon što je izvedba počela, pokazalo da Fabrisova betonska konstrukcija više ne zadovoljava sigurnosne uvjete te napominje da se za to moralo znati i prije projektiranja. Opravdanje za zaštitu Fabrisove zgrade vidi u poštovanju legitimnog sloja modernističke arhitekture šezdesetih, koja je uz to smještena u A-zoni konzervatorske zaštite, gdje su danas dopuštene rekonstrukcije, a tek vrlo rijetko i potpune novogradnje..¹⁹²

Mrduljaš pak ne vidi smisao u prenamjeni funkcije zgrade te napominje: „*Ona se štitila zbog principa, ideje da u povijesnoj jezgri treba postojati moderni sloj. No neobična je odluka da se kuću koja je bila funkcionalistička, i projektirana za specifičnu namjenu uredske zgrade, prenamijeni u tako složen program kao što je Muzička akademija. Ta odluka je sasvim nelogična*“.¹⁹³ Zaštitu smatra nepojmljivom i zato što Fabrisova zgrada nije ni izvedena onakvom kakvom ju je on zamislio, potpuno staklenu i transparentnu, već je dobila oker patinu kao posljedicu kompromisa.¹⁹⁴

S time se slaže i Škreblin koji ističe da zgradu Ferimporta nije projektirao arhitekt Fabris, već tadašnje nadležne političke, upravne i stručne institucije grada i države: „*Zgradu su 'projektirale' njihove predrasude i svjetonazor, većinski mentalitet ovog društva. Pravo na javne, demokratizirane procedure, pravo na grad, pa tako i 'arhitekturu', 'pravo na izraz*

¹⁹⁰ Pavelić, 2012, (2012.), *O Muzičkoj akademiji, ovicama i korijenju*, [http://www.oris.hr/hr/casopis/clanak/\[21\]o-muzickoj-akademiji-ovcima-i-korijenju,389.html](http://www.oris.hr/hr/casopis/clanak/[21]o-muzickoj-akademiji-ovcima-i-korijenju,389.html) (pristupljeno: srpanj 2017).

¹⁹¹ Polak, 2014, *Frankenstein i moderni Prometej*, <http://polak.hr/frankenstein-i-moderni-prometej/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

¹⁹² Žunić, 2014, *Provokacija kao metoda*, <http://www.matica.hr/vijenac/536/Provokacija%20kao%20metoda/> (pregledano 12. lipnja 2017.)

¹⁹³ Kiš, 2014, *Okrugli stol o zgradi Muzičke akademije u Zagrebu*, <http://www.d-a-z.hr/hr/aktualna-tema/okrugli-stol-o-zgradi-muzicke-akademije-u-zagrebu,2662.html> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

¹⁹⁴ Kiš, 2014, *Okrugli stol o zgradi Muzičke akademije u Zagrebu*, <http://www.d-a-z.hr/hr/aktualna-tema/okrugli-stol-o-zgradi-muzicke-akademije-u-zagrebu,2662.html> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

*svoga doba', još uvijek ne stanuju u ovoj državi. I, neće do daljnjega...*¹⁹⁵ Vrlo izravno postavlja i pitanje natjecatelja, arhitekata koji se nisu ograničili propozicijama natječaja o zaštiti Fabrisove arhitekture, već su „ /.../ razumijeli da to mjesto treba pokušati iznova promisliti i sagraditi /.../“¹⁹⁶, odnosno projektirati novu zgradu čime su se odmah na početku diskvalificirali. Radi se o pitanju koje postaje osobito osjetljivo šest godina kasnije kada se zaštićena zgrada paradoksalno ruši.¹⁹⁷

Snješka Knežević je u razgovoru za časopis *Zarez* priznala da rušenjem zgrade pravo na protest imaju svi natjecatelji kojima je onemogućeno ravnopravno natjecanje za nagrade zbog ignoriranja programskog zahtjeva za njezinim očuvanjem. Napominje da su neki od tih prijavljenih radova bili dobri i zanimljivi, pri čemu osobito izdvaja projekt Nenada Fabijanića. No rušenje Knežević promatra i iz pragmatičnog kuta i ističe da je takvo rješenje vjerojatno bilo jednostavnije i jeftinije.¹⁹⁸

Bilo je i rasprava o tome isplati li se uopće raditi rekonstrukciju, ako se ne može dobiti odgovarajuće veliku površinu koja bi odgovarala potrebama Muzičke akademije, pa ona i dalje mora koristiti druge prostore u gradu.¹⁹⁹ Unatoč uvjerenju da je projekt u postojećim gabaritima neizvediv, nastavilo se s realizacijom koja je također trajala mnogo duže nego što se očekivalo. Snješka Knežević krivnju tome pridaje pogrešnom izboru izvođača i nepotrebnom i agresivnom miješanju raznih osoba, mahom zaposlenika Muzičke akademije i Sveučilišta, pritom opravdavajući arhitekta Šosterića za kojeg tvrdi da je uložio gotovo nadljudsku snagu da realizira svoj projekt, ispravljajući greške iz dana u dan.²⁰⁰

¹⁹⁵ Škreblin, 2014, *O Muzičkoj akademiji i arhitektonskom izrazu*, <http://www.h-alter.org/vijesti/o-muzickoj-akademiji-i-arhitektonskom-izrazu> (pregledano 10. srpnja 2017.)

¹⁹⁶ Škreblin, 2014, *O Muzičkoj akademiji i arhitektonskom izrazu*, <http://www.h-alter.org/vijesti/o-muzickoj-akademiji-i-arhitektonskom-izrazu> (pregledano 10. srpnja 2017.)

¹⁹⁷ Škreblin, 2014, *O Muzičkoj akademiji i arhitektonskom izrazu*, <http://www.h-alter.org/vijesti/o-muzickoj-akademiji-i-arhitektonskom-izrazu> (pregledano 10. srpnja 2017.)

¹⁹⁸ Kalčić, 2015, *Između neosvojenih perspektiva i urušenih vrijednosti*, <http://www.zarez.hr/clanci/izmedju-neosvojenih-perspektiva-i-urusenih-vrijednosti> (Pristupljeno: 15. lipnja 2017.)

¹⁹⁹ Kiš, 2014, *Okrugli stol o zgradi Muzičke akademije u Zagrebu*, <http://www.d-a-z.hr/hr/aktualna-tema/okrugli-stol-o-zgradi-muzicke-akademije-u-zagrebu,2662.html> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁰⁰ Kalčić, 2015, *Između neosvojenih perspektiva i urušenih vrijednosti*, <http://www.zarez.hr/clanci/izmedju-neosvojenih-perspektiva-i-urusenih-vrijednosti> (Pristupljeno: 15. lipnja 2017.)

10.2. LIKOVNO OBLIKOVANJE

Kritika tvrdi da se, pokušavajući odgovoriti na brojna ograničenja u projektiranju zgrade Muzičke akademije, Šosterič priklanja likovnim intervencijama koje su dodatno privukle pozornost javnosti i struke.²⁰¹ Javile su se i nesuvisle optužbe o masonskim znakovima i religijskim ideologijama te različita iščitavanja simbolike Šosteričeve arhitekture i skulpturalnih instalacija ispred nje.²⁰²

Žustro se kritiziralo prisvajanje djela dvojice istaknutih umjetnika, Ivana Picelja i Ivana Kožarića, a pritom se osobito ističe kritika *Ispred Muzičke akademije: pastiš Picelja i Kožarića*. U tekstu su ravnateljica Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu, Snježana Pintarić i kustosice muzeja, njih ukupno 11, prozvale arhitekta Milana Šosteriča za prisvajanje i interpretaciju radova dvojice istaknutih umjetnika u svojem skulpturalnom ansamblu što smatraju izrazom nerazumijevanja i nepoštivanja njihovih umjetničkih postupaka.²⁰³

10.2.1. RIZALIT

U maloprije navedenom tekstu objavljenom u časopisu *Zarez*, potpisnice teksta ističu da je: „/.../ geometrijski raster preuzet izravno s grafike Ivana Picelja *Varijacija 8y-v-92*, pretvoren u trodimenzionalni objekt i apliciran na pročelje zgrade Muzičke akademije“.²⁰⁴ Šosteriču zamjeraju i što, prema riječima umjetnikove kćeri Ane Picelj, nije nikada zatražio odobrenje da to učini od zakonskih nasljednika autorskih prava umjetnika, unatoč arhitektovim tvrdnjama u medijima o oduševljenju umjetnika njegovom idejom. Otvoreno su posumnjale u njegove riječi: „*O oduševljenju Ivana Picelja njegovom idejom, o čemu gosp. Šosterič govori u medijima, nema nikakvog pismenog traga osim njegovih riječi kojima možemo, ali i ne moramo vjerovati*“.²⁰⁵ Napominju da, iako arhitekti često uspješno surađuju s umjetnicima u javnim projektima: „/.../ svojevoljna konfiskacija umjetničkih djela bez

²⁰¹ Lazarin, 2014, *Muzička akademija: institucija s najjadnijom infrastrukturnom poviješću*, <http://www.bilten.org/?p=2951> (pristupljeno: 10. srpnja 2017).

²⁰² Žunić, 2014, *Provokacija kao metoda*, <http://www.matica.hr/vijenac/536/Provokacija%20kao%20metoda/> (pregledano 12. lipnja 2017.)

²⁰³ MSU, *Ispred Muzičke akademije: pastiš Picelja i Kožarića*, <http://www.zarez.hr/clanci/ispred-muzicke-akademije-pastis-picelja-i-kozarica> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

²⁰⁴ MSU, 2015, *Ispred Muzičke akademije: pastiš Picelja i Kožarića*, <http://www.zarez.hr/clanci/ispred-muzicke-akademije-pastis-picelja-i-kozarica> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

²⁰⁵ MSU, 2015, *Ispred Muzičke akademije: pastiš Picelja i Kožarića*, <http://www.zarez.hr/clanci/ispred-muzicke-akademije-pastis-picelja-i-kozarica> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

*formalne dozvole umjetnika ili vlasnika njihovih prava jest rijedak slučaj koji, čini se, samo kod nas može proći bez posljedica“.*²⁰⁶

Ne dijele svi njihovo mišljenje. Tihomir Milovac, muzejski savjetnik u MSU-u, reagirao je na njihov tekst. Napomenuo je da: „/.../ do sada nitko, pa ni kustosice MSU-a, nije pokrenuo nikakav postupak zaštite autorskih prava, nego se kao i u tom članku 'apeli' upućuju nekom nepoznatom adresatu“.²⁰⁷ Iz svega navedenog, Tihomir Milovac u svom tekstu zaključuje da se: „/.../ ne radi o ozbiljnom razmatranju prikladnom profesionalcima, povjesničarima umjetnosti, kustosima Muzeja suvremene umjetnosti, već o pamfletu s nejasnim ciljem koji jednu vrijednu temu udaljava od ozbiljnosti struke“.²⁰⁸

Uzelac također staje u obranu zgrade Muzičke akademije osobito ističući ironiju da se u ime MSU-a Šosterića optužuje za preuzimanje rastera s grafike Ivana Picelja, kad je upravo arhitekt MSU-a, Igor Franić, izjavio da je preuzeo geometrijski raster izravno s grafika i slika Julija Knifera te ga pretvorio u trodimenzionalni objekt i aplicirao na pročelje kako bi zgrada izgledala veća. Tim slijedom razmišljanja, MSU bi trebao iskazati nezadovoljstvo i dvojbu protiv samoga sebe.²⁰⁹ U Šosteričevoj arhitekturi Uzelac ne vidi srodnost s onom Igora Franića, već piše da je Šosterić u svom dekonstrukcijskom postupku izdvojio u zatečenoj Fabrisovoj zgradi „/.../ ono doista jedino u njoj što je bilo od trajne vrijednosti: njen konstruktivni raster i proporcijske odnose osnovne strukture“.²¹⁰ Tako je, reafirmirajući nasljeđe Stanka Fabrisa, „/.../ izdvojio pet središnjih nosača postojeće Fabrisove konstrukcije i znakovito ih naglasio postavljanjem pred pročelje zgrade pet visokih stubova u njihovim osima“.²¹¹ U tom činu Uzelac vidi prvenstveno raspoznavanja, iako ne negira postojanje doze posvajanja. Dodatni razlog centriranja pročelja iskorakom unutarnjih elemenata konstrukcije prepoznaje u funkciji obnavljanja uloge središnjeg rizalita na pročeljima javnih zgrada koji su redovito označavali javni karakter građevine. Time je Milan Šosterić na jedinstveni način

²⁰⁶ MSU, 2015, *Ispred Muzičke akademije: pastiš Picelja i Kožarića*, <http://www.zarez.hr/clanci/ispred-muzicke-akademije-pastis-picelja-i-kozarica> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

²⁰⁷ Milovac, 2015, *Umjetnost prisvajanja, da!*, <http://www.zarez.hr/clanci/umjetnost-prisvajanja-da> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

²⁰⁸ Milovac, 2015, *Umjetnost prisvajanja, da!*, <http://www.zarez.hr/clanci/umjetnost-prisvajanja-da> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

²⁰⁹ Uzelac, 2015, *O anagorizi i raspoznavanju*, <http://www.zarez.hr/clanci/o-anagorizi-i-raspoznavanju> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

²¹⁰ Uzelac, 2015, *O anagorizi i raspoznavanju*, <http://www.zarez.hr/clanci/o-anagorizi-i-raspoznavanju> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

²¹¹ Uzelac, 2015, *O anagorizi i raspoznavanju*, <http://www.zarez.hr/clanci/o-anagorizi-i-raspoznavanju> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

pokazao novu funkciju zgrade, ali i priključio Muzičku akademiju „/.../ povijesnom kolu javnih institucija u obodu trga, funkcijom, proporcijama i simbolizacijom arhitekture /.../“.²¹²

10.2.2. KUGLA

Najviše rasprave i neslaganja podigla je Šosteričeva vizija Kožarićeva *Prizemljena sunca* ispred zgrade, na trgu s kojeg je prvobitno uklonjeno. Sunce je u sklopu akcije Zagrebačkog salona 1971. godine postavljeno na pješačkom trokutu, na križanju Savske ulice i Prilaza Gjüre Deželića, tj. na najmanje reprezentativnoj točki trga. Skulptura je bila izložena brojnim napadima, čiji razlog Uzelac vidi upravo u smještaju skulpture te zaključuje: „*Da je Kožarićeva zlatna kugla bila postavljena na neko 'dostojnije' mjesto, recimo, u središnjoj osi simetrije trga, vjerojatno bi bila prihvaćena. Ovako, u općoj atmosferi te 1971. godine, ona je shvaćena kao napad na nacionalnu kulturu /.../*“.²¹³ Gradska je skupština ubrzo donijela odluku o njenom uklanjanju, a kasnije je ona obnovljena i preseljena na obalu Korane u Karlovcu gdje je izazvala istu reakciju i na kraju bila zapaljena i uništena.²¹⁴

Današnja replika skulpture *Prizemljeno sunce* smještena je sklopu dizajna Mihajla Kranjca u pješačkoj zoni, između terasa kafića u Bogovićevoj ulici. Prema mišljenju Uzelca to je za nju najgore moguće mjesto u gradu, posve neprimjereno i za tu skulpturu ponižavajuće: „*Tamo jedva da je i u ulozi obične dekoracije, a umjesto nje bi jednako, pa vjerojatno i bolje mogla stajati i bilo koja druga skulptura*“.²¹⁵ Stoga ga čudi što je Kožarić odbio „*neusporedivo suvisliji i smisleniji postupak aproprijacije*“ kojeg je Šosterič imao u vidu.²¹⁶

Ravnateljica i pojedini kustosi Muzeja suvremene umjetnosti smatraju pak da je Kožarić, nakon što ga je Šosterič kontaktirao, s pravom odbio premještanje svojeg antologijskog djela. Temelj odbijanja vide u tome što je skulptura trebala biti pomaknuta s prvotnog mjesta na pješačkom otoku na obližnje mjesto ispred zgrade Muzičke akademije, ali i što bi tako postala

²¹² Uzelac, 2015, O anagorizi i raspoznavanju, <http://www.zarez.hr/clanci/o-anagorizi-i-raspoznavanju> (pristupljeno: 15. lipnja 2017.)

²¹³ Uzelac, 2014: 230-237

²¹⁴ Uzelac, 2014: 230-237,

²¹⁵ Šimpraga, 2014, Transformacija povijesnog konteksta, <http://pogledaj.to/arhitektura/transformacija-povijesnog-konteksta/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²¹⁶ Šimpraga, 2014, Transformacija povijesnog konteksta, <http://pogledaj.to/arhitektura/transformacija-povijesnog-konteksta/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

dio arhitektovog aranžmana.²¹⁷ Ono što ih je osobito zasmatalo je što je, usprkos odbijanju, Šosterić našao „lakonsko rješenje“ smanjivši opseg i promijenivši nijansu boje kugle i tako svejedno realizirao svoju zamisao: „*Premda se na taj način, odstupajući od doslovnog ponavljanja Prizemljenog Sunca pravno zaštitio, opravdanost takva postupka ostaje i dalje sporna*“.²¹⁸ Ponavljanje skulpture, odnosno preuzimanje iste forme i njezino uklapanje u neku drugu ideju smatraju izrazom negiranja i nepoštivanja izvorne ideje samog umjetnika što oštro osuđuju: „*Kožarićevo Prizemljeno Sunce za Šosterića je, dakle, samo oblik, lišen njegova metaforičkog značenja, lišen njegova značenja u kontekstu Kožarićeva stvaralaštva i konačno – lišen njegova mjesta u kontekstu novije povijesti umjetnosti*.“²¹⁹ Zaposlenici MSU-a time zaključuju kako oblici postavljeni kao dekoracija ispred zgrade Muzičke akademije na neuvjerljiv umjetnički način karikiraju vrhunska djela naših umjetnika te u nadi da će pokrenuta diskusija imati odjeka, apeliraju na zaštitu njihove izvornosti.²²⁰

Maračić zauzima slično stajalište kao i kustosi MSU-a te komentira Šosterićevu degradaciju Kožarićevog rada na običnu kuglu koja dolazi uz dugu nakošenu iglu : „*Jer, izjavio je post festum arhikipar, nije njemu ni trebao Kožarić, trebala mu je naprosto – kugla. /.../ No, budući da se Kožarić nije složio s planom, trebalo je ipak napraviti novu kuglu, samo s malo drugačijim dimenzijama i bojom /.../ To što je izvorno, prije desetak godina, a i puno kasnije, kao dio instalacije eksplicite navodio Kožarićevo “Sunce” – nikom ništa!*“²²¹

Arhitekt se tako proziva za plagiranje oblika, bez obzira što su iz zaštite autorskog prava izuzeta primarna geometrijska tijela. Raspravljajući o navedenoj temi, Randić i Hržić se slažu da se radi o delikatnom pitanju jer, iako forma kugle ne postoji samo kod Kožarića, u genezi je bila zamišljena tako pa se logično povezuje s radom tog umjetnika. Unatoč tome što je skulptura, prema mišljenju Hržića, na nemogućem mjestu u Bogovićevoj, on vjeruje da nije prikladno da se nečije djelo koristi bez autorove suglasnosti.²²²

²¹⁷ MSU, 2015, Ispred Muzičke akademije: pastiš Picelja i Kožarića, <http://www.zarez.hr/clanci/ispred-muzicke-akademije-pastis-picelja-i-kozarica> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

²¹⁸ MSU, 2015, Ispred Muzičke akademije: pastiš Picelja i Kožarića, <http://www.zarez.hr/clanci/ispred-muzicke-akademije-pastis-picelja-i-kozarica> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

²¹⁹ Milovac, 2015, Umjetnost prisvajanja, da!, <http://www.zarez.hr/clanci/umjetnost-prisvajanja-da> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

²²⁰ MSU, 2015, Ispred Muzičke akademije: pastiš Picelja i Kožarića, <http://www.zarez.hr/clanci/ispred-muzicke-akademije-pastis-picelja-i-kozarica> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

²²¹ Maračić, 2015, Sunce i kiparski pot pourri, <http://www.zarez.hr/clanci/sunce-i-kiparski-pot-pourri> (pristupljeno: 12. lipnja 2017.)

²²² Kiš, 2014, Okrugli stol o zgradi Muzičke akademije u Zagrebu, <http://www.d-a-z.hr/hr/aktualna-tema/okrugli-stol-o-zgradi-muzicke-akademije-u-zagrebu,2662.html> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

Snješka Knežević čvrsto staje u obranu Šosterića te izjavljuje: „Šosterićeva kugla ne može se smatrati "drugim" Kožarićevim Suncem, a optužbe o "plagijatu" posve su apsurdne i potječu od nekoliko militantnih Kožarićevih obožavatelja, uglavnom konceptualaca koji ideju (koncept) stavljaju iznad djela.“²²³ Napominje i kako je Kožarić promptno odbio aproprijaciju i resemantizaciju svog rada preseljenjem ispred zgrade Muzičke akademije, ali je pristao da njegovo *Sunce* 2004. godine postane ishodište instalacije Davora Preisa *Devet pogleda*, koju nazivaju i *Prizemljenim sunčevim sustavom*, čime je pristao na dodatnu semantičku konotaciju što tada nikome nije smetalo.²²⁴

Sama aproprijacija dio je umjetničkih postupaka kroz cijelo 20. stoljeće, a kulminaciju i svoj povijesni legitimitet dobit će kao jedan od najvažnijih postupaka u afirmaciji popularne umjetnosti koja traje sve do danas. Milovac stoga postavlja pitanje što bi se dogodilo da su muzejsko-galerijske prakse, teoretičari umjetnosti, ali i vlasnici autorskih i moralnih prava u proteklom desetljećima bili isključivi i nefleksibilni kao što su se pokazale kustosice MSU-a u slučaju Šosterićevog koncepta arhitekture Muzičke akademije i zaključuje da bismo danas vjerojatno bili zakinuti za mnoga važna djela vizualnih umjetnosti.²²⁵

10.2.3. IGLA

No, uz kuglu i rizalit, lavinu rasprava izazvala je i zajednička kompozicija narančaste kugle i visoke igle. Arhitekt Otto Barić uputio je da se izvor Šosterićeve ideje krije u djelu talijanskog post-konceptualnog umjetnika Luigija Mainolfija, što je u suprotnosti s brojnim napadima o plagiranju Kožarićevog rada: „/.../ usput smo komentirali skulpturu koja čak nije kopija Kožarića, jer kugla po sebi kao geometrijsko tijelo i ne može biti kopirana, nego je vrlo jasna reinterpretacija objavljene Mainolfijeve skulpture“.²²⁶

Drugi se stručnjaci ne slažu s takvim viđenjem pa tako Snješka Knežević tvrdi da je Šosterić autor instalacije te da nije imao na umu spajati tuđe autorske koncepte. Kugla i igla u

²²³ Kalčić, 2015, *Između neosvojenih perspektiva i urušenih vrijednosti*, <http://www.zarez.hr/clanci/izmedju-neosvojenih-perspektiva-i-urusenih-vrijednosti> (Pristupljeno: 15. lipnja 2017.)

²²⁴ Kalčić, 2015, *Između neosvojenih perspektiva i urušenih vrijednosti*, <http://www.zarez.hr/clanci/izmedju-neosvojenih-perspektiva-i-urusenih-vrijednosti> (Pristupljeno: 15. lipnja 2017.)

²²⁵ Milovac, 2015, *Umjetnost prisvajanja, da!*, <http://www.zarez.hr/clanci/umjetnost-prisvajanja-da> (pristupljeno: 15. lipnja 2017)

²²⁶ Pavliša, 2014, *Kugla nije kopija Kožarićeva Sunca nego talijanskog autora*, <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/kugla-nije-kopija-kozariceva-sunca-nego-talijanskog-autora-20140908> (pregledano 12. lipnja 2017)

kompoziciji održavaju ravnotežu i simbolike: „*Njegova (Šosteričeva) je ideja i „Igla“, koja u cjelini kompozicije ima kompleksnu simboličku ulogu*“.²²⁷

Maračić pak iglu određuje kao fragment „skulpturalnog lonca“ u kojem je Šosterić izmiješao arhitekturu i skulpturu različitih vremena i različitih značenja.²²⁸ Dok rizalit vidi kao „*/.../ gigantski prijevod Piceljeve grafike u skulpturu /.../*“, a kuglu kao ponovljeno Kožarićevo *Sunce*, iglu označuje kao autorov osobni kiparski doprinos.²²⁹ Iglu karakterizira kao: „*/.../ opasno stršeću, pod neugodnim kutom nakošenu, 29 metara dugu metalnu 'iglu', odnosno, kako ga domaćin skulptor alternativno naziva – 'muški simbol'*“, a upotpunjuje ju kugla koja predstavlja ženski simbol.²³⁰

10.2.4. NADGRAĐE

Prema mnogima, mjesto gdje su se „*/.../ prostor slobode projektanta*“ i likovne intervencije opasno približile kiču je nadgrađena, ustalasala forma.²³¹ Nadgrađe je moguće promatrati kao referenciju na nerealiziranu Fabrisovu valovitu formu, no sociologinja Magdić smatra da ju je jako hrabro zvati reinterpretacijom Fabrisove ideje jer se osuvremenjivanje visoke moderne ne bi se smjelo svoditi na „*ovojnicu, LED diode, rotaciju boja i 3D program*“.²³² Realizacija same rasvjete u tom je trenu još bila neizvjesna, na kraju nije ni izvedena, no neovisno o tome Magdić bit zaštićene Fabrisove konstrukcije vidi u čistoći tlocrta i presjeka. Kontradiktornim smatra i pokušaj neutralizacije velikog volumena zamišljenim koloritom jer: „*/.../ nadgradnja čini otprilike trećinu ukupne visine i iako je uvučena, značajno mijenja proporcije zgrade i vizuru trga /.../*“.²³³

²²⁷ Šimpraga, 2014, *Transformacija povijesnog konteksta*, <http://pogledaj.to/arhitektura/transformacija-povijesnog-konteksta/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²²⁸ Maračić, 2015, *Sunce i kiparski pot pourri*, <http://www.zarez.hr/clanci/sunce-i-kiparski-pot-pourri> (pristupljeno: 12. lipnja 2017.)

²²⁹ Maračić, 2015, *Sunce i kiparski pot pourri*, <http://www.zarez.hr/clanci/sunce-i-kiparski-pot-pourri> (pristupljeno: 12. lipnja 2017.)

²³⁰ Maračić, 2015, *Sunce i kiparski pot pourri*, <http://www.zarez.hr/clanci/sunce-i-kiparski-pot-pourri> (pristupljeno: 12. lipnja 2017.)

²³¹ Magdić, 2013, *Pompozno, blisko kiču i nedovoljno snažno*, <http://pogledaj.to/arhitektura/pompozno-blisko-kicu-i-nedovoljno-snazno/> (pristupljeno: 13. lipnja 2017)

²³² Magdić, 2013, *Pompozno, blisko kiču i nedovoljno snažno*, <http://pogledaj.to/arhitektura/pompozno-blisko-kicu-i-nedovoljno-snazno/> (pristupljeno: 13. lipnja 2017)

²³³ Magdić, 2013, *Pompozno, blisko kiču i nedovoljno snažno*, <http://pogledaj.to/arhitektura/pompozno-blisko-kicu-i-nedovoljno-snazno/> (pristupljeno: 13. lipnja 2017)

Neutralizaciju volumena sarkastično komentira i Polak: „Zanimljiv je stav da nešto malo i neupadljivo možda treba pristojno usuglašavati ali da nešto golemo i upadljivo ne treba: tome treba pompozno dodati vrišteću krestu kojom se bića u prirodi služe ne da bi prikrila, već da bi istaknula svoju prisutnost, važnost, opasnost ili spremnost za parenje. A sve to s obrazloženjem da se radi o velikoj količini prostora koji stvara volumen.“²³⁴

Rendić također smatra da se baš tim elementom fasada ističe od ostalih.²³⁵ Kao nezgrapni volumen koji se nepotrebno ističe u silueti grada vidi ju i Mrduljaš, dok Hrzić smatra da se nadgrađe dobro uklopilo u vizuru, osobito gledajući s Gornjeg grada.

„Vrišteću krestu“ Enes Quien vidi kao sredstvo koje daje snagu prepoznatljivosti vizure, bez obzira što se cijela zgrada s njima i kružnom ovojnicom na vrhu doima poput kakvoga golemog kolača. Bizarnim smatra interpretacije da su dugine boje na krovnoj ovojnici hommage queer pokretu, već napominje da se one skladno upotpunjuju i korespondiraju crnom stupovnom strukturom koja natkriljuje glavni ulaz te 29 metara visokom nakošenom iglom i kuglom ispred njega.²³⁶

10.3. SIMBOLI

U likovnim intervencijama prepoznati su brojni slojevi značenja i mogućih interpretacija. Javile su se bizarne optužbe na ideološkim i religijskim razinama, a osobito se izdvajaju one o masonskim znakovima skrivenima u Šosteričevoj arhitekturi. Novinar Ivan Hršić ističe da nije bitno samo kako neka zgrada izgleda, već je bitna i poruka koju donosi kad se useli na pojedinu lokaciju, a poruku zgrade Muzičke akademije ocjenjuje posve negativnom.²³⁷ Na takav je sud ponajprije utjecalo postojanje, za širu javnost, skrivenih značenja: „Naime, Bijeli raster fasade, crni portal sačinjen od slobodnostojećih stupova pred ulazom u zgradu, srebrno falusoidno koplje pred ulazom i žuti krug/kugla uz njega automatski

²³⁴ Polak, 2014, *Frankenstein i moderni Prometej*, <http://polak.hr/frankenstein-i-moderni-prometej/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²³⁵ Kiš, 2014, *Okrugli stol o zgradi Muzičke akademije u Zagrebu*, <http://www.d-a-z.hr/hr/aktualna-tema/okrugli-stol-o-zgradi-muzicke-akademije-u-zagrebu.2662.html> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²³⁶ Quien, 2015, *Polarizirajuće interpretacije*, <http://www.zarez.hr/clanci/polarizirajuce-interpretacije> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²³⁷ Hršić, 2014, *KONTROVERZE: Muzička akademija: je li arhitekt Bandiću i nama podvalio masonsku simboliku?*, <http://www.politikaplus.com/novost/109167/muzicka-akademija-je-li-arhitekt-bandicu-i-nama-podvalio-masonsku-simboliku> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

prizivaju neke od ključnih simbola slobodnog zidarstva!".²³⁸ Tako Hrستیć u Šosteričevom djelu pronalazi simbole masonstva poput slomljenog/nedovršenog stupa i obeliska postavljenog u središtu kruga koji simbolizira muško-ženski princip i pita se kako je bilo moguće da se jedno takvo djelo realizira: „/.../ *kako netko može prihvatiti gradnju jedne ovako velike instalacije, /.../, a da ne pita što ona znači i što sve - može značiti*“.²³⁹

Simboli su se očitavali i iz drugih dijelova zgrade pa tako neke odnos crnog portala i bijelog konstrukcijskog rastera zgrade podsjeća na klavir, igla djeluje kao dirigentski štapić ili gramofonska igla, a nadgrađe, igla i kugla zajedno čine oblik note ili da simboliziraju sunce i sunčeve zrake i sl. Maračić smatra da se pritom radi o aposteriorno našpananim asocijacijama te da bi učinkovitiji način argumentiranja bilo dokazivanje arhitekta da je: „/.../ *u artistskom dijelu posla, u vizualnoj domeni, lucidnom i duhovitom šifrom kanio naznačiti karakter ustanove /.../*“.²⁴⁰

I Škreblin dijeli mišljenje da je nepotrebno bilo objašnjavati kako igla simbolizira muški simbol, a kugla, kao njen kontrast, ženski ako je već ranije sam arhitekt instalaciju pred zgradom opravdao snom u kojem je igla iskočila iz vertikale kuće i zatreperila u kosom položaju.²⁴¹ No pretjeranim vidi brojne optužbe pa ističe da su: „/.../ *neki ogorčeni branitelji i čuvari hrvatstva pozivali za dežurnim neprijateljima: na kući su otkrili glavne državne neprijatelje - lezbe i pedere, masone čak (glasnogovornik Hrvatske zore)*“.²⁴² U sarkastičnom se tonu pita gdje su u toj priči Srbi te nastavlja: „*Doista je šteta, i te diskusije ne bi ni bilo, da je Šosterič odustao "od Kožarića"; što umjesto "umjetničke instalacije" nije posadio uvijek dobrodošli drvored, kao i pred Školom za Primjenjenu umjetnost i dizajn*“.²⁴³

²³⁸ Hrستیć, 2014, *KONTROVERZE: Muzička akademija: je li arhitekt Bandiću i nama podvalio masonsku simboliku?*, <http://www.politikaplus.com/novost/109167/muzicka-akademija-je-li-arhitekt-bandicu-i-nama-podvalio-masonsku-simboliku> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²³⁹ Hrستیć, 2014, *KONTROVERZE: Muzička akademija: je li arhitekt Bandiću i nama podvalio masonsku simboliku?*, <http://www.politikaplus.com/novost/109167/muzicka-akademija-je-li-arhitekt-bandicu-i-nama-podvalio-masonsku-simboliku> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁴⁰ Maračić, 2015, *Sunce i kiparski pot pourri*, <http://www.zarez.hr/clanci/sunce-i-kiparski-pot-pourri> (pristupljeno: 12. lipnja 2017.)

²⁴¹ Škreblin, 2014, *O Muzičkoj akademiji i arhitektonskom izrazu*, <http://www.h-alter.org/vijesti/o-muzickoj-akademiji-i-arhitektonskom-izrazu> (pregledano 10. srpnja 2017.)

²⁴² Škreblin, 2014, *O Muzičkoj akademiji i arhitektonskom izrazu*, <http://www.h-alter.org/vijesti/o-muzickoj-akademiji-i-arhitektonskom-izrazu> (pregledano 10. srpnja 2017.)

²⁴³ Škreblin, 2014, *O Muzičkoj akademiji i arhitektonskom izrazu*, <http://www.h-alter.org/vijesti/o-muzickoj-akademiji-i-arhitektonskom-izrazu> (pregledano 10. srpnja 2017.)

Mnoštvo simbolike neki smatraju dobrom karakteristikom arhitekture pa tako Marijan Hržić pozivajući se na Charlesa Jencksa ističe: „/.../ što je više tumačenja, kuća je bolja“.²⁴⁴

Žunić pak zauzima potpuno drugačiji stav pričajući o simbolizaciji i dodaje da je u svemu tome najmanje bitno pogoditi točno narativno značenje neke apstraktne instalacije, a mnogo je važniji ukupan doživljaj prostora i slika arhitekture, gledano s kontekstom povijesne podloge, ali i sa sviješću o vremenu kojem realizacija pripada.²⁴⁵

Iz drugog gledišta, kojeg zauzima Uzelac, na zgradi Muzičke akademije može se primijetiti da se radi o potpunoj promjeni koda, o vremenu povratka na praksu koja je postojala u čitavoj povijesti arhitekture, a koja je bila napuštena prije nešto manje od jednog stoljeća. Tako, prema njemu, ovu arhitekturu: „/.../ nipošto nije moguće mjeriti modernističkim mjerilom prakse nasilno razdvojenih i striktno međusobno odijeljenih različitih grana umjetnosti, a pogotovo ne modernističkim shvaćanjem ideje originalnosti i onoga što doista jest umjetnički čin i djelo“.²⁴⁶ Na taj su način svi slojevi, novi ili posvojeni, duboko i nezamjenjivo integrirani u arhitektonsku cjelinu, u njen temeljni smisao. Stoga likovni elementi, skulptura, druge vizualne umjetnosti, svjetlo, zvuk i sl. nemaju isključivo dekorativnu ulogu i ne mogu se smatrati običnom simbolizacijom, već se radi o pokrenutom procesu stvarne integracije.²⁴⁷

10.4. ZASTARJELOST KONCEPTA

Polak je 2004. godine iznio oštru kritiku cjelokupnog djela u polemičkom tekstu *Akademija ad absurdum*. Šošteričevo djelo prema njegovim riječima ne prisustvuje vremenu ni prostoru u kojem treba nastati, a zgradi osobito zamjera: „/.../ kloniranje Fabrisovog izraza retardiranim genima iz arhitekture O.M. Ungresa i zrcalećeg stakla sedamdesetih /.../“.²⁴⁸ Zastarjelom ju smatra i Pavelić koji u pomalo sarkastičnom tonu zaključuje da Muzička akademija svojom bijelom fasadom izgleda kao duh Fabrisove zgrade: „Tu je, činjenicom da

²⁴⁴ Kiš, 2014, *Okrugli stol o zgradi Muzičke akademije u Zagrebu*, <http://www.d-a-z.hr/hr/aktualna-tema/okrugli-stol-o-zgradi-muzicke-akademije-u-zagrebu.2662.html> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁴⁵ Žunić, 2014, *Provokacija kao metoda*, <http://www.matica.hr/vijenac/536/Provokacija%20kao%20metoda/> (pregledano 12. lipnja 2017.)

²⁴⁶ Šimpraga, 2014, *Transformacija povijesnog konteksta*, <http://pogledaj.to/arhitektura/transformacija-povijesnog-konteksta/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁴⁷ Šimpraga, 2014, *Transformacija povijesnog konteksta*, <http://pogledaj.to/arhitektura/transformacija-povijesnog-konteksta/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁴⁸ Polak, 2004: 18

*je svjestan da se Fabrisov udio u novoj zgradi svodi tek na odjek odjeka, na sličnu fasadu, Šostaričev projekt za mene dobro pogodio bit (na pomalo demodiran, postmoderni način, slažem se s mnogim kritičarima, ali zašto ne kad je već danas svaki izričaj legitiman pa zašto onda ne bi bio i taj)“.*²⁴⁹

I drugi stručnjaci smatraju da zgrada ne pripada današnjem vremenu pa tako i Mrduljaš napominje da Muzička akademija prije pripada šezdesetima jer je fasada baštinjena od Fabrisa, a ta je fasada pak kolažirana sa detaljima i materijalima koji pripadaju osamdesetima. Uz to, na zgradi se pojavljuju i elementi, poput šarene ovojnice na gornjem dijelu, koji pokušavaju razgovarati sa suvremenim tendencijama zbog čega Mrduljaš zaključuje da se radi o proturječnom djelu: *„Ta je kuća nekonzistentna u svojem izrazu, ona je svojevrsni Frankenstein, spoj više elementa u jednom tijelu. Naprosto mora postojati kulturni napor da se tako značajna zgrada upiše i u prostor i kontekst vremena“.*²⁵⁰

Na pitanje o dataciji zgrade bez poznavanja lokaliteta i konteksta, Rendić odgovara da u zgradi Muzičke akademije vidi jednu bezvremensku dimenziju, no da bi ju prije smjestio u osamdesete nego danas.²⁵¹

Žunić piše o „post-postmodernizmu“ i napominje kako je neobično da njegovo šarenilo u Zagreb dolazi tek u vrijeme gradnje „Bandićevih fontana“ s kakofonijom boja koje se izmjenjuju sa šarenilom cvijeća, zatim najvišim neboderom u kompleksu Strojarske sa svjetlećim koloritnim uzorkom na „pikseliziranoj“ staklenoj fasadi i naposljetku, Šostaričevom Akademijom.²⁵² Jednako tako, cjelokupno post-postmodernističko htijenje ocjenjuje neobičnim za današnje vrijeme jer: *“/.../ ova zgrada je možda novum u našoj sredini, ali je u odnosu na današnja svjetska zbivanja već i prije dovršetka postala zastarjeli koncept“.*²⁵³ Krivicu ne usmjeruje na zgradu, već ju vidi kao posljedicu sporog razvoja arhitekture: *„/.../ koja jedanaest godina od ideje pokazuje neizbježni pasatizam. /.../ Koliko god se javnost ne slagala s izgledom (točnije pojavnošću) Akademije, ona je istinita za vrijeme u kojem je osmišljena i tipična za današnjicu u kojoj Zagreb živi, za naš društveni,*

²⁴⁹ Pavelić, 2012(2012.), *O Muzičkoj akademiji, ovcama i korijenju*, [http://www.oris.hr/hr/casopis/clanak/\[21\]o-muzickoj-akademiji-ovcama-i-korijenju,389.html](http://www.oris.hr/hr/casopis/clanak/[21]o-muzickoj-akademiji-ovcama-i-korijenju,389.html) (pristupljeno: srpanj 2017)

²⁵⁰ Kiš, 2014, *Okrugli stol o zgradi Muzičke akademije u Zagrebu*, <http://www.d-a-z.hr/hr/aktualna-tema/okrugli-stol-o-zgradi-muzicke-akademije-u-zagrebu,2662.html> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁵¹ Kiš, 2014, *Okrugli stol o zgradi Muzičke akademije u Zagrebu*, <http://www.d-a-z.hr/hr/aktualna-tema/okrugli-stol-o-zgradi-muzicke-akademije-u-zagrebu,2662.html> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁵² Žunić, 2014, *Provokacija kao metoda*, <http://www.matica.hr/vijenac/536/Provokacija%20kao%20metoda/> (pregledano 12. lipnja 2017.)

²⁵³ Žunić, 2014, *Provokacija kao metoda*, <http://www.matica.hr/vijenac/536/Provokacija%20kao%20metoda/> (pregledano 12. lipnja 2017.)

socijalni i kulturni kontekst u kojemu novo još izaziva sablazan, iako to uopće nije bit problema s tom kućom. “²⁵⁴

10. 5. ARHITEKTONSKA KVALITETA

Svi su dosadašnji Šosteričevi projekti, pa tako i zgrada Muzičke akademije i preuređeni parter, izazvali različite reakcije, pozitivne, ali i negativne. Među potonjima se izdvaja kritika arhitekta Nikole Polaka koji je reagirao na dodjelu prve nagrade Milanu Šosteriču. Njegovo je mišljenje da se radi o: „/.../ neprikladnom prvonagrađenom arhitektonskom ansamblu koji ne odgovara vremenu ni prostoru u kojem nastaje“.²⁵⁵ Arhitekturu Stanka Fabrisa vidi pogrešno interpretiranom, a osuđuje i: „/.../ skupljanje umjetničkih palimpsesta u ime lažne brige za urbani prostor ispred zgrade, jer time tek bolno ističe da rješenje problema nije sadržano u arhitekturi koja se nudi“.²⁵⁶

Kritiku djela Polak ponavlja i deset godina kasnije kada još oštrije ističe svoje negativno mišljenje o djelu. Smatra da je projekt Muzičke akademije proizveo „/.../ maksimalne strukturalne i prostorne reperkusije na konstruktivnom sistemu, izgledu i krovu zgrade, ignorirajući doslovno svaku propoziciju zaštite“.²⁵⁷ Prema njegovim riječima, zgrada se nikako nije uklopila u ambijent već čineći kontrast prema ambijentu i prema samoj sebi, trima različito artikuliranim građevnim komadima, nadire u historicistički prostor poput: „/.../ parnjače s golemim dimnjakom i njezinog tendera“.²⁵⁸ Polak kritizira i arhitekta Šosteriča za kojeg tvrdi da ne pokazuje senzibilitet za zagrebački metropolski graditeljski ambijent: „Prikrivajući svoju neosjetljivost na zatečenu morfologiju i temporalnost iza rigidnijih zasada moderne, on do granica averzije teži bezuvjetnom samoisticanju. Od granitno-staklene Elektre s neprimjerenim ulazom na uglu, preko Petrinjske s nedopustivim formalističkim

²⁵⁴ Žunić, 2014, *Provokacija kao metoda*, <http://www.matica.hr/vijenac/536/Provokacija%20kao%20metoda/> (pregledano 12. lipnja 2017.)

²⁵⁵ Polak, 2004: 17

²⁵⁶ Polak, 2004: 17

²⁵⁷ Polak, 2014, *Frankenstein i moderni Prometej*, <http://polak.hr/frankenstein-i-moderni-prometej/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁵⁸ Polak, 2014, *Frankenstein i moderni Prometej*, <http://polak.hr/frankenstein-i-moderni-prometej/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

*nasiljem nad tlocrtima, do histeričnog krešenda MA sve podređuje signaturi – kući s potpisom. Čineći to samo zato jer može, bez imalo poniznosti“.*²⁵⁹

Diana Magdić u suvremenoj Šosteričevoj interpretaciji nesumnjivo vidi hommage Fabrisu u nizu projektantskih detalja, no za novu zgradu ističe da ne poštuje sasvim srž originalnog autorskog koncepta te da je: „/.../ zgrada pompozna, nametljiva /.../, a opet nedovoljno snažna“.²⁶⁰

Kao „preprojektiranu“ vidi ju i Škreblin koji objašnjava da je Šosterič nužno, prihvaćajući propozicije o zaštiti Fabrisove zgrade, pretjerao volumenom. Zgradu smatra djelom autorskog ega, no istovremeno odaje i počast inzistiranju na slobodi vlastitog izraza: „/.../ zašto ne demonstrirati što autorski ego, uprkos svemu, može proizvesti? /.../ ali Šosteriću prije svega valja zahvaliti da je inzistirao na slobodi "vlastitog izraza" i – na ovim prostorima - još uvijek neprihvaćenog moderniteta“.²⁶¹

Maroje Mrduljaš ju, naprotiv, smatra zastarjelom i nekonzistentnom u svojem izrazu zbog čega zaključuje da zgrada Muzičke akademije ne pripada dobroj arhitekturi.²⁶²

Da se radi o lošoj interpolaciji misli i Hrستیć čak i kad zanemari postojanje očitih masonskih simbola na zgradi u njezinom okruženju. Napominje da se zgrada ne može i ne smije promatrati sama za sebe i da dobra interpolacija mora komunicirati s arhitekturom u koju se useljava, a slučaj u kojem interpolacija nadjača, pa i vizualno pregazi sve oko sebe na arhitektonski i urbanistički najvrijednijem dijelu Zagreba, za njega je zločin.²⁶³

Pričajući o gubitku smisla arhitekture za umjetničkim oblikovanjem, književnik Dražen Katunarić među arhitektonskim promašajima navodi i Muzičku akademiju koju uspoređuje sa „velikim bijelim računalom preko kojeg su prebačeni šal i kapa benetonovskih boja“.²⁶⁴ Interpolaciju Muzičke akademije nikako ne smatra umjetnošću, već alibijem za devastaciju:

²⁵⁹ Polak, 2014, *Frankenstein i moderni Prometej*, <http://polak.hr/frankenstein-i-moderni-prometej/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁶⁰ Magdić, 2013, *Pompozno, blisko kiču i nedovoljno snažno*, <http://pogledaj.to/arhitektura/pompozno-blisko-kicu-i-nedovoljno-snazno/> (pristupljeno: 13. lipnja 2017.)

²⁶¹ Škreblin, 2014, *O Muzičkoj akademiji i arhitektonskom izrazu*, <http://www.h-alter.org/vijesti/o-muzickoj-akademiji-i-arhitektonskom-izrazu> (pregledano 10. srpnja 2017.)

²⁶² Kiš, 2014, *Okrugli stol o zgradi Muzičke akademije u Zagrebu*, <http://www.d-a-z.hr/hr/aktualna-tema/okrugli-stol-o-zgradi-muzicke-akademije-u-zagrebu.2662.html> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁶³ Hrستیć, 2014, KONTROVERZE: Muzička akademija: je li arhitekt Bandiću i nama podvalio masonsku simboliku?, <http://www.politikaplus.com/novost/109167/muzicka-akademija-je-li-arhitekt-bandicu-i-nama-podvalio-masonsku-simboliku> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁶⁴ Tunjić, 2015, *Barbarogenij je junak našeg doba*, <http://www.matica.hr/vijenac/547/barbarogenij-je-junak-naseg-doba-24172/> (pristupljeno: srpanj 2017.)

„Posađeno drveće ispred sjevernog krila Muzeja za umjetnost i obrt, Bolléova remek-djela, tomu i služi, jer je arhitekt računao da ga s vremenom nećemo moći ni vidjeti od krošnji stabala. Gledat ćemo u njegov špic i kuglu i nadgrobni crni okvir od plastike, za koje samo on misli da je umjetnost, a ne nametljiv način okupacije prostora“.²⁶⁵

Drugi pak kritičari, poput arhitekta Saše Randića, u Muzičkoj akademiji vide arhitekturu koja ima osobnost. Iako Randić priznaje da mu je po senzibilitetu bliži drugonagrađeni Franićev rad, odaje počast Šosteričevom naporu i napominje da je dobro što zgrada ne nastoji biti previše neutralna i prefunkcionalna te što ima skulturalne elemente ispred ulaza.²⁶⁶

I Hrzić hvali Šosterića kao arhitekta i ističe da bi rijetko tko savladao tako zahtjevan program, a zgradu ocjenjuje dobrom arhitekturom: *"Mnogo ovisi i o različitim vizurama. Primjerice, kad dolazite iz Frankopanske, od crkve Svetog Vinka, prvo se vidi dio sunca, pa taj štap, i tek je onda kuća u drugom planu, i to izgleda dobro, kao i kad se dolazi iz Masarykove"*.²⁶⁷

Pitanjem koliko zgrada Akademije pokazuje: *„/.../ stvarno stanje današnje zagrebačke strukovne ideologije te reflektira li išta od aktualnih svjetskih trendova u domeni interpolacijske arhitekture“*, bavi se Žunić koji zaključuje da je Muzička akademija: *„/.../ provokativna intelektualna reakcija na naš zagrebački milje, vrijeme kaotičnih pluraliteta u gradnji, netransparentnosti značenja (i odluka)"*.²⁶⁸ Smatra da se od novog vremena ne očekuje konvencionalnost i mirnoća, već umjetnički bunt kojeg Šosteričeva zgrada posjeduje.²⁶⁹

Uzelac zgradu Akademije proglašava, uz školsku (i gradsku) dvoranu i gornji Trg u Krku Idisa Turata, najznačajnijim djelom hrvatske arhitekture početka 21. stoljeća. Ističe da u oba primjera arhitektura intenzivno komunicira i transformira povijesni kontekst te da se radi o: *„/.../ iznimno dobro projektiranom, neobično slojevitom i po značenju bogatom djelu, koje u cjelini vrlo uspješno razrješuje teške i gotovo nerješive zadaće (pre)opširnog programa i*

²⁶⁵ Tunjić, 2015, *Barbarogenij je junak našeg doba*, <http://www.matica.hr/vijenac/547/barbarogenij-je-junak-naseg-doba-24172/> (pristupljeno: srpanj 2017).

²⁶⁶ Kiš, 2014, *Okrugli stol o zgradi Muzičke akademije u Zagrebu*, <http://www.d-a-z.hr/hr/aktualna-tema/okrugli-stol-o-zgradi-muzicke-akademije-u-zagrebu,2662.html> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁶⁷ Kiš, 2014, *Okrugli stol o zgradi Muzičke akademije u Zagrebu*, <http://www.d-a-z.hr/hr/aktualna-tema/okrugli-stol-o-zgradi-muzicke-akademije-u-zagrebu,2662.html> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁶⁸ Žunić, 2014, *Provokacija kao metoda*, <http://www.matica.hr/vijenac/536/Provokacija%20kao%20metoda/> (pregledano 12. lipnja 2017.)

²⁶⁹ Žunić, 2014, *Provokacija kao metoda*, <http://www.matica.hr/vijenac/536/Provokacija%20kao%20metoda/> (pregledano 12. lipnja 2017.)

teške i višestruko osjetljive lokacije“.²⁷⁰ Stoga djelo Milana Šosterića vidi kao veliki i značajan prilog našeg vremena dovršenju toga zapuštenog gradskog ugla.²⁷¹

Povjesničar umjetnosti i profesor na Likovnoj akademiji, Enes Quien daje pohvalu arhitektu Šosteriću jer je do u detalje profesionalno izvršio projekt: „*Svi običeni i iskušani arhitektonski elementi pomno su prostudirani s funkcionalnoga stanovišta, i u tom smislu, besprijekorni /.../*“.²⁷² U zgradi zamjećuje jedinstven izgled koji je u dosluhu sa suvremenim arhitektonskim stremljenima, čak i kada na mjestima djeluje kičasto i predekorativno. Zgrada Zagrebu daje prepoznatljivu vizuru, dobro se uklopila i stoga procjenjuje da se radi o kvalitetnoj interpolaciji koja je svakako puno bolji interpolacijski nadomjestak na mjestu bivšega Ferimporta.²⁷³ Quien osobito ističe zadovoljstvo studenata i profesora uvjetima za rad i mogućnostima za vježbanje i razvoj.²⁷⁴

²⁷⁰ Šimpraga, 2014, Transformacija povijesnog konteksta, <http://pogledaj.to/arhitektura/transformacija-povijesnog-konteksta/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁷¹ Šimpraga, 2014, Transformacija povijesnog konteksta, <http://pogledaj.to/arhitektura/transformacija-povijesnog-konteksta/> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁷² Quien, 2015, Polarizirajuće interpretacije, <http://www.zarez.hr/clanci/polarizirajuce-interpretacije> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁷³ Quien, 2015, Polarizirajuće interpretacije, <http://www.zarez.hr/clanci/polarizirajuce-interpretacije> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

²⁷⁴ Quien, 2015, Polarizirajuće interpretacije, <http://www.zarez.hr/clanci/polarizirajuce-interpretacije> (pristupljeno: 10. srpnja 2017.)

11. ZAKLJUČAK

Zgrada Muzičke akademije funkcijom se uklopila i potpuno zaokružila trg kojeg obilježava javni karakter. Smještanjem programa unutar jedne zgrade, studentima i profesorima značajno je olakšan rad, a novim visokokvalitetnim prostorom i opremom, Akademija je postala poželjna destinacija za studij i rad. Sve je to ostvareno na parceli jednog od najljepših zagrebačkih trgova.

Parcela je prilikom raspisivanja natječaja donosila velike probleme vezane uz uvjet očuvanja tada postojeće zgrade Ferimporta, ograničenih dimenzija u tlocrtu i preveliku buku uzrokovanu prometom. Prema mom mišljenju, arhitekt Milan Šosterič uspješno je doskočio njihovom otklanjanju. Osobita je pažnja posvećena zaštiti od buke i stvaranju povoljnih uvjeta za nesmetano odvijanje nastave i pratećih sadržaja. Površina je povećana boljim iskorištenjem podzemnih etaža, a Fabrisova zgrada kreativno je očuvana. Kontrastnim se interpoliranjem Muzička akademija istaknula u bogatom historicističkom okružju s kojima istovremeno uspostavlja dijalog putem boje, strukture, otvora, kao i visinom i dimenzijama.

Iako je Fabrisova zgrada stjecajem okolnosti srušena, njezin je duh očuvan zadržavanjem istih proporcija i strukture, a upotrebom simboličkih naglasaka evocira se vrijeme u kojem je zgrada nastala. Šosterič je tijekom projektiranja ostao dosljedan svom izražaju i neraskidno povezao arhitekturu i likovno oblikovanje.

Takozvani rizalit izvodi izvlačenjem rastera Fabrisove zgrade i smješta ga u ravninu s rizalitom zgrade Muzeja za umjetnost i obrt. Tim postupkom domišljato ostvaruje vezu sa zgradom štićenom natječajem, ali i neposrednim okružjem. Crni se rizalit nalazi u kontrastu s bijelom zgradom, a sve je upotpunjeno nadgrađem u duginom spektru. Zbog zadovoljenja zahtjeva Škole za primijenjenu umjetnost i dizajn, naknadno je iz duginog spektra izdvojen raspon od žute do crvene boje te se u sredinu ovojnice smješta zelena i plava boja. Čini mi se da se to povoljno odrazilo na ukupan dojam zgrade koja se time još više nadovezuje na nebo kojim Trg Republike Hrvatske obiluje, a ako se promatrač pomakne nešto više prema zgradi HNK dolazi do dodatnog stapanja zelene boje sa ovojnice i travnate površine (Slika 19). U toj vizuri, u određena godišnja doba, sudjeluje i uređeni cvjetnjak koji unosi izbačene tople boje, crvenu i narančastu.

Topla narančasta boja javlja se i u obliku kugle oko koje su se lomila koplja. Pomalo nesmotreno Šosterič ispred zgrade Muzučke akademije zamišlja Kožarićevo Prizemljeno sunce želeći ga vratiti na područje na kojem je prvotno bilo postavljeno, neuzimajući u obzir želje autora i konotacije koje je skulptura, trenutno smještena u Bogovićevoj ulici, naknadno dobila. Nakon što je Kožarić odbio predloženu ideju, Šosterič ostaje pri svom naumu i kuglu izvodi u različitom materijalu od Kožarićeve bročane, mijenja dimenzije i farba ju u narančasto. Kugla se nalazi u podnožju visoke nakošene igle koja svojim sjajem privlači pozornost i topografski upućuje na Muzičku akademiju, ali i uspostavlja ravnotežu u prostoru. Ono što mi se pritom čini nepotrebnim je gomila simbola koji se pripisuju navedenim likovnim elementima, a neki od njih su potekli od samog autora.

Smatram da likovno oblikovanje upotpunjuje zgradu i stvara ravnotežu i naglasak u prostoru, a zgrada Muzičke akademije ujedno dobiva osobnost i prestaje biti bezlična popuna praznog prostora što je bila sudbina zgrade Ferimporta. Svi su dijelovi međusobno povezani i slažu se poput komadića Puzzli, no u sliku uključuju i ostatak trga iz čega se može očitati arhitektonska i likovna kvaliteta djela. Na kraju može se zaključiti da je interpolacijom Muzičke akademije, Zagreb dobio prepoznatljivu znamenitost koja se sve više uklapa u svijest javnosti i izaziva pozitivnu recepciju.

PRILOZI

Prilog 1. Vremenska linija interpoliranja zgrade Muzičke akademije (Izvor: Prema podacima arhitekta Milana Šosterića)

- Državni anonimni i pozivni natječaj
 - Početak: 14. 11. 2003.
 - Odluka žirija: 26. 3. 2004.
- Idejni projekt za zgradu i pripadajuće dijelove trga i prilaza Gjura Deželića
 - Ugovoreno sa Muzičkom akademijom, Sveučilištem i Ministarstvom znanosti, obrazovanja i športa: 13. 3. 2005.
 - Dopuna ugovoru (povećana površina za 22%): 11. 6. 2008.
- Lokacijska dozvola:
 - Izdana: 18. 10. 2008.
 - Pravomoćna: 16. 9. 2008.
- Građevinska dozvola za zgradu:
 - Izdana: 13. 5. 2008.
 - Pravomoćna: 16. 9. 2008.
 - Građenje počelo: lipanj 2009.
- Glavni i izvedbeni projekt za povećani obim rekonstrukcije postojeće zgrade „Ferimport“
 - Potpisan: 21. 9. 2011.
- Potvrda za građenje
 - Izdana: 27. 12. 2011.
- Uporabna dozvola za zgradu (bez koncertne dvorane) – 1. etapa
 - Izdana: 29. 9. 2014.
- Uporabna dozvola za koncertnu dvoranu – 2. etapa
 - Izdana: 20. 10. 2015.
- Uporabna dozvola za sekcijiska vrata gosp. dvorišta – 2. etapa
 - Izdana: 29. 9. 2015.
- Glavni i izvedbeni projekt pripadajućeg dijela trga Maršala Tita/Republike Hrvatske i Prilaza Gjura Deželića

- Ugovoreno sa Gradom Zagrebom: 23. 5. 2013.
- Uporabna dozvola izdana: 5. 9. 2014.

Prilog 2. Sudionici u izradi projekata za zgradu i pripadajuće javne površine (Izvor: Prema podacima arhitekta Milana Šosterića)

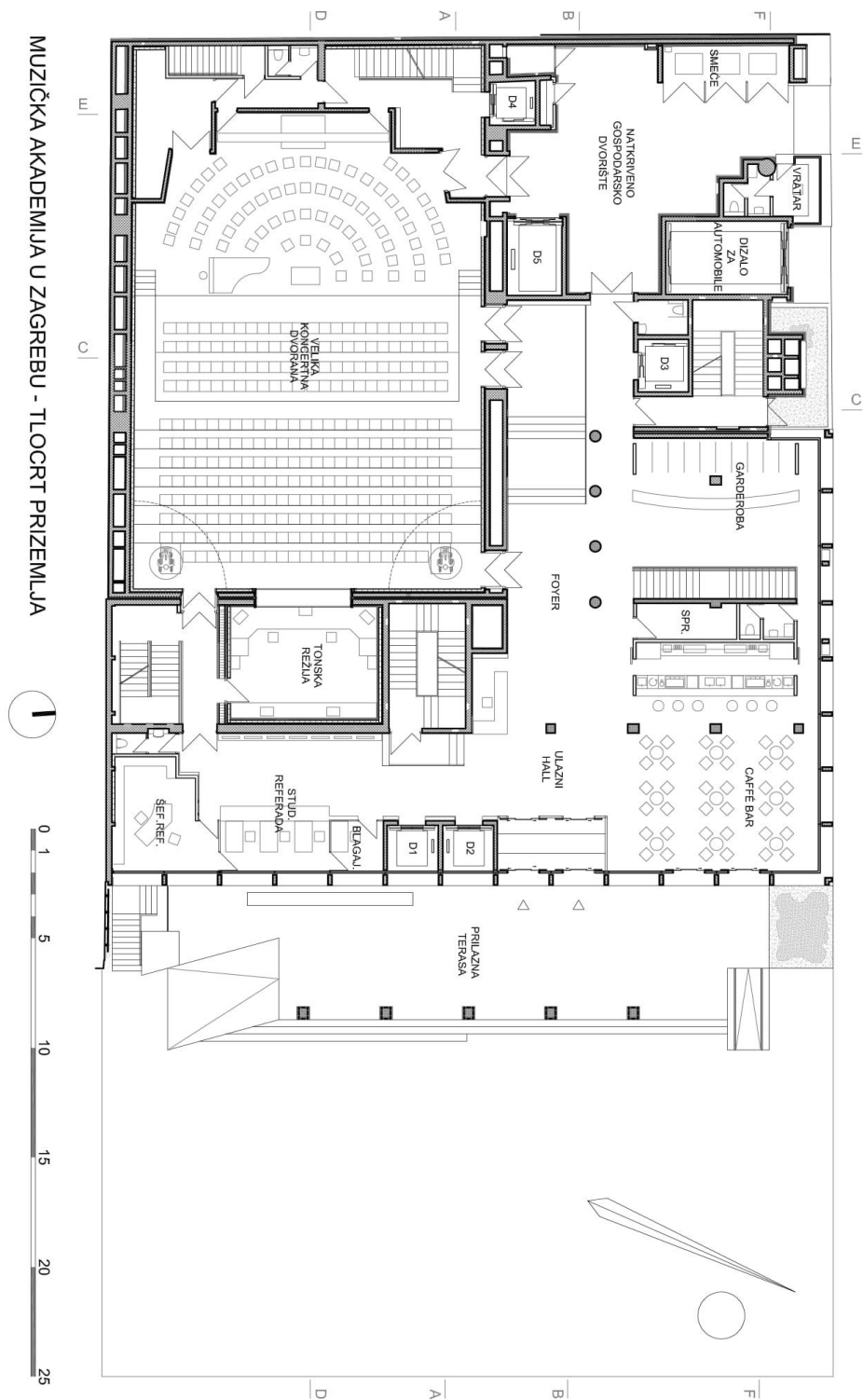
- Natječajni projekt
 - Autor: Milan Šosterić, dipl. ing. arh.
 - Konzultant: prof. Ante Vulin, dipl. ing. arh. - funkcija
 - Suradnici:
 - Dario Brkljačić, dipl. ing. arh.; Ranko Lukas, dipl. ing. arh., Nada Bralić, dipl. ing. arh. – svi arhitektura
 - Zrinka Miletić, dipl. ing. arh. – prostorni prikazi
 - Dora Bilić, dipl. diz., Tina Müller, dipl. diz. – grafička obrada pročelja
 - Branislav Škoro, dipl. ing. građ. - konstrukcija
 - Simo Svirčev, dipl. ing. građ. – zaštita građ. jame
 - Edin Karamahmedović, dipl. ing. elekt. – tehnologija dvorane pratećih sadržaja i studija
 - Petar Josipovski, dipl. ing. stroj. – grijanje, klimatizacija i ventilacija
 - Erol Čičić, dipl. ing. elekt. – elektroenergetsko napajanje
 - Nikola Cindrić, dipl. ing. stroj. – dizala
 - Slobodan Đurković, dipl. ing. prom. – promet
- Idejni, glavni i izvedbeni projekt (od 2005. do 2010.)
 - Glavni projektant: Milan Šosterić
 - Arhitektura: Ranko Lukas, Tea Rister, Nada Bralić, Mihail Gavrilov, Marin Mendeš, Oliver Bosanac, Krešo Pelin, Branko Čučković
 - Statika: Branislav Škoro i sur.
 - Električna: Erol Čičić i sur.
 - Klimatizacija i grijanje: Ivan Vuković i sur.

- Vodovod i klimatizacija: Ivan Keglević i sur.
- Sprinkler instalacija: Josip Beković i sur.
- Vertikalni transport: Nikola Cindrić i sur.
- Akustika prostora: Hrvoje Domitrović, Ivan Stamać, Kristijan Jambrošić i sur.
- Protupožarna zaštita: Milan Carević
- Građevinska jama: Simo Svirčev i sur.
- Zaštita od buke: Ranko Keindl i sur.
- Audio-video sustav: Edin Karamehmedović i sur.
- Promet: Slobodan Đurković
- Podizne platforme i valjci akustične dvorane: Davor Derniković i sur.
- Hortikultura: Boris Liović
- Trafostanica: Antun Mateljan
- Statika ovojnice: Slaven Novinc i sur.

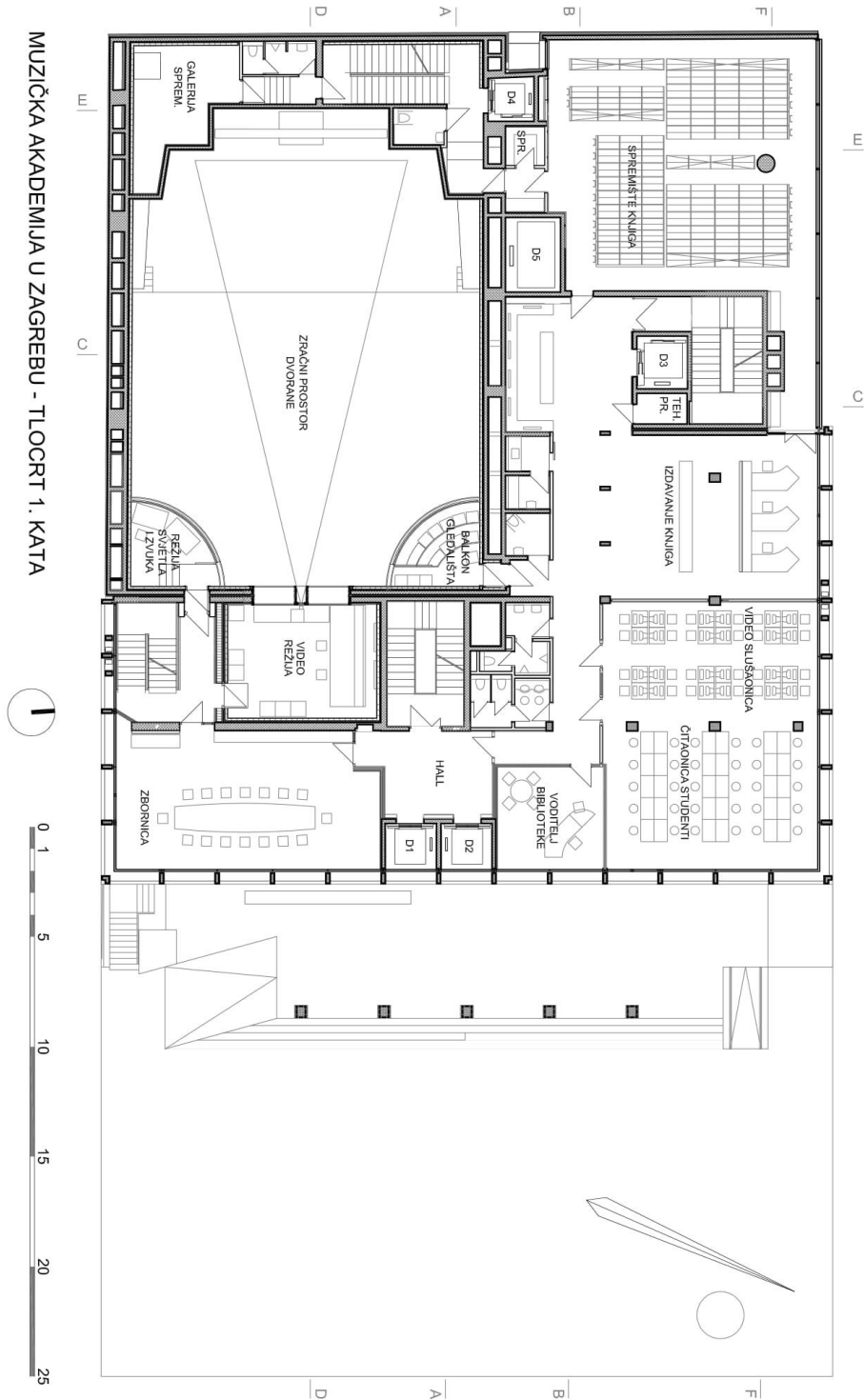
Suradnici na projektima pojačane rekonstrukcije zgrade i pripadajućih dijelova Trga
Republike Hrvatske i Prilaza Gjure Deželića

- Glavni i izvedbeni projekti (zgrada)
 - Glavni projektant: Milan Šosterić
 - Arhitektura zgrade: Danijel Uršić
 - Ostali komplementarni projekti: isti kao do 2010.
- Glavni i izvedbeni projekti (Trg i Prilaz)
 - Glavni projektant: Milan Šosterić
 - Arhitektura: Danijel Uršić
 - Rasvjeta: Antun Mateljan i sur.
 - Plin: Irena Brešker
 - Javne površine i promet: Mirko Franović, Miroslav Sejbal
 - Statika igle: Slaven Novinc i sur.

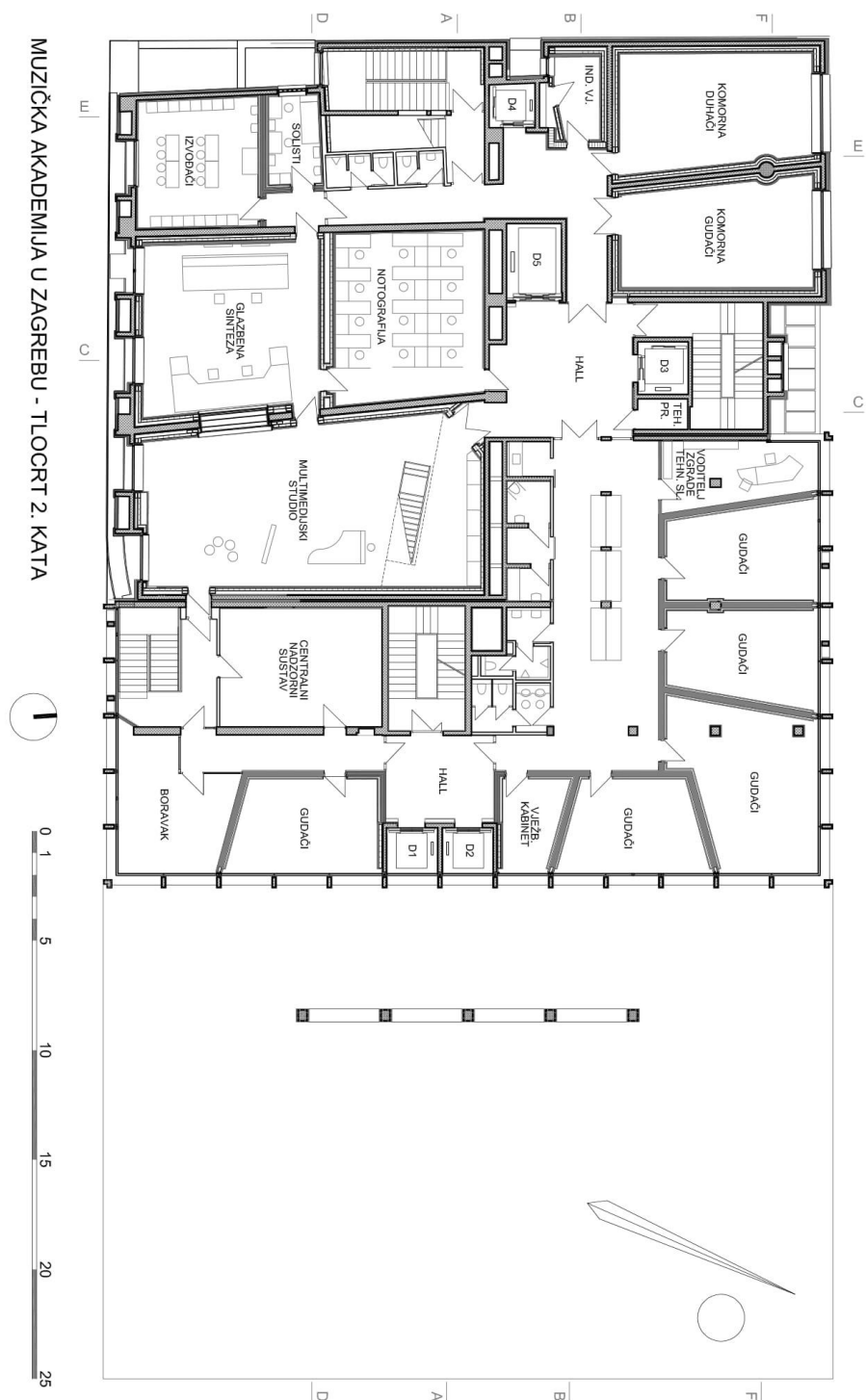
Prilog 3. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt prizemlja (Izvor: Milan Šosterič)

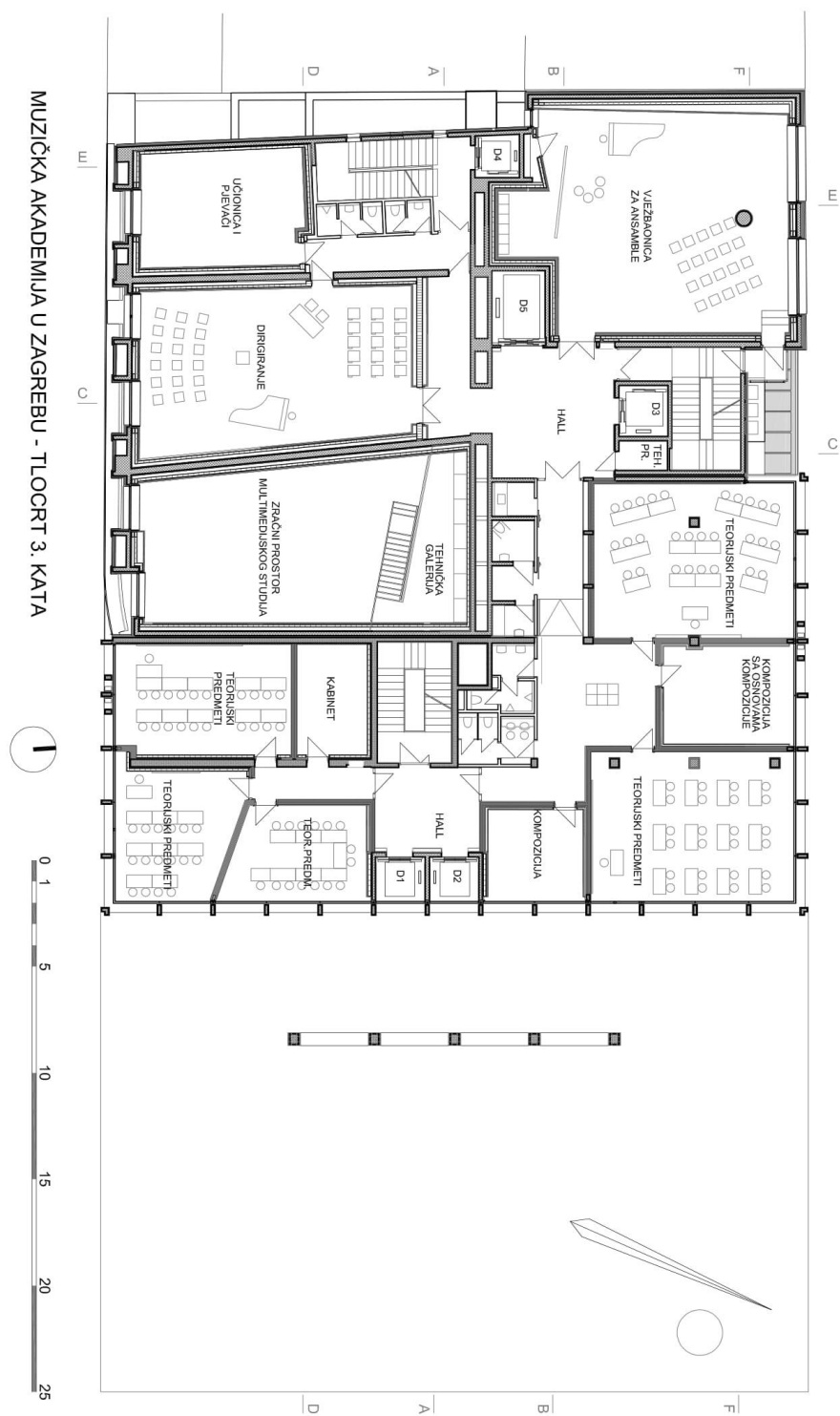
Prilog 4. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt 1. kata (Izvor: Milan Šosterič)

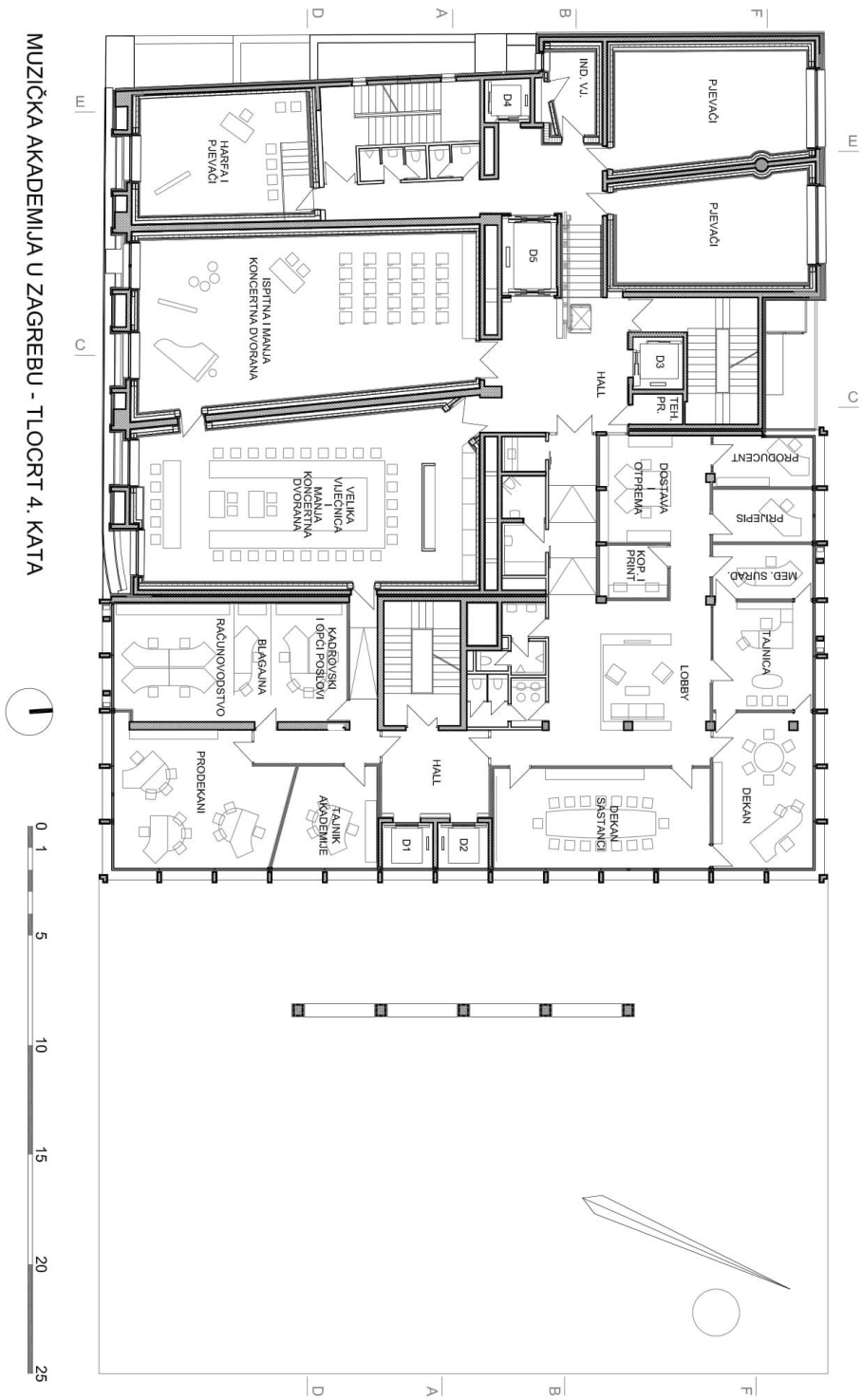
Prilog 5. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt 2. kata (Izvor: Milan Šosterič)

Prilog 6. Muzička akademija – tlocrt 3. kata (Izvor: Milan Šosterič)

Prilog 7. Muzička akademija – tlocrt 4. kata (Izvor: Milan Šosterič)

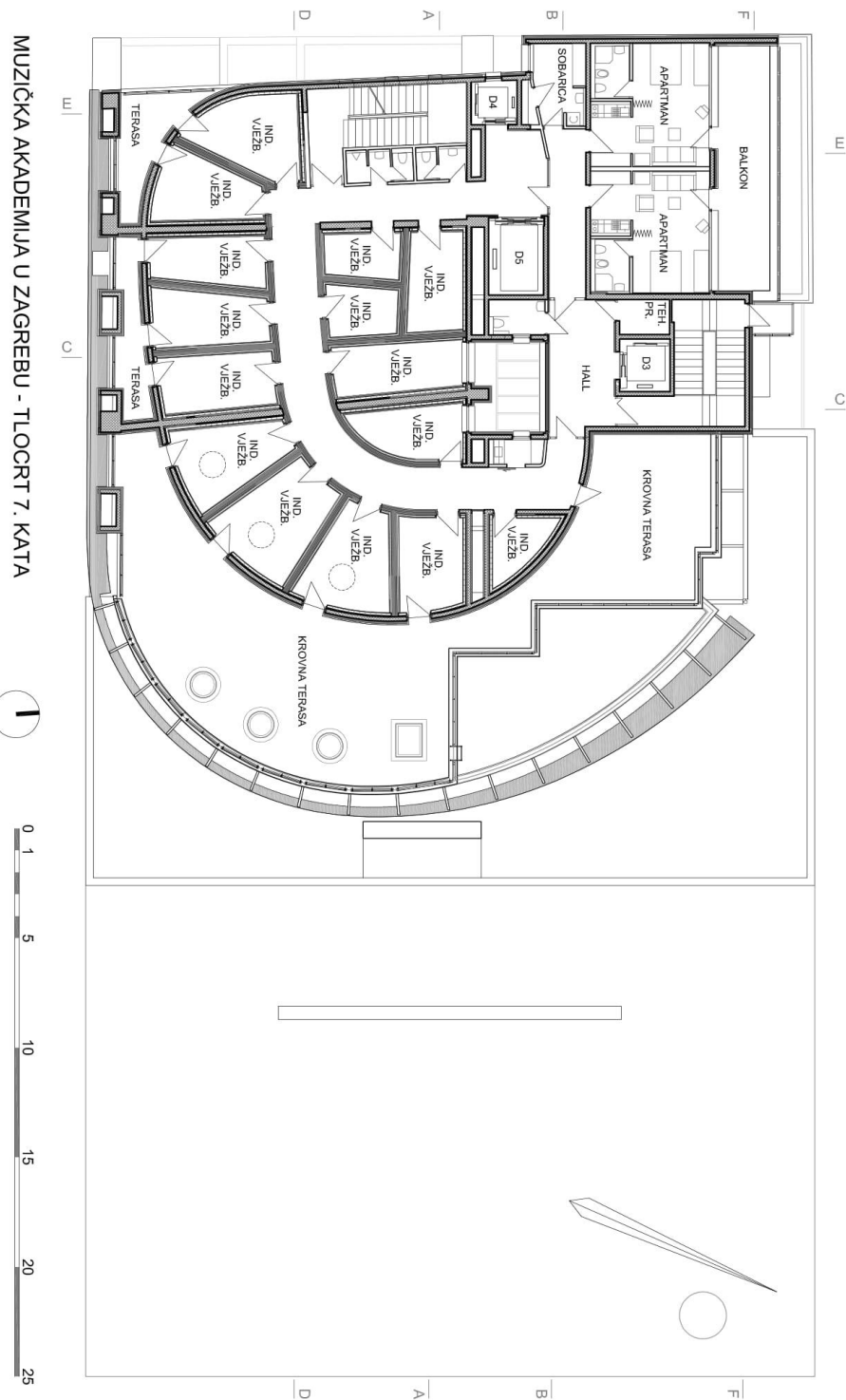
Prilog 8. Muzička akademija – tlocrt 5. kata (Izvor: Milan Šosterič)

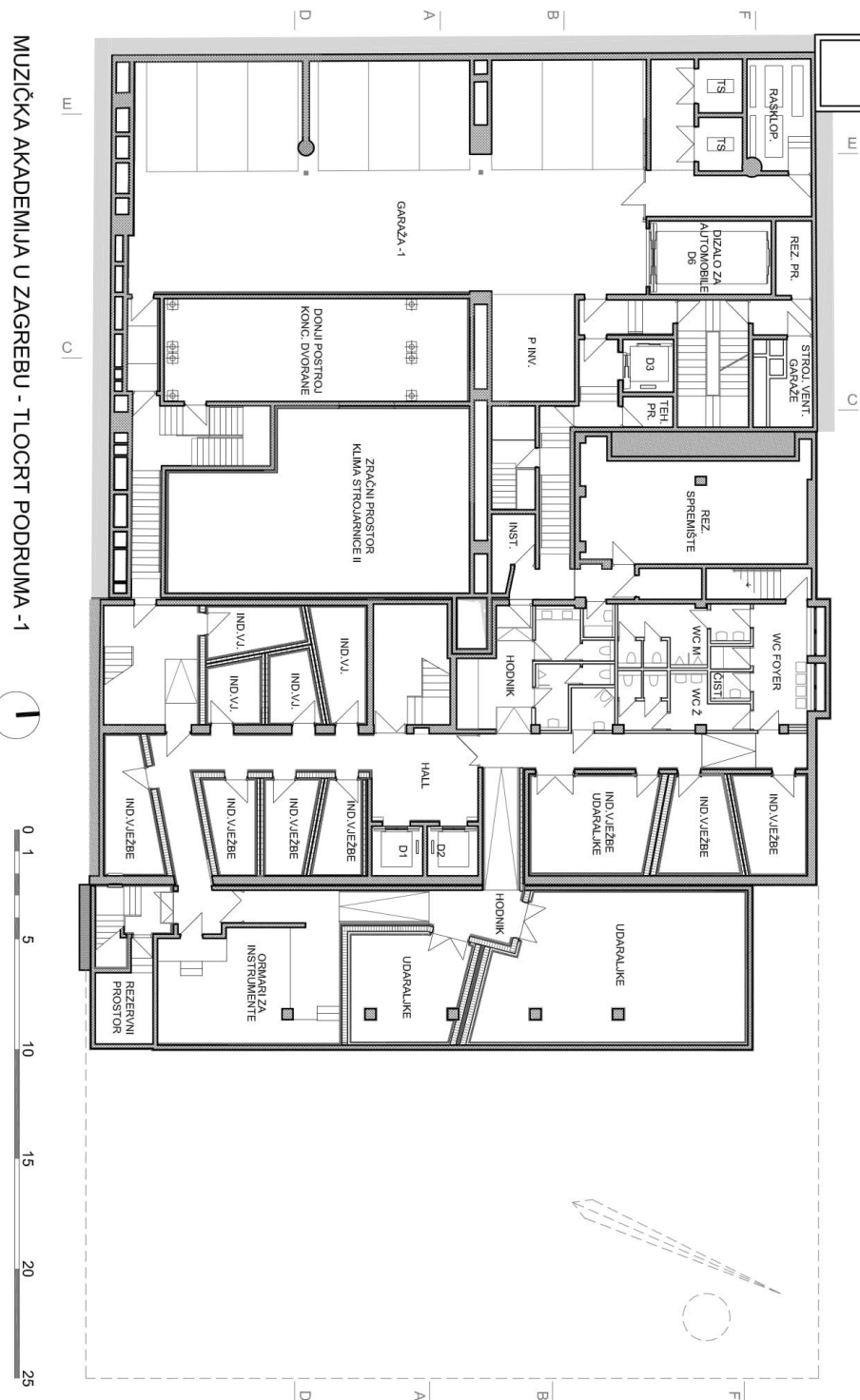
Prilog 9. Muzička akademija – tlocrt 6. kata (Izvor: Milan Šosterič)

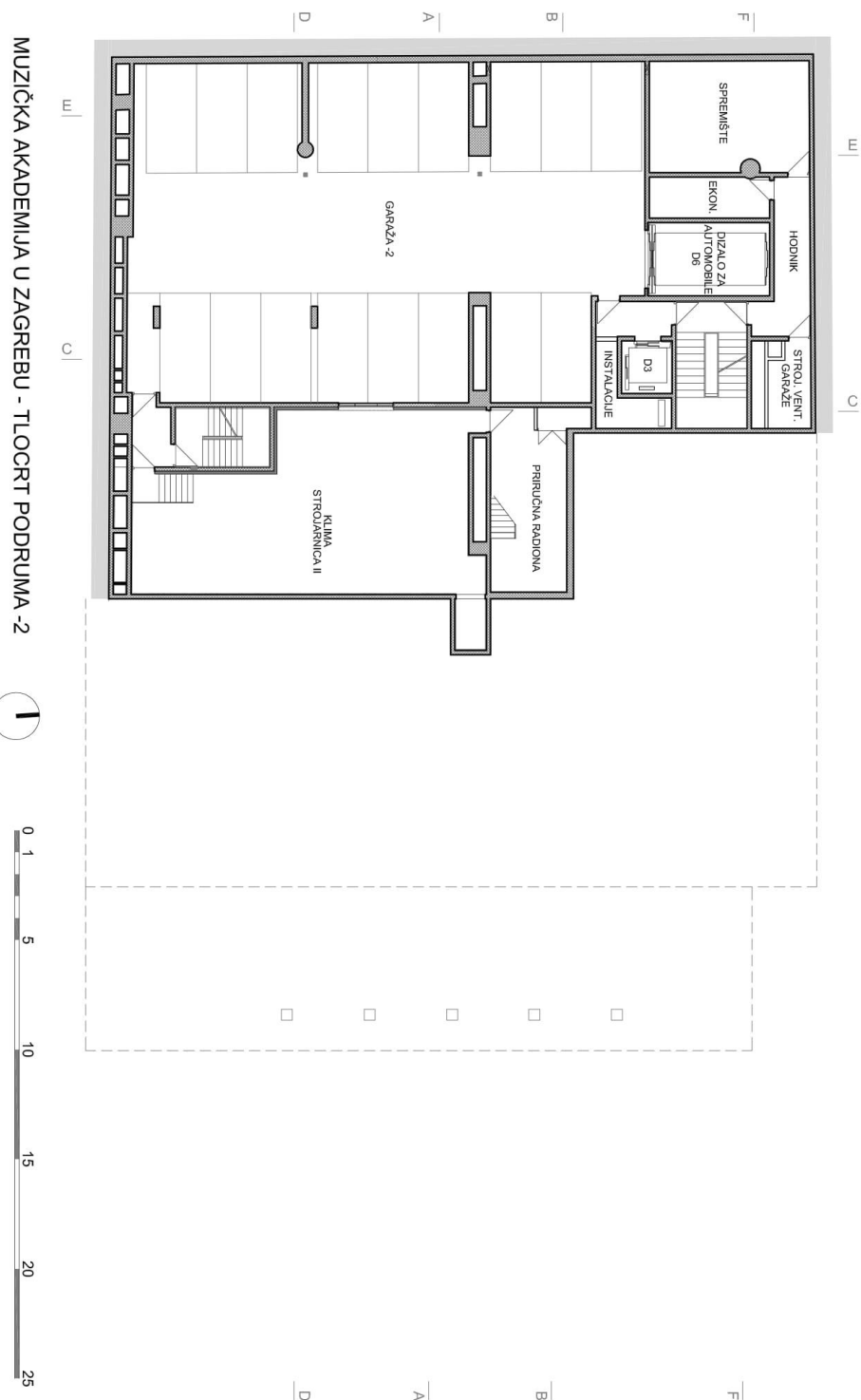
Prilog 10. Muzička akademija – tlocrt 7. kata (Izvor: Milan Šosterič)

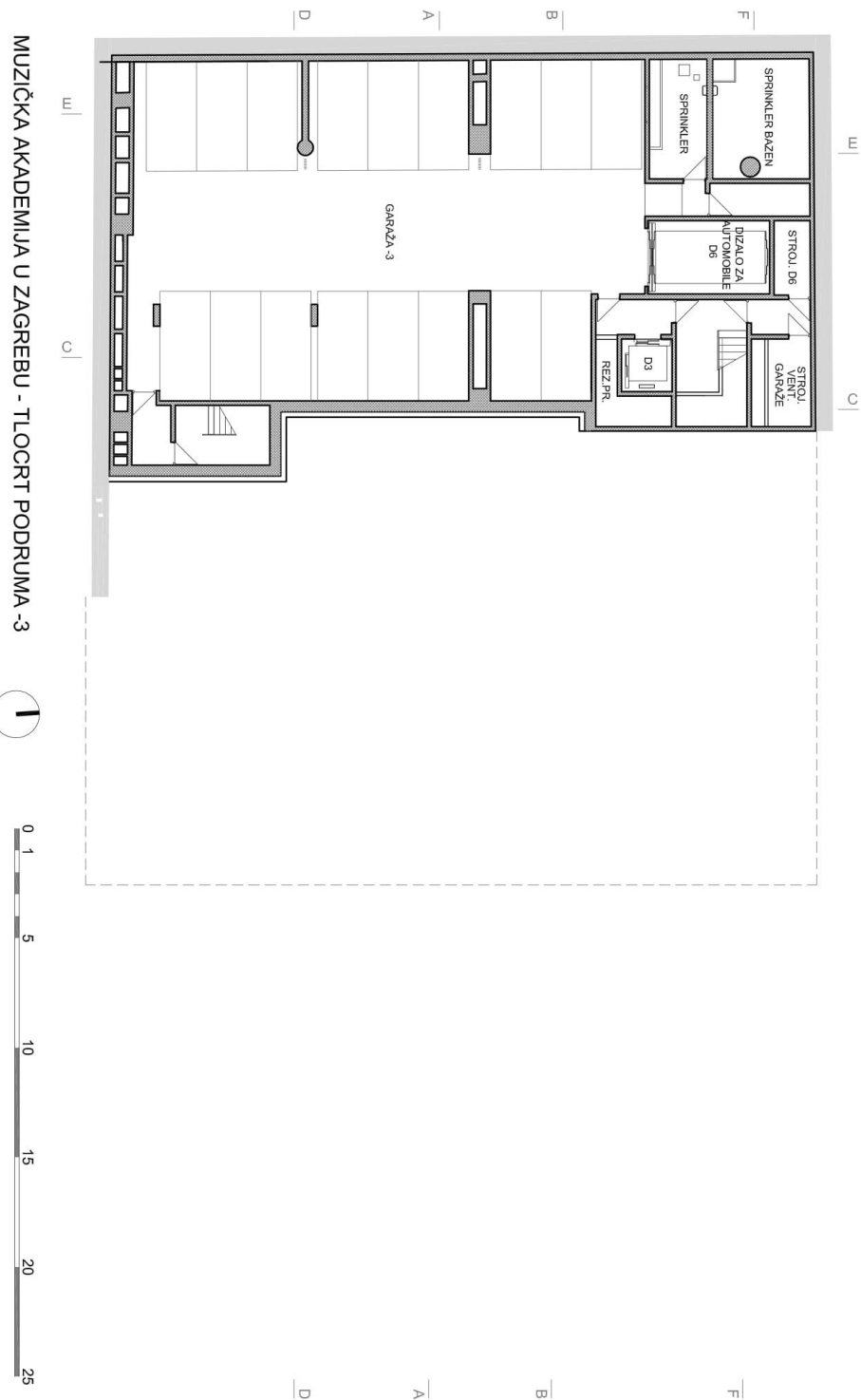
Prilog 11. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt podruma -1 (Izvor: Milan Šosterič)

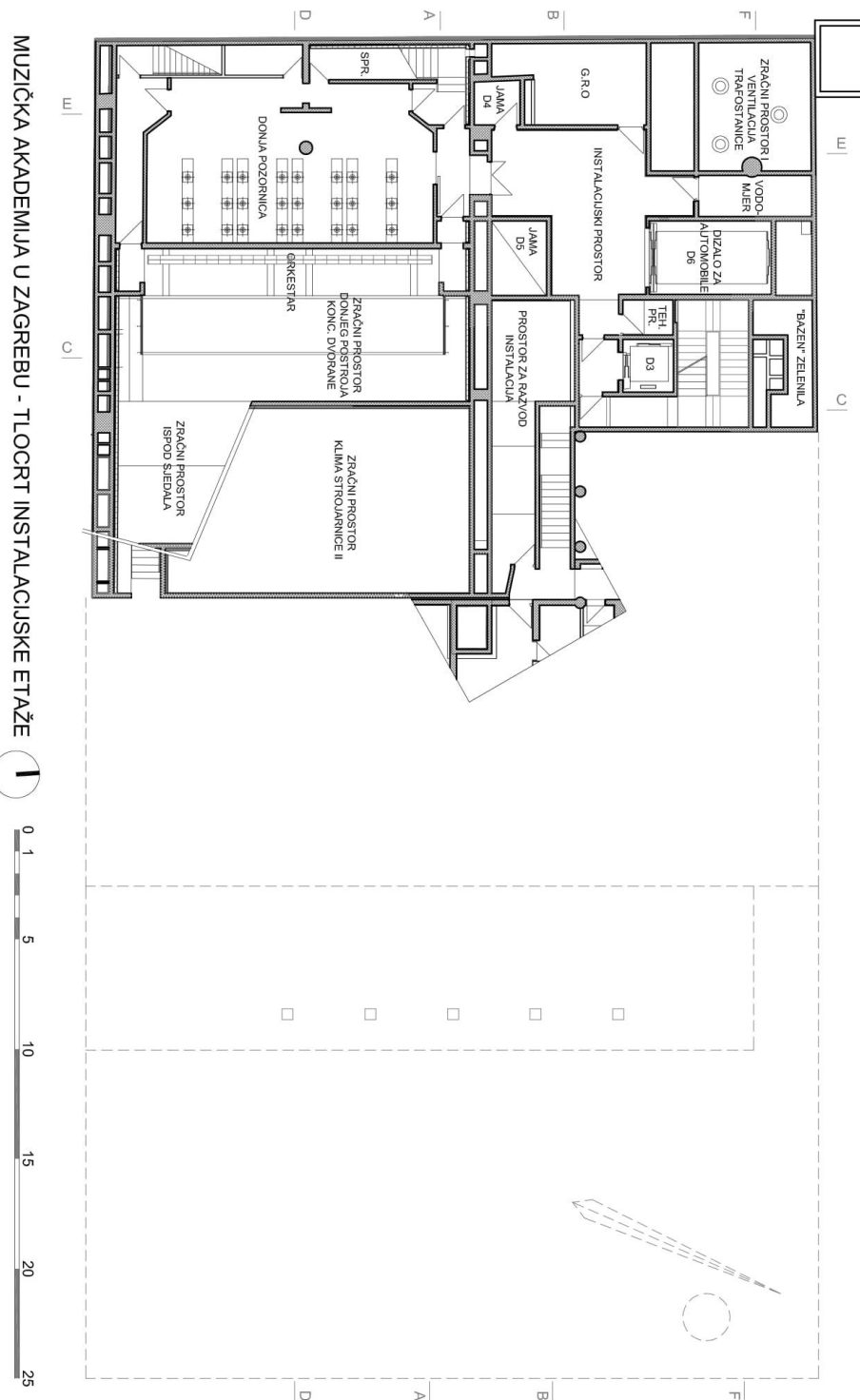
Prilog 12. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt podruma -2 (Izvor: Milan Šosterič)

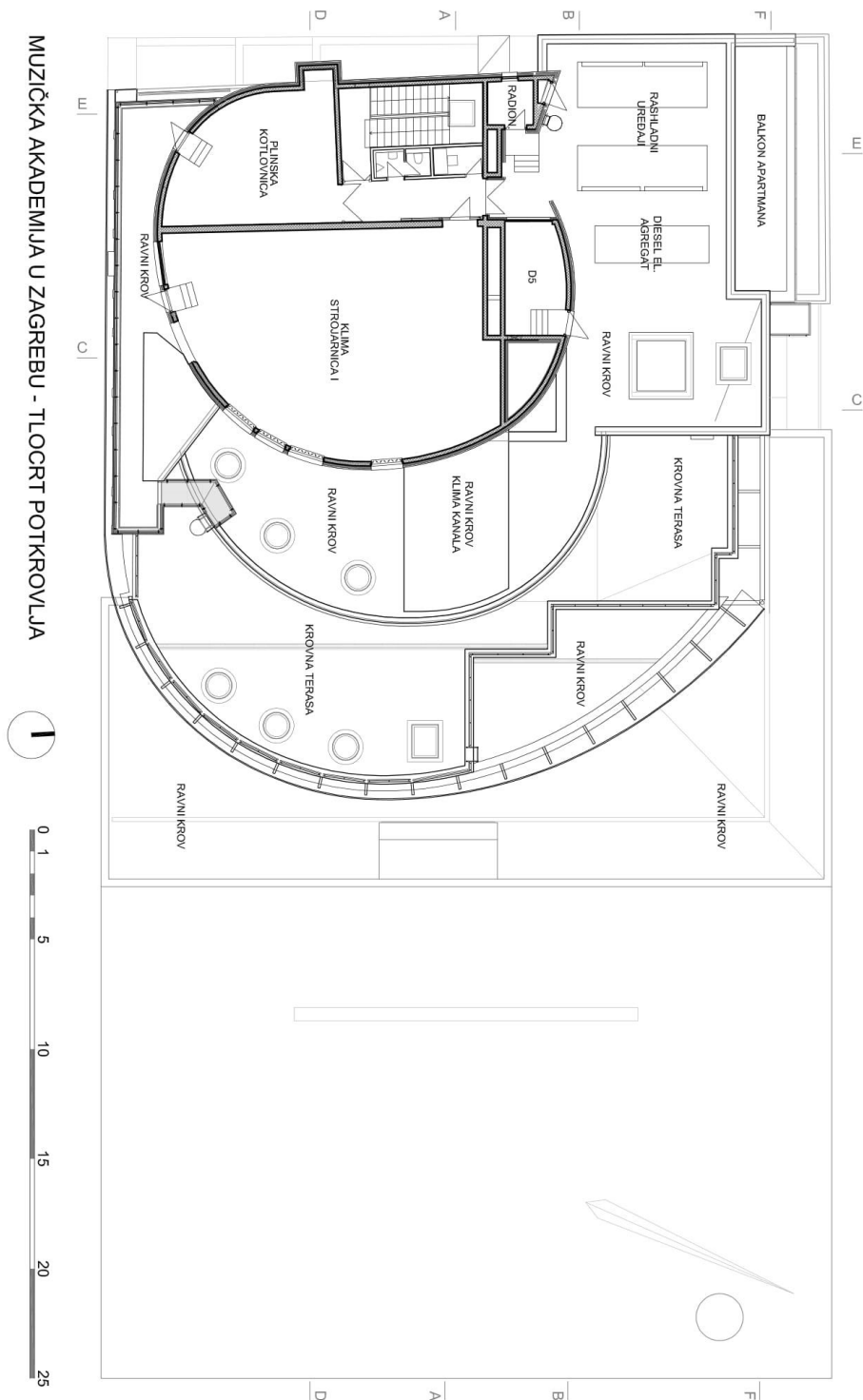
Prilog 13. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt podruma -3 (Izvor: Milan Šosterič)

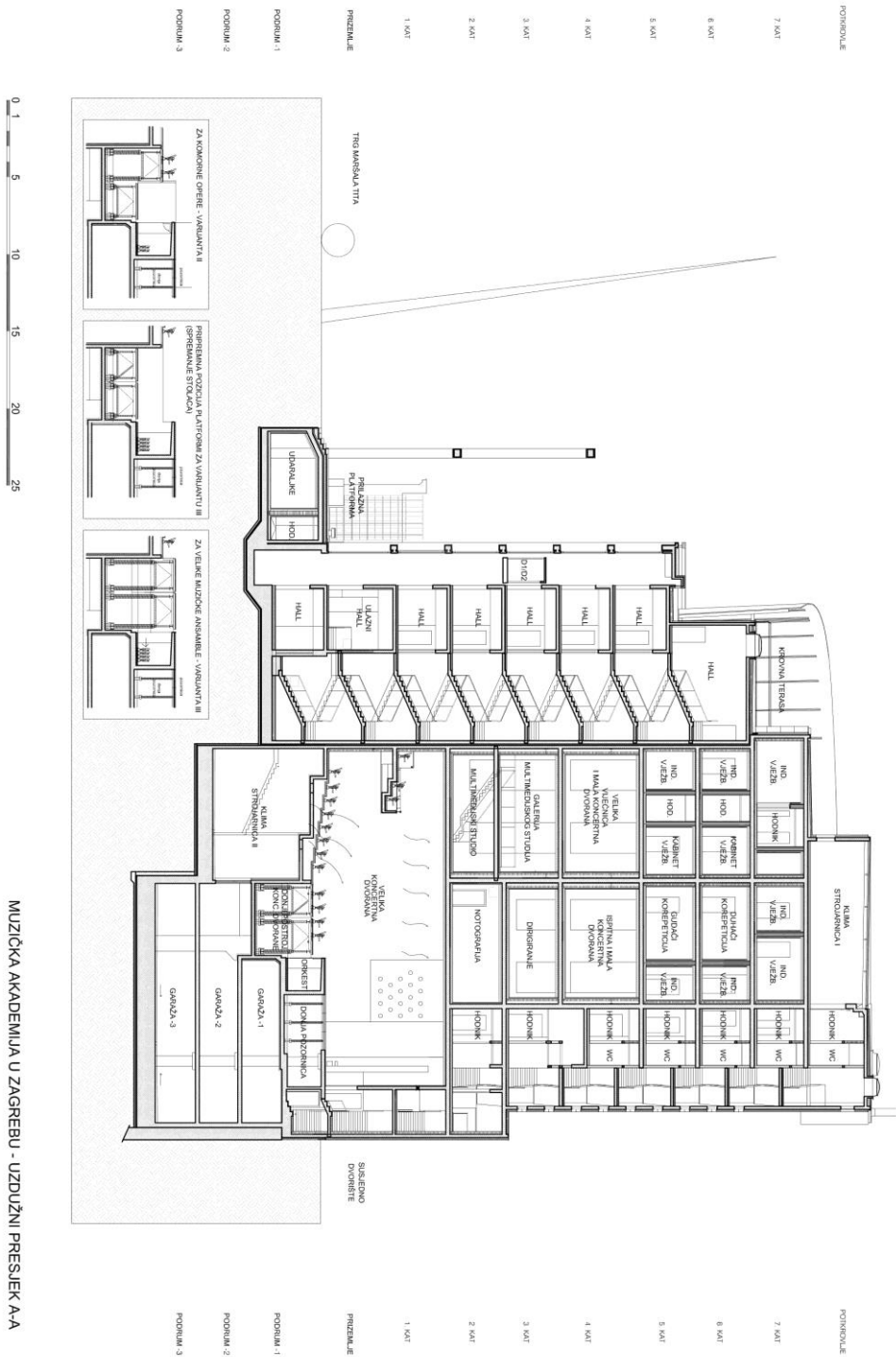
Prilog 14. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt instalacijske etaže (Izvor: Milan Šosterič)

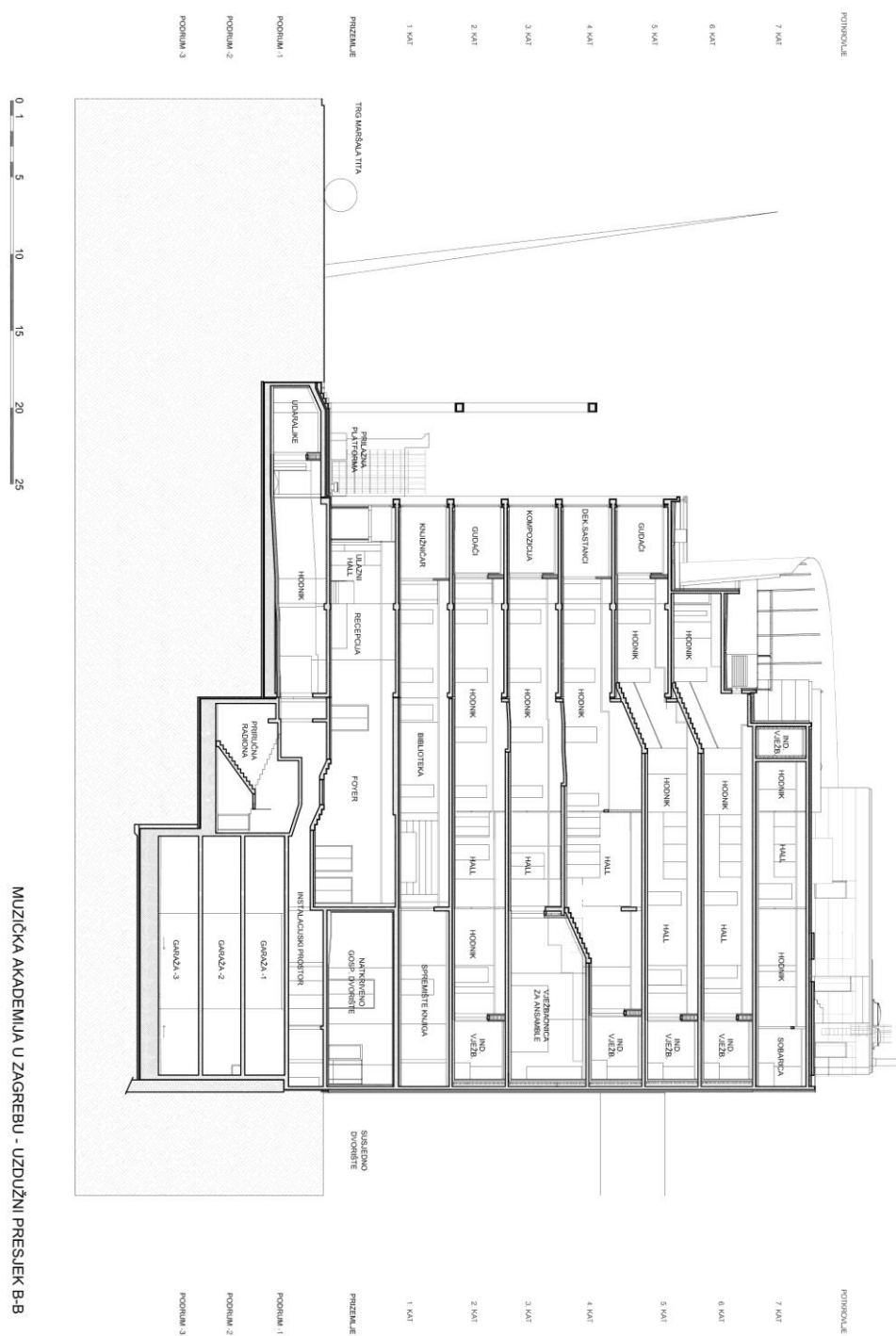
Prilog 15. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt potkrovlja (Izvor: Milan Šosterič)

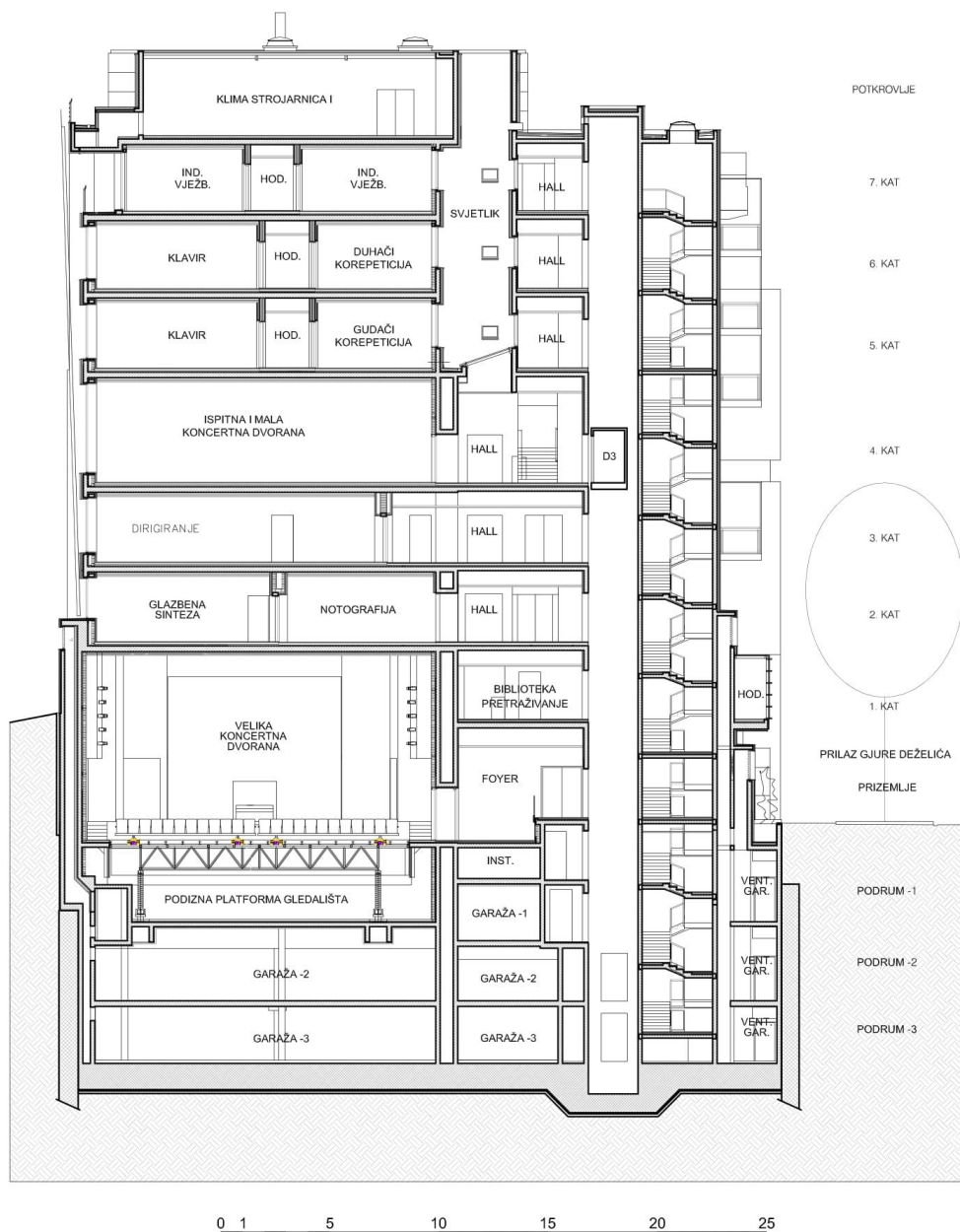
Prilog 16. Muzička akademija u Zagrebu – uzdužni presjek A-A (Izvor: Milan Šosterič)

Prilog 17. Muzička akademija u Zagrebu – uzdužni presjek B-B (Izvor: Milan Šosterič)

Prilog 18. Muzička akademija u Zagrebu – uzdužni presjek C-C (Izvor: Milan Šosterič)

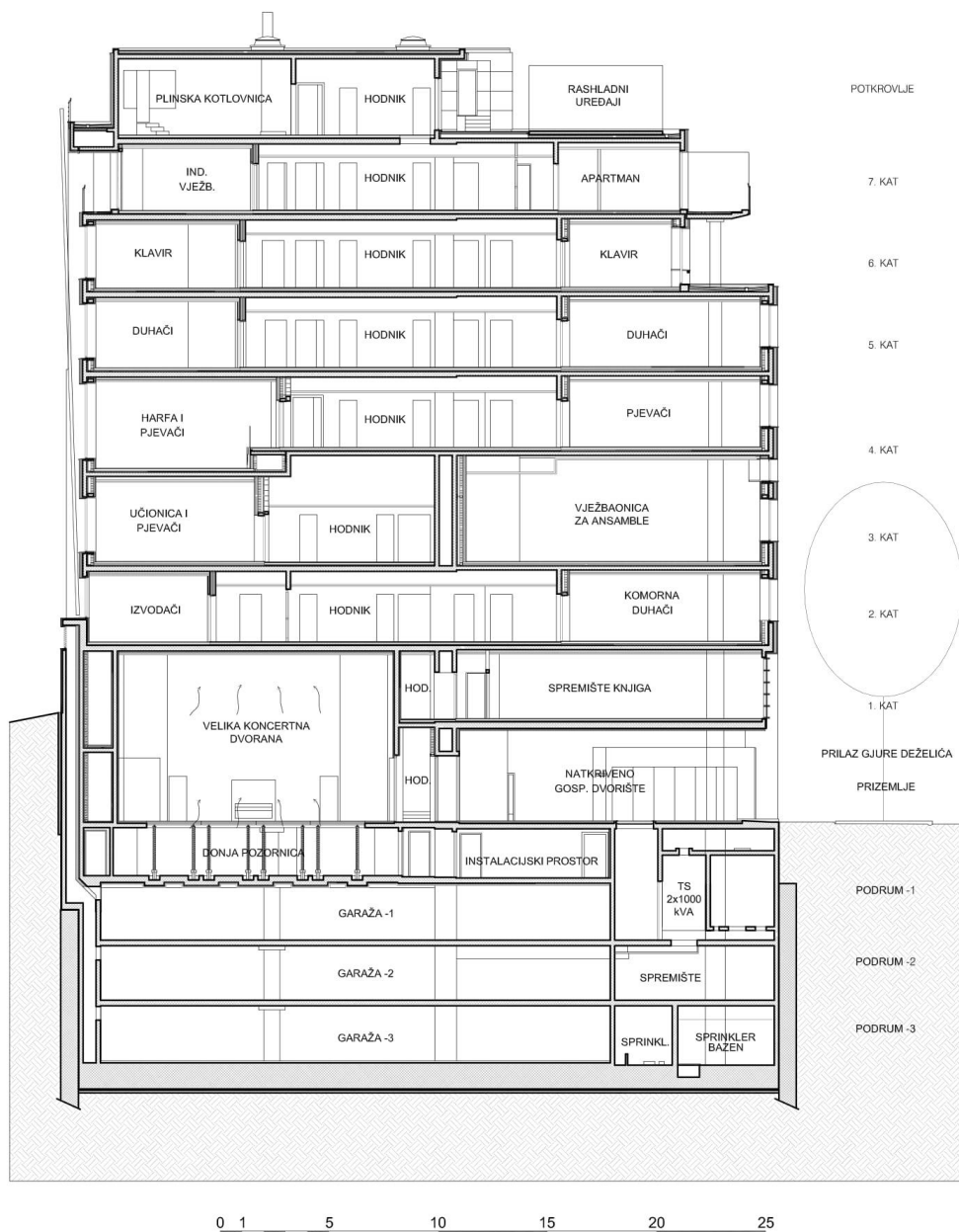

MUZIČKA AKADEMIJA U ZAGREBU - POPREČNI PRESJEK C-C

MUZIČKA AKADEMIJA U ZAGREBU - UZDUŽNI PRESJEK D-D

Prilog 20. Muzička akademija u Zagrebu – poprečni presjek E-E (Izvor: Milan Šosterič)

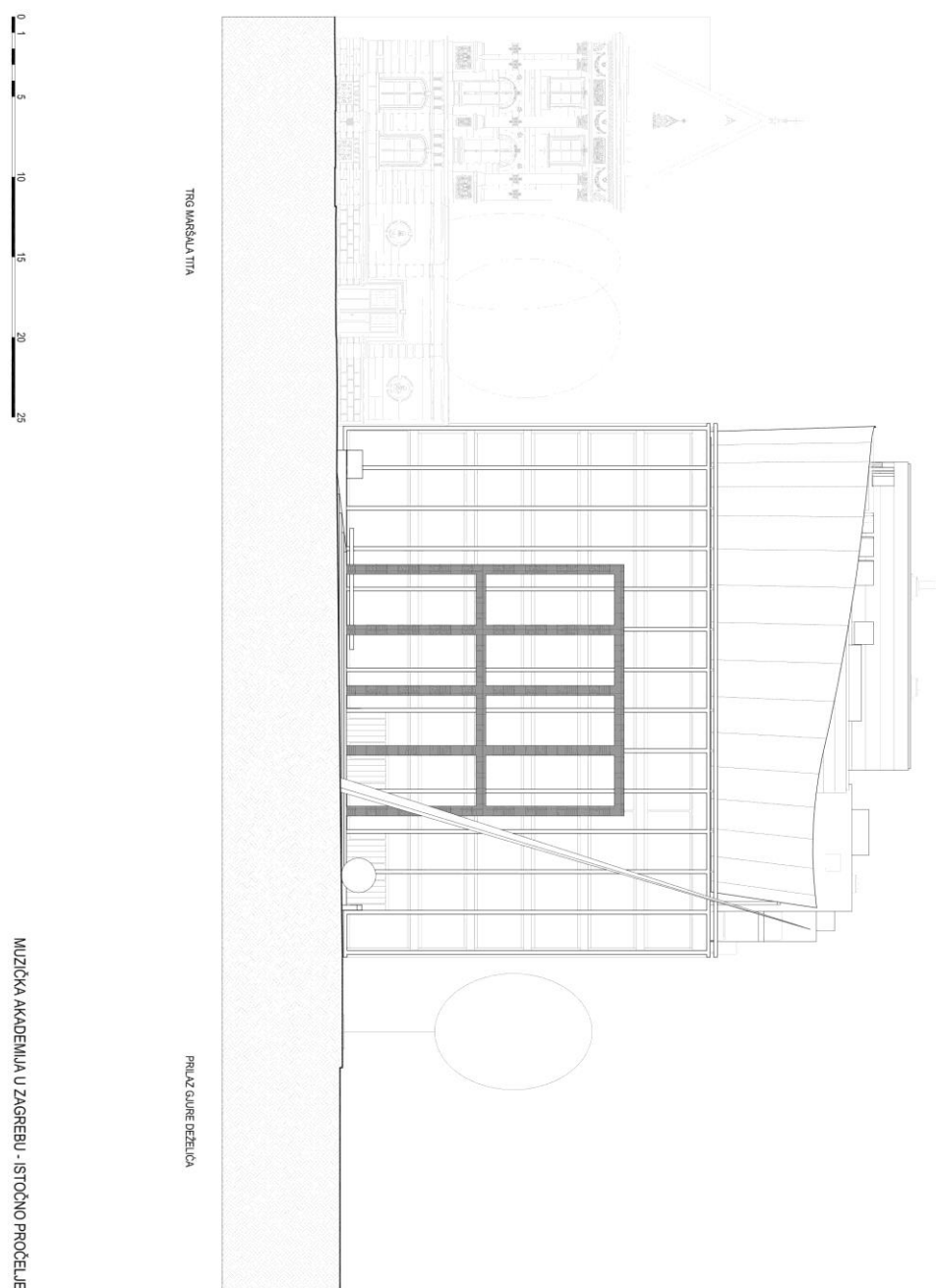

MUZIČKA AKADEMIJA U ZAGREBU - POPREČNI PRESJEK E-E

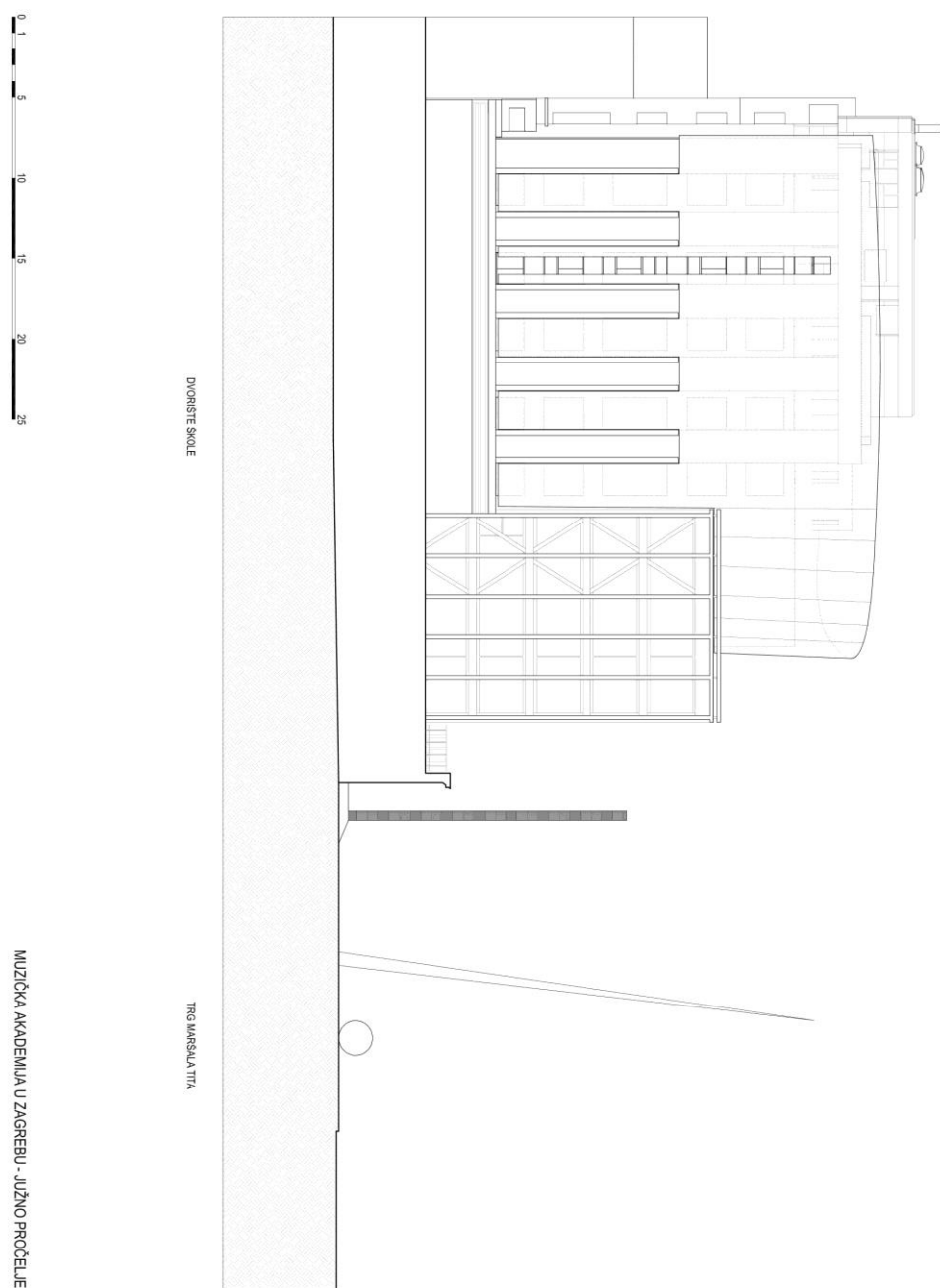
Prilog 21. Muzička akademija u Zagrebu – uzdužni presjek F-F (Izvor: Milan Šosterič)

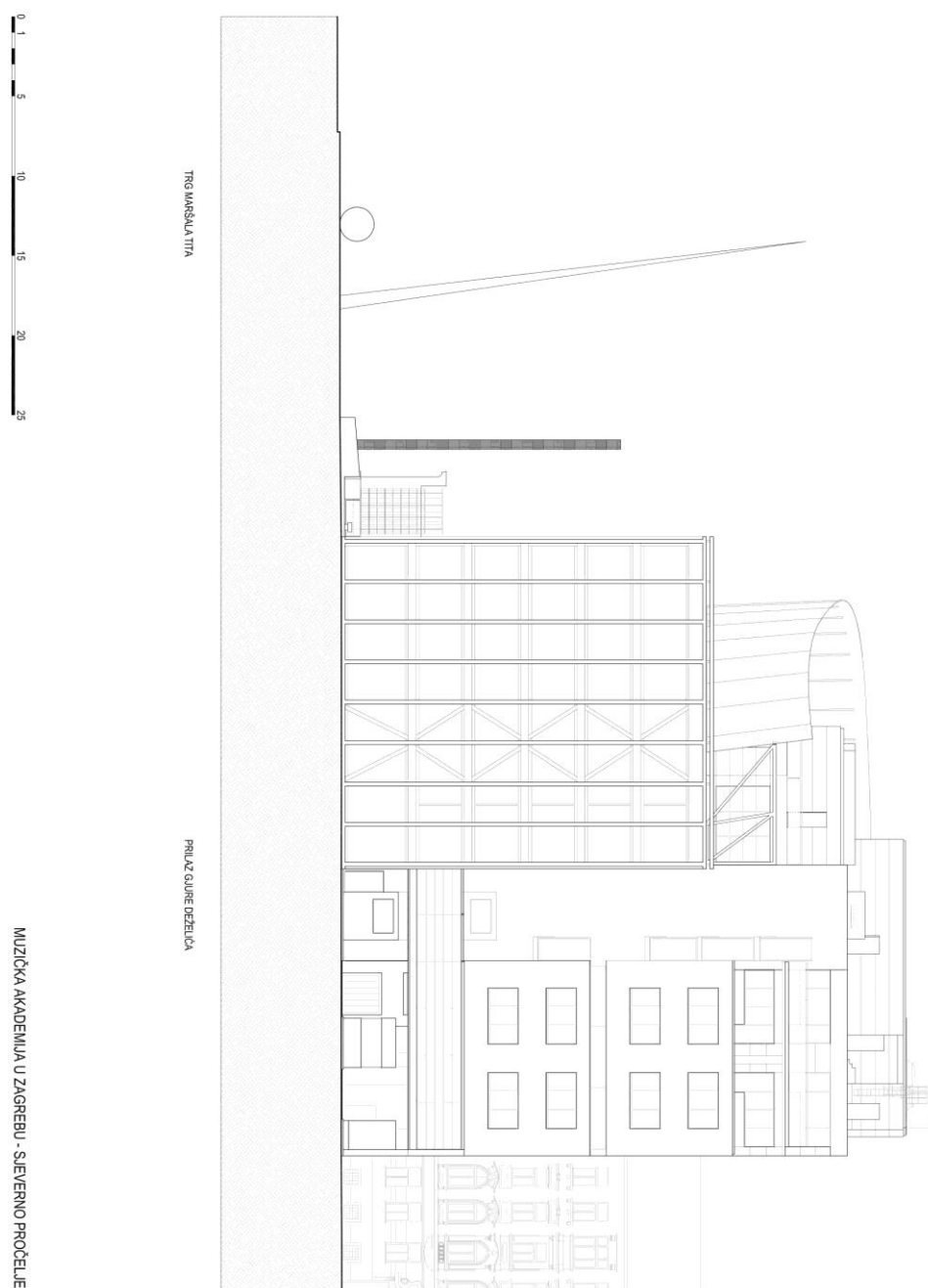
Prilog 22. Muzička akademija u Zagrebu – istočno pročelje (Izvor: Milan Šosterič)

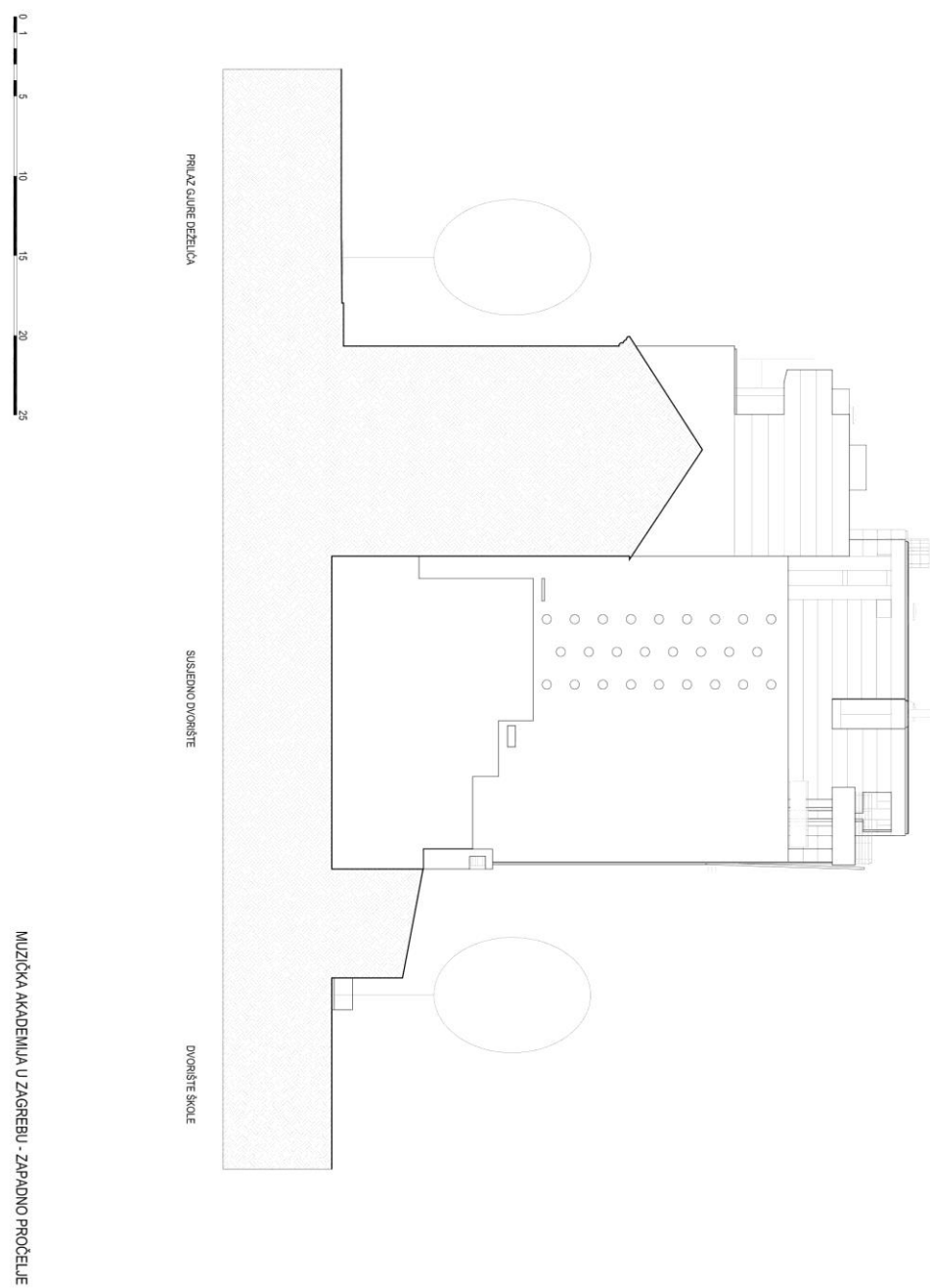
Prilog 23. Muzička akademija u Zagrebu – južno pročelje (Izvor: Milan Šosterič)

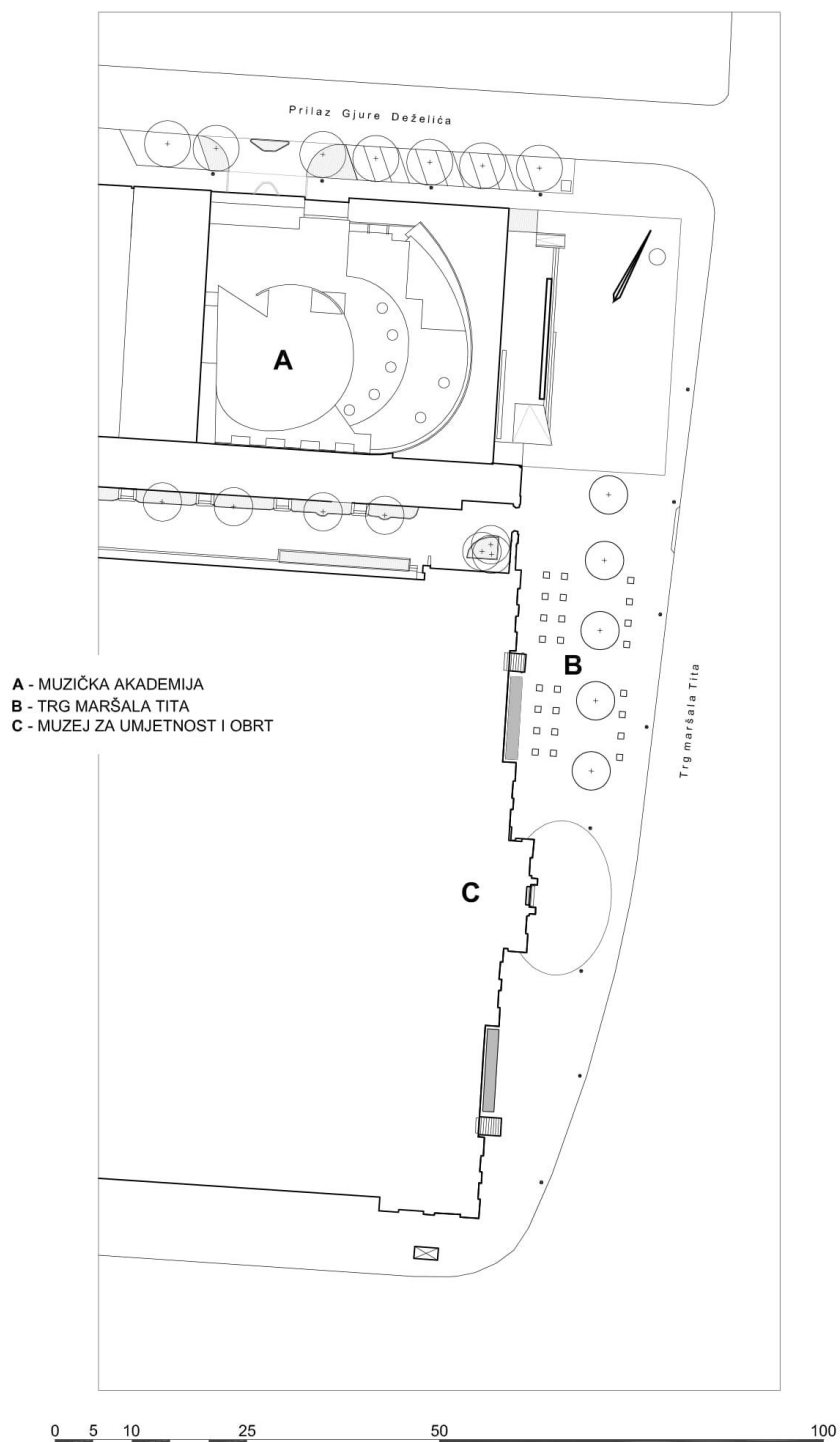
Prilog 24. Muzička akademija u Zagrebu – sjeverno pročelje (Izvor: Milan Šosterič)

Prilog 25. Muzička akademija u Zagrebu – zapadno pročelje (Izvor: Milan Šosterič)

Prilog 26. Muzička akademija u Zagrebu – situacija (Izvor: Milan Šosterič)

MUZIČKA AKADEMIJA U ZAGREBU - SITUACIJA

SLIKOVNI MATERIJAL

Slika 1. Zgrada Elektre, 1981.

Izvor: Knežević, 2003c: 284 (snimio: Nenad Ilijić)

Slika 2. Zgrada Elektre, 1981. – detalj kugle

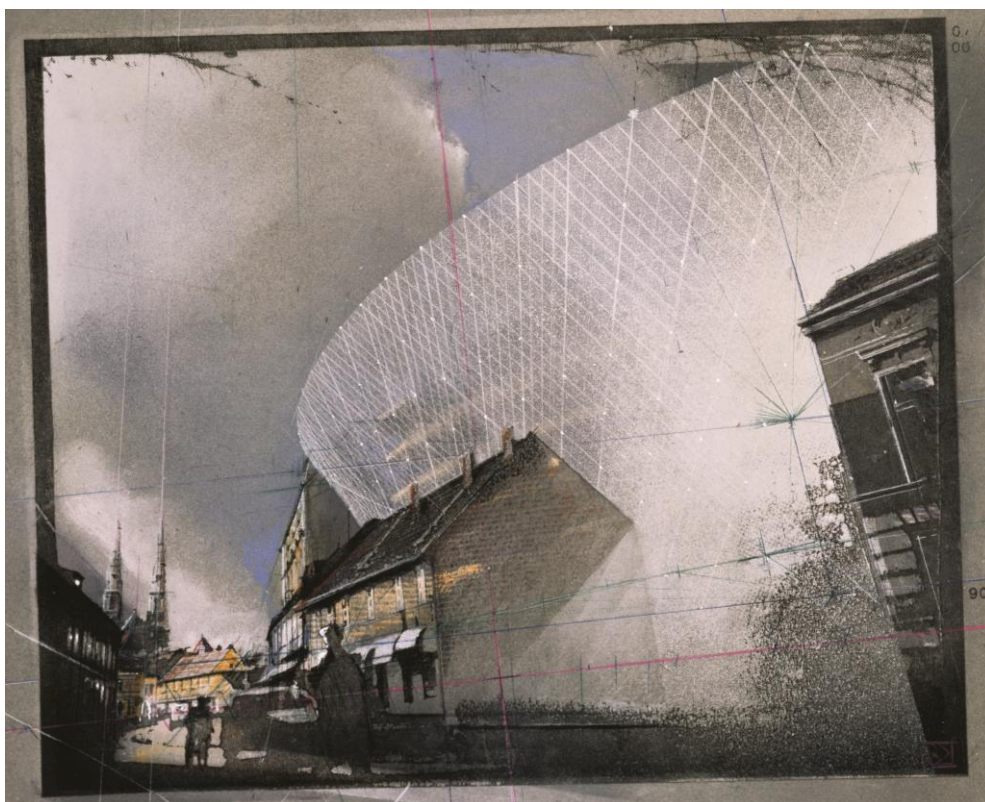
Izvor: Knežević, 2003c: 286 (snimio: Nenad Ilijić)

Slika 3. PTT – Gradski telefon, 1988.

Izvor: Knežević, 2003c: 288 (snimila: Marija Braut)

Slika 4. Hiperboloid, 1994.

Izvor: Knežević, 2003c: 297 (crtež: Branka Kaminski)

Slika 5. Petrinjska 9, 1995.

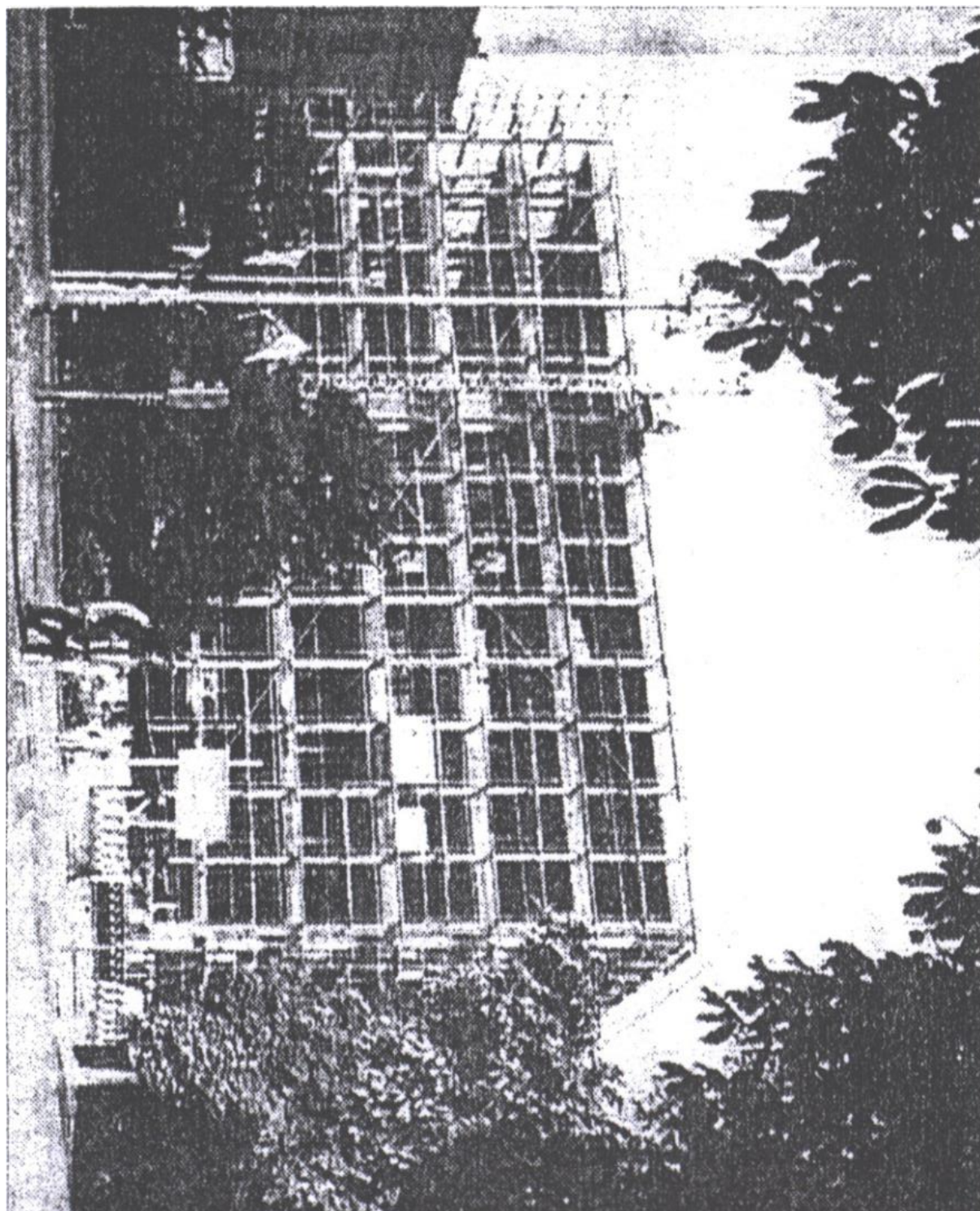
Izvor: Knežević, 2003c: 291 (snimio: Željko Stojanović)

Slika 6. Ferimport - stanje 2003. godine

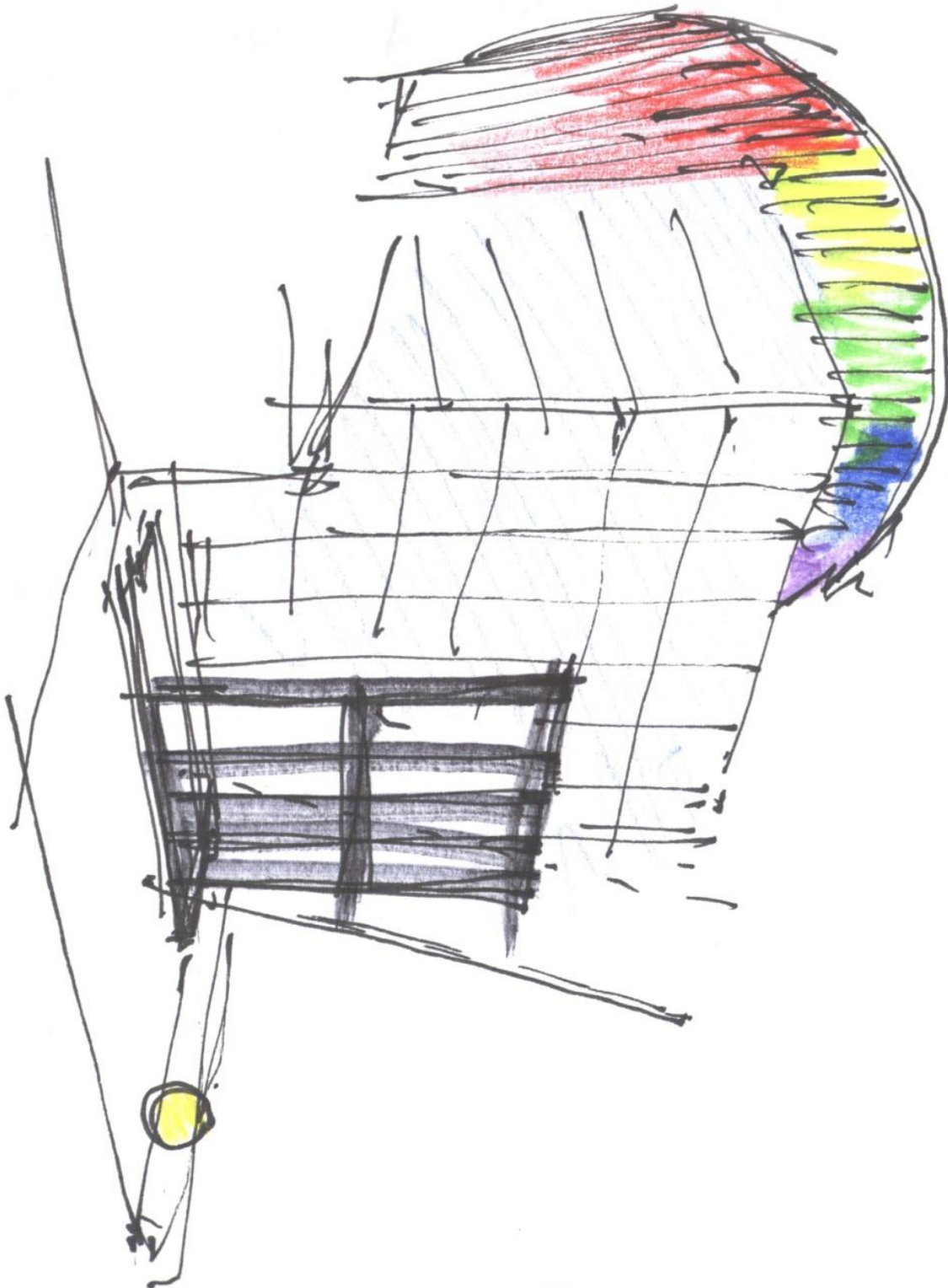
Izvor: Milan Šosterič

Slika 7. Ferimport - konstrukcija

Izvor: Milan Šosterič

Slika 8. Muzička akademija – skica

Izvor: Milan Šosterič

Slika 9. Muzička akademija – pročelje

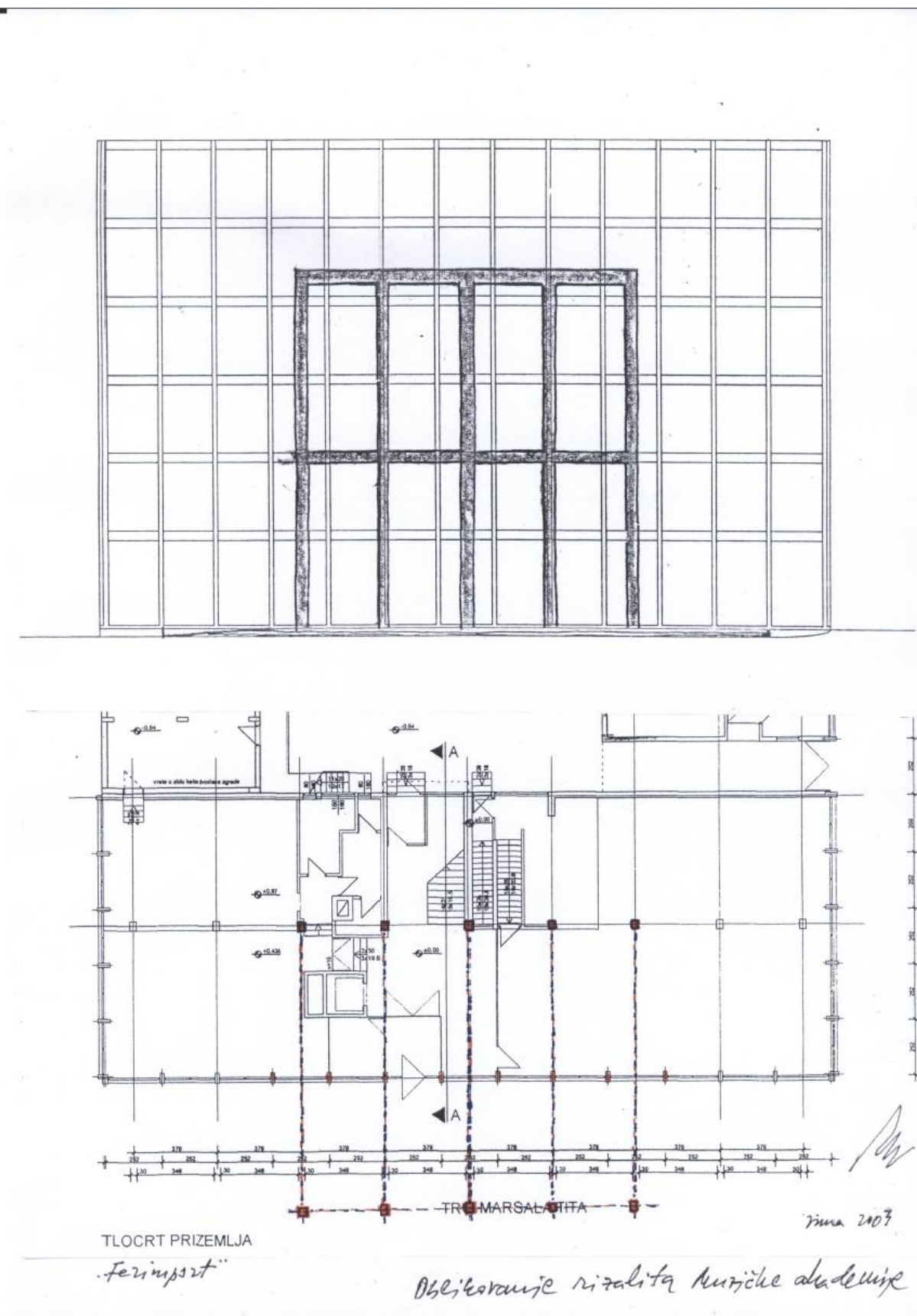
Izvor: Milan Šosterič

Slika 10. Muzička akademija – pročelje, frontalni pogled

Izvor: Milan Šosterič

Slika 11. Oblikovanje rizalita Muzičke akademije

Izvor: Milan Šosterič

Slika 12. Muzička akademija – rizalit

Izvor: Milan Šosterič

Slika 13. Muzička akademija –gradnja ovojnice

Izvor: MUZA, <http://www.muza.unizg.hr/> (pristupljeno: lipanj 2017)

Slika 14. Muzička akademija – unutrašnjost ovojnice

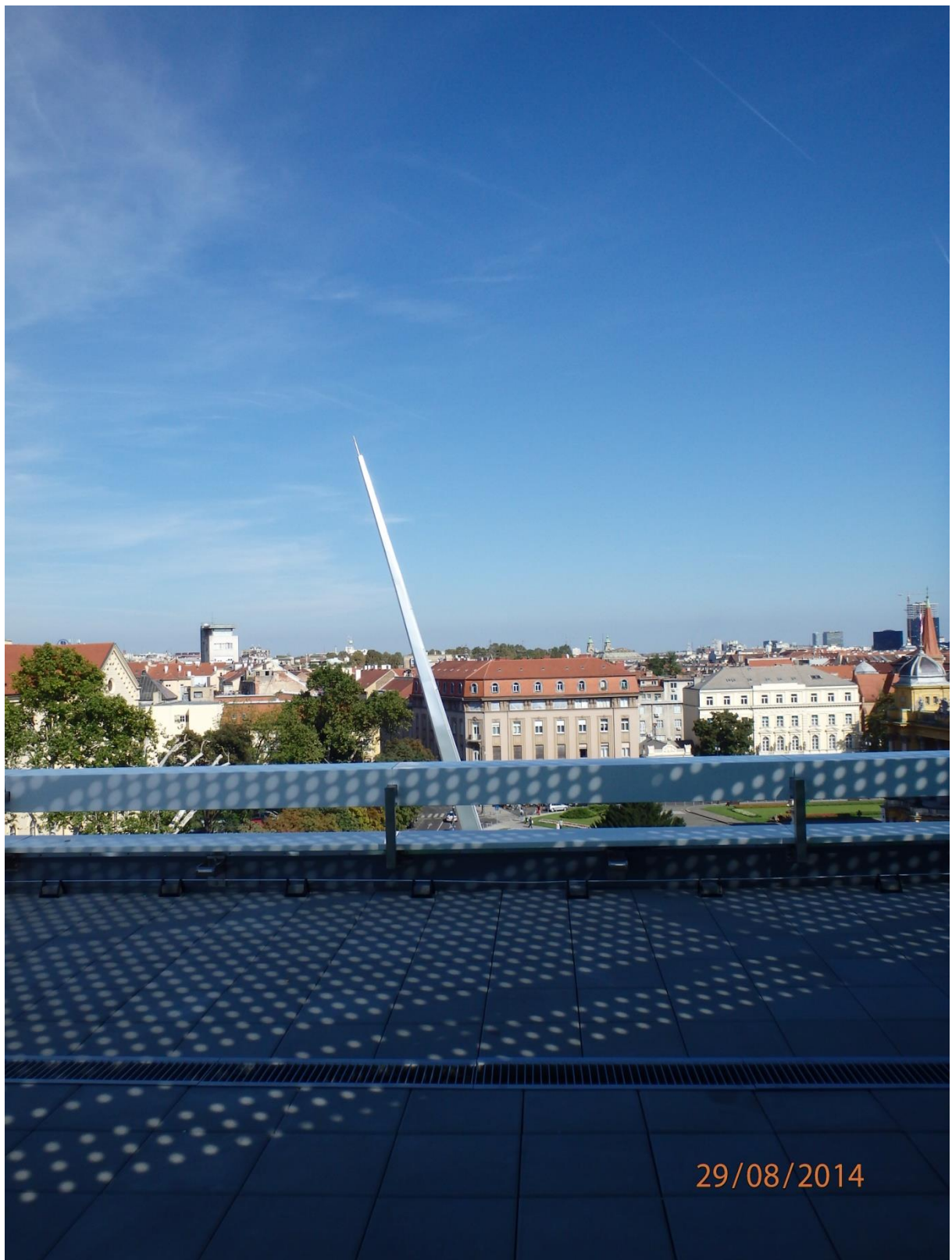
Izvor: Milan Šosterič

Slika 15. Muzička akademija – igla i kugla

Izvor: Sveučilište u Zagrebu, <http://www.unizg.hr/> (pristupljeno: lipanj 2017)

Slika 16. Muzička akademija – igla kao topografski znak

Izvor: Milan Šosterič

Slika 17. Muzička akademija u prostoru - ovojnica

Izvor: Milan Šosterič

Slika 18. Muzička akademija u prostoru – duga

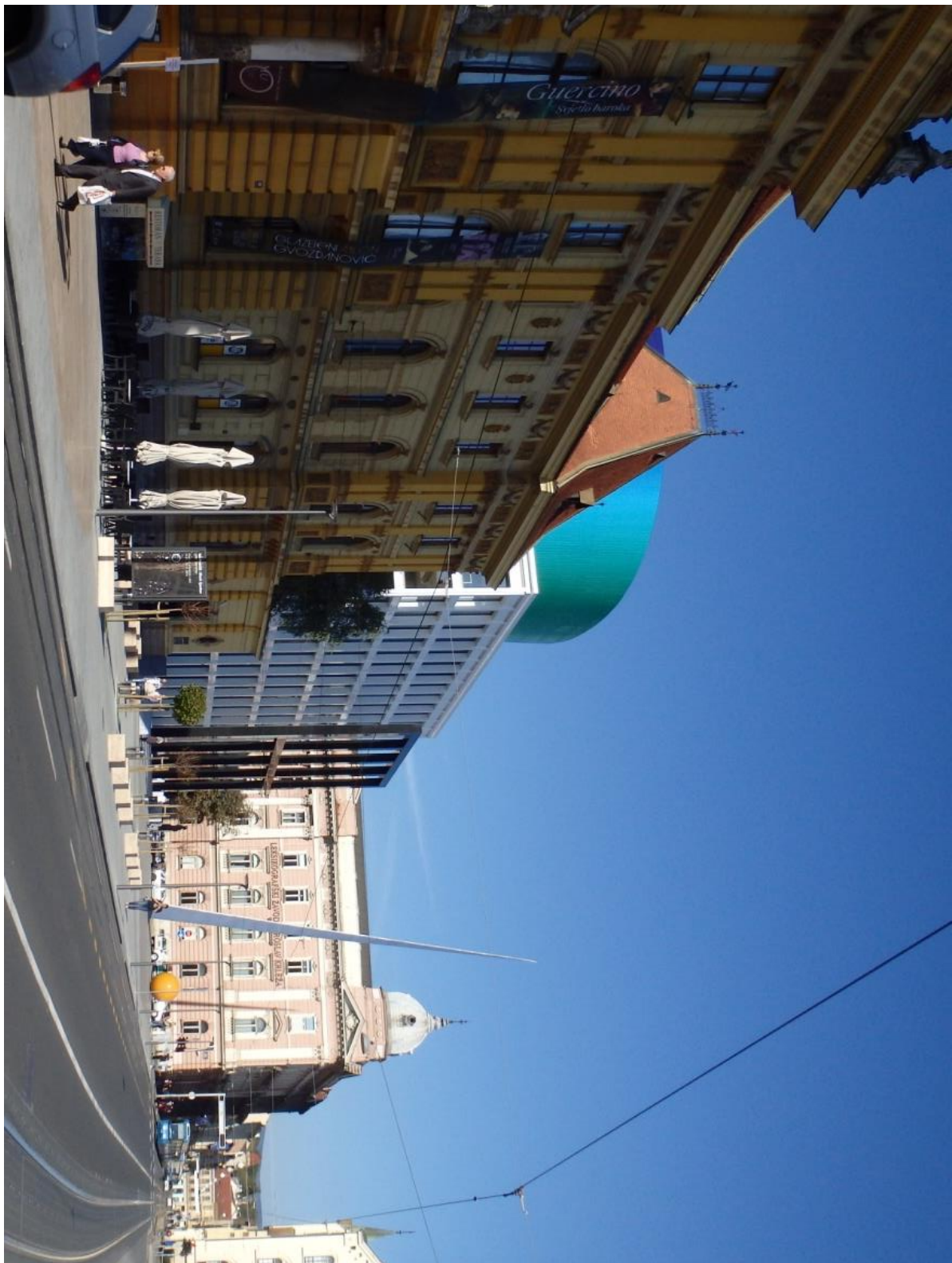
Izvor: Ana Gakić

Slika 19. Muzička akademija u prostoru

Izvor: Milan Šosterič

Slika 20. Muzička akademija u prostoru – pogled s jugoistočne strane trga

Izvor: Milan Šosterič

Slika 21. Muzička akademija u prostoru – pogled s istočne strane trga

Izvor: Milan Šosterič

Slika 22. Muzička akademija – Prilaz Gjura Deželića

Izvor: Milan Šosterič

Slika 23. Muzička akademija – Prilaz Gjüre Deželića, detalj

Izvor: Milan Šosterič

Slika 24. Muzička akademija – urbanističko rješenje ispred Škole za primijenjenu umjetnost i obrt

Izvor: Milan Šosterič

POPIS LITERATURE

1. Bačić, D. (1999.), *Prologomena za opus arhitekta Stanka Fabrisa*, „Prostor“, 7 (1/17): 93-112, Zagreb
2. Bajruši, R. (2017.), *Zagrebački Trg maršala Tita za 10 dana odlukom gradske skupštine odlazi u povijest, SDP: Kad se vratimo na vlast odmah vraćamo Titov trg*, „Jutarnji list“, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/zagrebacki-trg-marsala-tita-za-10-dana-odlukom-gradske-skupstine-odlazi-u-povijest-sdp-kad-se-vratimo-na-vlast-odmah-vracamo-titov-trg/6476221/> (pristupljeno: rujan, 2017)
3. Filipović, N. (1986.), *Interpolacija: sa ili bez propozicija*, „Arhitektura“, 184-185(36/1983): 42-45, Zagreb
4. Hršić, I. (2014.), *KONTROVERZE: Muzička akademija: Je li arhitekt Bandiću i nama podvalio masonsku simboliku?*, „Politika+“, <http://www.politikaplus.com/novost/109167/muzicka-akademija-je-li-arhitekt-bandicu-i-nama-podvalio-masonsku-simboliku> (pristupljeno: srpanj 2017)
5. Ivandić, J. (1983.), *Nakon dvadeset godina... Poslovna zgrada 'Željpoša', danas 'Ferimporta'*, „Arhitektura“, 36 (184-185): 92-98, Zagreb
6. Jurić, Z. (1990.), *'Ferimport' još jednom*, „Čovjek i prostor“, 37(2): 24-25, Zagreb
7. Jurić, Z. (2007.), *Zaštita internacionalne moderne arhitekture – primjer Ferimporta/Željpoša i iličkog nebodera u Zagrebu*, u: Zbornik II. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti (ur. Kraševac, I.), Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
8. Jurić, Z., Vukadin, A. (2009.), *Analiza polemika o zgradi „Željpoša“ u Zagrebu 1961.-1964. godine*, „Prostor“ 1(37): 128 – 145, Zagreb
9. Jurić, Z., Vukadin, A. (2011.), *Zgrada Željpoša u Zagrebu*, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
10. Kalčić, S. (2015.), *Između neosvojenih perspektiva i urušenih vrijednosti*, „Zarez“, 15 (404), <http://www.zarez.hr/clanci/izmedju-neosvojenih-perspektiva-i-urusenih-vrijednosti> (pristupljeno: lipanj 2017)
11. Kiš, P. (2014.), *Okrugli stol o zgradi Muzičke akademije u Zagrebu*, „Jutarnji list“, <http://www.d-a-z.hr/hr/aktualna-tema/okrugli-stol-o-zgradi-muzicke-akademije-u-zagrebu,2662.html> (pristupljeno: srpanj 2017)
12. Knežević, S. (1996.a), *Zagrebačka zelena potkova*, Školska knjiga, Zagreb

13. Knežević, S. (1996.b), *Za revalorizaciju jednog spomenika kulture racionalizma*, „Život umjetnosti“ 31(58): 20-29, Zagreb
14. Knežević, S. (2003.a), *Povijesni prikaz projektiranja za parcelu Trg maršala Tita 12*, u: Natječajni program za arhitektonsko rješenje Muzičke akademije u Zagrebu, Zagreb
15. Knežević, S. (2003.b), *Prokletstvo nad kristalnom kockom vedrine*, „Vjesnik“, 64 (19838): 19, Zagreb
16. Knežević, S. (2003.c), *Zagreb u središtu*, Barbat, Zagreb
17. Knežević, S. (2011.), *Zagreb: Grad, Memorija, Art*, MeandarMedia, Zagreb
18. Kovačević, K. (1981.), *Povijest Muzičke akademije u Zagrebu*, u: Muzička akademija u Zagrebu 1921-1981. Spomenica u povodu 60. godišnjice osnutka (ur. Kos, K.), Muzička akademija, Zagreb
19. Lazarin, B. (2014.), *Muzička akademija: institucija s najjadnijom infrastrukturnom poviješću*, „Bilten“ <http://www.bilten.org/?p=2951> (pristupljeno lipanj 2017)
20. Magdić, D. (2013.), *Pompozno, blisko kiču i nedovoljno snažno*, „Pogledaj.to“, <http://pogledaj.to/arhitektura/pompozno-blisko-kicu-i-nedovoljno-snazno/> (pristupljeno: srpanj 2017)
21. Mamić, T. (2017.), *SKUPŠTINA ODLUČILA: ZAGREB OSTAO BEZ TITOVA TRGA Hasanbegović: 'Ovo je povijesni trenutak' OSTOJIC 'Tko je sljedeći Hrvat kojem ćete uzeti ulicu?'*, „Jutarnji list“, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/skupstina-odlucila-zagreb-ostao-bez-titova-trga-hasanbegovic-ovo-je-povijesni-trenutak-ostojic-tko-je-sljedeci-hrvat-kojem-cete-uzeti-ulicu/6509143/> (pristupljeno: rujan 2017)
22. Maračić, A. (2015.), *Sunce i kiparski pot pourri*, „Zarez“ 15(404), <http://www.zarez.hr/clanci/sunce-i-kiparski-pot-pourri> (pristupljeno: lipanj 2017)
23. Maroević, I. (1976.), *Novo u starom – Nova arhitektura u starim ambijentima na tlu Hrvatske*, 11. zagrebački salon, 5-20, Zagreb
24. Maroević, I. (1986.), *Sadašnjost baštine*, Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, Zagreb
25. Milovac, T. (2015.), *Umjetnost prisvajanja, da!*, „Zarez“ 15(404), <http://www.zarez.hr/clanci/umjetnost-prisvajanja-da> (pristupljeno: lipanj 2017)
26. MSU (2015.), *Ispred Muzičke akademije: pastiš Picelja i Kožarića*, „Zarez“ 15(404), <http://www.zarez.hr/clanci/ispred-muzicke-akademije-pastis-picelja-i-kozarica> (pristupljeno: lipanj 2017)

27. Nadilo, B. (2009.), *Zgrada Muzičke akademije u Zagrebu*, „Građevinar“ 61(12)
<http://www.gradimo.hr/clanak/zgrada-muzicke-akademije-u-zagrebu/41221>
(pristupljeno: lipanj 2017)
28. Pavelić, T. (2012.), *O Muzičkoj akademiji, ovcama i korijenju*, „Oris“ (75): 168 – 179,
[http://www.oris.hr/hr/casopis/clanak/\[21\]o-muzickoj-akademiji-ovcama-i-korijenju,389.html](http://www.oris.hr/hr/casopis/clanak/[21]o-muzickoj-akademiji-ovcama-i-korijenju,389.html) (pristupljeno: srpanj 2017)
29. Pavliša, M. (2014.), *Kugla nije kopija Kožarićeva Sunca nego talijanskog autora!*, „tportal“
<https://www.tportal.hr/kultura/clanak/kugla-nije-kopija-kozariceva-sunca-nego-talijanskog-autora-20140908> (pristupljeno: srpanj 2017)
30. Penezić, V. (1988.), *Milan Šosterič: nagrada „Viktor Kovačić“ za 1987. godinu*, „Čovjek i prostor“, 25(7/8): 14-15, Zagreb
31. Petrinović, M. (2002.), *Interpolacija na križanju Boškovićeve i Petrinjske: diplomski rad*, Filozofski fakultet, Zagreb
32. Polak, N. (2014.), *Akademija ad absurdum*, „Čovjek i prostor“, 51 (3-4): 17-18, Zagreb
33. Polak, N. (2014.), *Frankenstein i moderni Prometej*, <http://polak.hr/frankenstein-i-moderni-prometej/> (pristupljeno: srpanj 2017)
34. Ricov, J. (1997.), *Interpolacija moderne arhitekture u zagrebačkom Donjem gradu: diplomski rad*, Filozofski fakultet, Zagreb
35. Šimpraga, S. (2014.), *Transformacija povijesnog konteksta*, „Pogledaj.to“,
<http://pogledaj.to/arhitektura/transformacija-povijesnog-konteksta/> (pristupljeno: srpanj 2017)
36. Škreblin, M. (2014) *O Muzičkoj akademiji i arhitektonskom izrazu*, „H-Alter“,
<http://www.h-alter.org/vijesti/o-muzickoj-akademiji-i-arhitektonskom-izrazu>
(pristupljeno: srpanj 2017)
37. Šosterič, M. (1998.), *Artefakt u osi ulice: stambeno-poslovna zgrada*, „Čovjek i prostor“, 31(4), 22-26, Zagreb
38. Šosterič, M. (2004), *Zgrada Muzičke akademije u Zagrebu: Trg maršala Tita 12: Idejno arhitektonsko-urbanističko rješenje*, u: Katalog natječaja za izradu idejnog arhitektonsko-urbanističkog rješenja zgrade Muzičke akademije na lokaciji Trg Maršala Tita 12 u Zagrebu, Zagreb
39. Šosterič, M. (2013.), *Rekonstrukcijska dogradnja i nadogradnja poslovne građevine na Trgu maršala Tita 12 i u Prilazu G. Deželića 3 te prenamjena za potrebe Muzičke*

akademije i rekonstrukcija zapadnog dijela Trga Maršala Tita te dijela južne strane Prilaza Gjüre Deželića – tekstualno obrazloženje, Zagreb

40. Tunjić, A. (2015.), *Barbarogenij je junak našeg doba*, „Vijenac“ (547), <http://www.matica.hr/vijenac/547/barbarogenij-je-junak-naseg-doba-24172/> (pristupljeno: srpanj 2017)
41. Uchytíl, A., Barišić Marenić, Z., Kahrović, E. (2009.), *Leksikon arhitekata atlasa hrvatske arhitekture XX. stoljeća*, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb
42. Uzelac, Z. (2014.), *Muzička akademija Milana Šosterića zavrijedila je dobrodošlicu : arhitektura dekonstrukcijske ravnoteže : središnja tema Šosterićeve arhitekture ponovna je integracija razdvojenih grana umjetnosti*, „Gordogan“ 12(29/30): 230-237, Zagreb
43. Uzelac, Z. (2015.), *O anagnorizi i raspoznavanju*, „Zarez“, 15(404), <http://www.zarez.hr/clanci/o-anagnorizi-i-raspoznavanju> (pristupljeno: lipanj 2017).
44. Vukadin, A. (2007.), *Gradnja poslovne zgrade Željpoš na Trgu maršala Tita u Zagrebu*, „Prostor“, 15, 2(34): 225-235, Zagreb
45. Zalukar, H. (2015.), *Muzička akademija*, „Arhitektonske razglednice“, <http://arhitektonskerazglednice.com/muzicka-akademija/> (pristupljeno: lipanj 2017).
46. Zemljak, I. (1954.), *Gradilišta na Titovom trgu u Zagrebu*, „Čovjek i prostor“, 1(10): 1, Zagreb
47. Žunić, A. (2014.), *Provokacija kao metoda*, „Vijenac“ (536), <http://www.matica.hr/vijenac/536/Provokacija%20kao%20metoda/> (pristupljeno: lipanj 2017)
48. Quien E. (2015.), *Polarizirajuće interpretacije*, „Zarez“, 15(404), <http://www.zarez.hr/clanci/polarizirajuce-interpretacije> (pristupljeno: srpanj 2017).
49. *** (1962.), *Oko izgradnje Trga maršala Tita*, „Čovjek i prostor“, 9 (108-109): 4-5, Zagreb
50. *** (1995.), *Enciklopedija hrvatske umjetnosti*, knjiga 1, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb
51. *** (1996.a), *Hrvatski leksikon*, Sv. 1, Naklada Leksikon, Zagreb
52. *** (1996.b), *Stanko Fabris – Htio sam da Željpoš bude transparentan stakleni kubus*, „Čovjek i prostor“, 43 (6-8): 14-18, Zagreb
53. *** (1997.), *Hrvatski leksikon*, Sv. 2, Naklada Leksikon, Zagreb

54. *** (2004.), *Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu*, „Čovjek i prostor“, 51 (3-4): 16-22, Zagreb
55. *** (2017.a), Muzička akademija, <http://www.muza.unizg.hr/> (pristupljeno: lipanj 2017)
56. *** (2017.b), Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/> (pristupljeno: lipanj 2017)
57. *** (2017.c), Sveučilište u Zagrebu, <http://www.unizg.hr/> (pristupljeno: lipanj 2017)

POPIS ARHIVSKIH IZVORA

1. Razgovor s dipl. ing. arh. Milanom Šosteričem, 27. prosinca 2017., snimano od 15:00 do 16:45, Zagreb

POPIS PRILOGA

Prilog 1. Vremenska linija interpoliranja zgrade Muzičke akademije (Izvor: Prema podacima arhitekta Milana Šosterića)

Prilog 2. Sudionici u izradi projekata za zgradu i pripadajuće javne površine (Izvor: Prema podacima arhitekta Milana Šosterića)

Prilog 3. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt prizemlja situacija (Izvor: Milan Šosterić)

Prilog 4. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt 1. kata situacija (Izvor: Milan Šosterić)

Prilog 5. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt 2. kata situacija (Izvor: Milan Šosterić)

Prilog 6. Muzička akademija – tlocrt 3. kata situacija (Izvor: Milan Šosterić)

Prilog 7. Muzička akademija – tlocrt 4. kata situacija (Izvor: Milan Šosterić)

Prilog 8. Muzička akademija – tlocrt 5. kata situacija (Izvor: Milan Šosterić)

Prilog 9. Muzička akademija – tlocrt 6. kata situacija (Izvor: Milan Šosterić)

Prilog 10. Muzička akademija – tlocrt 7. kata situacija (Izvor: Milan Šosterić)

Prilog 11. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt podruma -1 situacija (Izvor: Milan Šosterić)

Prilog 12. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt podruma -2 situacija (Izvor: Milan Šosterić)

Prilog 13. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt podruma -3 situacija (Izvor: Milan Šosterić)

Prilog 14. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt instalacijske etaže situacija (Izvor: Milan Šosterić)

Prilog 15. Muzička akademija u Zagrebu – tlocrt potkrovlja situacija (Izvor: Milan Šosterić)

Prilog 16. Muzička akademija u Zagrebu – uzdužni presjek A-A situacija (Izvor: Milan Šosterić)

Prilog 17. Muzička akademija u Zagrebu – uzdužni presjek B-B situacija (Izvor: Milan Šosterić)

Prilog 18. Muzička akademija u Zagrebu – uzdužni presjek C-C situacija (Izvor: Milan Šosterič)

Prilog 19. Muzička akademija u Zagrebu – uzdužni presjek D-D situacija (Izvor: Milan Šosterič)

Prilog 20. Muzička akademija u Zagrebu – poprečni presjek E-E situacija (Izvor: Milan Šosterič)

Prilog 21. Muzička akademija u Zagrebu – uzdužni presjek F-F situacija (Izvor: Milan Šosterič)

Prilog 22. Muzička akademija u Zagrebu – istočno pročelje situacija (Izvor: Milan Šosterič)

Prilog 23. Muzička akademija u Zagrebu – južno pročelje situacija (Izvor: Milan Šosterič)

Prilog 24. Muzička akademija u Zagrebu – sjeverno pročelje situacija (Izvor: Milan Šosterič)

Prilog 25. Muzička akademija u Zagrebu – zapadno pročelje situacija (Izvor: Milan Šosterič)

Prilog 26. Muzička akademija u Zagrebu – situacija (Izvor: Milan Šosterič)

POPIS SLIKOVNOG MATERIJALA

Slika 1. Zgrada Elektre, 1981. (Izvor: Knežević, 2003c: 284; snimio: Nenad Ilijić)

Slika 2. Zgrada Elektre, 1981. – detalj kugle (Izvor: Knežević, 2003c: 286; snimio: Nenad Ilijić)

Slika 3. PTT – Gradski telefon, 1988. (Izvor: Knežević, 2003c: 288; snimila: Marija Braut)

Slika 4. Hiperboloid, 1994. (Izvor: Knežević, 2003c: 297; crtež: Branka Kaminski)

Slika 5. Petrinjska 9, 1995. (Izvor: Knežević, 2003c: 291; snimio: Željko Stojanović)

Slika 6. Ferimport - stanje 2003. godine (Izvor: Milan Šosterič)

Slika 7. Ferimport – konstrukcija (Izvor: Milan Šosterič)

Slika 8. Muzička akademija – skica (Izvor: Milan Šosterič)

Slika 9. Muzička akademija – pročelje (Izvor: Milan Šosterič)

Slika 10. Muzička akademija – pročelje, frontalni pogled (Izvor: Milan Šosterič)

Slika 11. Oblikovanje rizalita Muzičke akademije (Izvor: Milan Šosterič)

Slika 12. Muzička akademija – rizalit (Izvor: Milan Šosterič)

Slika 13. Muzička akademija – gradnja ovojnice ovojnice (Izvor: MUZA, <http://www.muza.unizg.hr/>, pristupljeno: lipanj, 2017)

Slika 14. Muzička akademija – unutrašnjost ovojnice (Izvor: Milan Šosterič)

Slika 15. Muzička akademija – igla i kugla (Izvor: Sveučilište u Zagrebu, <http://www.unizg.hr/>, pristupljeno: lipanj, 2017)

Slika 16. Muzička akademija – igla kao topografski znak (Izvor: Milan Šosterič)

Slika 17. Muzička akademija u prostoru – ovojnica (Izvor: Milan Šosterič)

Slika 18. Muzička akademija u prostoru – duga (Izvor: Ana Gakić)

Slika 19. Muzička akademija u prostoru (Izvor: Milan Šosterič)

Slika 20. Muzička akademija u prostoru – pogled s jugoistočne strane trga (Izvor: Milan Šosterič)

Slika 21. Muzička akademija u prostoru – pogled s istočne strane trga (Izvor: Milan Šosterič)

Slika 22. Muzička akademija – Prilaz Gjure Deželića (Izvor: Milan Šosterič)

Slika 23. Muzička akademija – Prilaz Gjure Deželića, detalj (Izvor: Milan Šosterič)

Slika 24. Muzička akademija – urbanističko rješenje ispred Škole za primijenjenu umjetnost i obrt (Izvor: Milan Šosterič)

SUMMARY

The interpolation of the Zagreb Academy of Music caused a lot of thought and debate as it was a sensitive fit of the building into the historical context of the Zagreb Square. In order to clarify the whole problem that is related to it, I have focused in this paper on the interpolation circumstances.

The Music Academy's building interpolated as a work of the 21st century in the Republic of Croatia Square, which was almost entirely formed in the 19th century. As a result of the situation, on the west side of the square was an empty parcel. After a number of failed projects, it was finally announced that the building for the Zagreb company Željpo (later Ferimport) will be designed by Stanko Fabris.

Fabris's building soon became an example of unsuccessful architecture and urbanism. The company was bankrupt in the spring of 2000, and the building was put up for sale. In February 2003, it was announced that the City of Zagreb will redeem the building and completely adapt it for the needs of the Academy of Music. The architectural-urbanistic contest included a proposal of conservators for the restoration of the building in accordance with the original idea of Stanko Fabris as a testimony to the architecture of the 1960s.

An opportunity for the rehabilitation of Fabris' work was given to architect Milan Šosterič from Zagreb. Its building is, as a whole, formed from two dilatations. In the architecture of the building he introduced five constituent elements: the orthogonal structure of Ferimport, the superstructure that we see from the outside as a span in color spectrum, then the risalit (avant-corps) which is carried out in front of the Academy, the trilateral very narrow and long needle and, as the fifth element, the sphere.

Šosterič's work has caused various reactions. Criticism reflects on several aspects equally related to construction and to the building of the Academy of Music itself. In this paper, the criticisms are grouped according to a few of the most frequently discussed topics in the media, so the criticisms of the contest, the submitted works, and the final decision have been discussed. There is also a review of the art formatting of the building and its surroundings, as well as allegations concerning the obsolescence of the concept and the time inadequacy of the Šosterič's work.

KEY WORDS: interpolation, Academy of Music, Republic of Croatia Square, Milan Šosterič, criticism